

ZUZANA LABUDOVÁ

a kolektiv

VZDĚLÁVÁME DĚTI
S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM

Autorský tým/Authors: Rune Engström, Tine Hallberg, Dana Havlíková, Torgny Jeppson, Jarmila Kocourková, Zuzana Labudová, Jana Nováková, Paulin Axtelius Palm, Iveta Řezníčková, Eva Smažíková

Odborná redakce: Zuzana Labudová

Jazyková redakce: Ema Labudová (angličtina), Zuzana Labudová

ISBN: 978-80-270-6703-9

Tisk/Printed by: ALFA reklama Příbram

Vydala obecně prospěšná společnost Osvětová beseda, Praha 2019.

© Osvětová beseda, obecně prospěšná společnost, 2019.

Publikace vznikla jako sborník příspěvků z Mezinárodní pedagogické konference *Vzděláváme děti s odlišným mateřským jazykem*, kterou ve dnech 5. a 6. října 2019 pořádala v Praze obecně prospěšná společnost Osvětová beseda.

Záštitu nad konferencí převzal radní hlavního města PhDr. Mgr. Vít Šimral, Ph.D. et Ph.D., člen Rady hl. m. Prahy pro oblast školství, sportu, vědy a podpory podnikání.

Konání konference finančně podpořily hlavní město Praha a městské části Praha 4 a Praha 5.

OBSAH

Zuzana Labudová: Švédské inspirace	4
Švédské školy očima českých pedagožek a pedagogů	30
Tine Hallberg: Vzdělávání dětí s OMJ ve švédské mateřské škole	65
Paulin Axtelius Palm: Diagnostika a podpora integrace dětí s OMJ	80
Rune Engström: Vzdělávání dětí s OMJ na 1. stupni švédské ZŠ	86
Torgny Jeppson: Vzdělávání dětí s OMJ na 2. stupni švédské ZŠ	95
Eva Smažíková: Zkušenosti se vzděláváním dětí s OMJ v české ZŠ	100
Iveta Řezníčková: Přenos dobré praxe – švédská přípravná třída v české ZŠ	106
Jana Nováková: Podpora dětí s OMJ v českém vzdělávacím systému	114
Dana Havlíková: Výuka češtiny jako druhého jazyka	117
Jarmila Kocourková: Integrace dítěte s OMJ pohledem rodiče	123

ŠVÉDSKÉ INSPIRACE

Zuzana Labudová

V listopadu 2016, dva měsíce poté, co na základě novely školského zákona začal český vzdělávací systém plošně s tzv. společným vzděláváním, tedy inkluzí, jsme v naší obecně prospěšné společnosti zahájili projekt *Odlišnost inspiruje – podpora vyučujících v aktivním přístupu k inkluzi*, financovaný z Operačního programu Praha – pól růstu. Protože jsme v dlouhodobém kontaktu s vyučujícími, vychovatelkami a dalšími pedagogickými pracovníky a pracovníci, věděli jsme, že mnoho lidí v českých vzdělávacích institucích není na inkluzivní pedagogiku připraveno. Mnozí dokonce ani netušili, co je po 1. září 2016 čeká.

Proto jsme se rozhodli vytvořit virtuální i skutečný prostor, v němž se scházeli lidé, kteří se v rámci společného vzdělávání potýkali s různými problémy, s lidmi, kteří jim mohli pomoci. Během dvou let jsme takto podpořili 115 lidí ve 25 celodenních a 10 půldenních kurzech a prostřednictvím kontinuální poradenské činnosti.

Mezitím jsme v Operačním programu Praha – pól růstu uspěli i s navazující projektovou žádostí. V projektu *Odlišnost inspiruje II – zahraniční stáže* jsme tak mohli vyvézt na padesát účastnic a účastníků předchozího projektu do zahraničních škol, které mají dlouhodobé zkušenosti se vzděláváním dětí s odlišným mateřským jazykem a vzděláváním dětí se speciálními vzdělávacími potřebami vůbec. Od počátku bylo jasné, že pojedeme do Skandinávie, která má s inkluzí dlouholeté zkušenosti. Švédsko jsme vybrali ze dvou důvodů. Za prvé jde o zemi, která se již před více než padesáti lety otevřela imigrantům, což ve výsledku znamená, že dnes tvoří více než čtvrtinu švédské populace lidé, kteří se tam nenarodili. Protože část imigrantů již má děti nebo dokonce vnoučata a jelikož Švédsko bylo po Německu druhou nejčastější cílovou zemí v rámci migrační krize v letech 2015 a 2016, v mnoha švédských školách tvoří většinu žáci s odlišným mateřským jazykem.

Za druhé se švédský vzdělávací systém nejvíce podobá tomu českému. Byť je v současném nastavení společného vzdělávání v českých školách patrná zásadní inspirace spíše norským či islandským přístupem, tedy snahou vzdělávat maximum, nebo nejlépe všechny děti v běžném vzdělávacím proudu, v českém prostředí tvořilo a stále tvoří významný segment školství speciální. Stejně jako ve Švédsku, kde se ale všemi silami snaží o co největší možný kontakt dětí intaktních s dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami (zejména tím, že jsou vzdělávány pod jednou střechou).

Cílem stáží bylo poskytnout českým pedagogickým pracovníkům a pracovníkům možnost vidět na vlastní oči, zda a jak švédský vzdělávací systém zvládá nápor dětí a studujících, jež nelze

vzdělávat bez použití speciálních pedagogických metod, zeptat se na cokoli, co je v této souvislosti zajímavé, porovnat český přístup se švédským a zjistit, čím se můžeme inspirovat. To se nám podařilo především díky našim dvěma švédským spolupracovnicím – českým učitelkám, které dlouhodobě žijí ve Stockholmu a Katrineholmu, švédsky hovoří jako rodilé mluvčí a zároveň disponují kontakty a přátelskými vazbami ve švédských školách.

Jarmila Kocourková a Eva Zakrzewski dokázaly dostat zvědavé české učitelky (a dva učitele) přímo do švédské vzdělávací praxe, bezchybně a neúnavně tlumočily naše leckdy komplikované dotazy a hýřily přitom vstřícností a dobrou náladou. Obrovskou devízou pro náš projekt byla také jejich profesionální pedagogická erudice a vlastní životní zkušenost imigrantek a matek vychovávajících děti v cizojazyčném prostředí. (Více z Jarmilina životního příběhu v jejím příspěvku). Díky Jarmile a Evě jsme byli přijati v několika školách v Katrineholmu a Stockholmu s vřelostí, která ani trochu neodpovídala naší stereotypní představě severského chladu. Můj největší dík proto patří právě těmto dvěma úžasným dámám. Velmi vděčná jsem také všem švédským pedagožkám a pedagogům, kteří nám umožnili nahlédnout do tříd, zúčastnit se výuky, odpovídali na naše všetečné dotazy, sdíleli s námi své zkušenosti a hostili nás při *fika*, tedy švédské chvílce s kávou, něčím dobrým a příjemným povídáním. Největší zásluhu má v tomto směru Tine Hallberg, která domluvila návštěvy hned v několika katrineholmských školách i poradenském zařízení a byla nám velmi milou, vtipnou a pozornou průvodkyní.

Mateřská škola Nyhem

V dubnu 2018 jsme vyjeli do Švédska poprvé. Nejprve jsme navštívili mateřskou školu Nyhem v Katrineholmu, kde se pět učitelek a několik asistentů staralo celkem o 55 dětí. Všechny děti byly ve věku šesti nebo sedmi let, protože se jednalo o tzv. přípravnou školku, což je švédská specialita. Mezi klasickou mateřskou školou a základní školou funguje (od loňského září povinná, do té doby sice dobrovolná, ale takřka sto procenty rodin využívaná) roční příprava, která kombinuje hry a učení, jde tedy o mezistupeň mezi mateřskou a základní školou, který má napomoci všem dětem k co nejlepší přípravě na vstup do školy. Třídy čítají deset až dvanáct dětí. Ve třídě ředitelky školy Bettan Melvinsson, která se naší skupině velmi ochotně věnovala a s dětmi vedla za naší přítomnosti ranní kruh, nám svoji oblíbenou písničku zpívalo celkem jedenáct dětí, které hovoří sedmi jazyky (švédsky, somálsky, arabsky, romsky, litevsky, španělsky a finsky).

Katrineholm má i s okolními vesnicemi asi třicet tisíc obyvatel a cizince tu – stejně jako ve Stockholmu – potkáte na každém rohu. Právě kolem školy Nyhem vzniklo před několika lety

ghetto, protože do starých domů v blízkém okolí školy byla umístěna většina příchozích imigrantů. Počet cizinců ve škole Nyhem tak stoupl až k 95 procentům. Samospráva se ale ghattizaci účinně ubránila, když staré a nevyhovující domy zbourala a imigranty rozmístila rovnoměrně po celém městě, čímž zároveň dosáhla i rovnoměrného rozmístění dětí cizinců do všech katrineholmských škol. V době naší návštěvy se tak počet cizinců v námi navštívených škol(k)ách pohyboval zhruba mezi padesáti a šedesáti procenty. Je nasnadě, že tento proces vzbudil ve svých počátcích u katrineholmské veřejnosti rozporuplné reakce, výsledek však pravděpodobně oceňuje většina místních.

Pro české vyučující bylo složení švédských tříd na první pohled zásadně odlišné od těch, které učí – mnoho snědých či úplně tmavých tváříček, řada holčiček v hidžábech, platinových blondáček méně, než bychom si ve švédských třídách představovali. Přesto bylo ve všech třídách, které jsme navštívili, cítit velké porozumění a jaksi samozřejmá spolupráce – rozhodně nešlo o nějaké křečovitě vynucování sounáležitosti, spíš systematickou podporu všech.

Pedagožky z pražských mateřských škol Duha, Němčická, Barrandov II a Ovčí Hájek ovšem čekal největší šok při pobytu dětí venku. Švédské děti jsou přirozeně odolné, ven chodí dopoledne i odpoledne za každého počasí, což jsme zažily na vlastní kůži – v dešti a šesti stupních nad nulou. Po otevření dveří školky se děti rozprchly po celém areálu školky a školy Nyhem, který není oplocen. Hrály si prakticky bez dozoru zejména s přírodními materiály – obzvláště přecházení v holínkách z jednoho vysokého kamene na druhý po mokré kládě české učitelky přivádělo v úžas, podobně jako pojídání z domova přinesené svačiny ručkama, jejichž čistotu nikdo nijak zvlášť nekontroloval. Děti jsou zde od malička vedeny k samostatnosti a zodpovědnosti za svoje činy.

V následné diskusi vyšlo najevo, že co řeší česká legislativa závaznými normami, jejichž dodržování důsledně kontroluje a někdy až nemilosrdně vymáhá, švédský zákonodárce upravuje doporučením, protože prostě věří, že se všichni budou snažit dělat svoji práci co nejlépe (což se týká například i doporučeného, nikoli normovaného počtu učitelek a dětí ve třídě).

Velký ohlas (nechci napsat závist, protože naše stážistky to svým švédským kolegyním samozřejmě přejí!) vzbudila i důvěra systému v personál – když jsme se před odchodem ven zdržely s učitelkou, asistentka odešla sama s dětmi ven, aby si učitelka mohla ve třídě v klidu dořešit, co potřebuje. A když se naše učitelky ptaly na případná zranění a reakce rodičů, bylo zřejmé, že švédská strana moc nechápe, proč by měla mít z odezvy rodičů strach. Podrobněji se o práci katrineholmské mateřské školy Nyhem, respektive její učitelky Tine Hallberg, dozvíte na následujících stránkách.

Poradenské centrum v Katrineholmu

Následně jsme navštívili poradenské zařízení Elevshälsa (doslova zdraví žáků) v Katrineholmu, což je instituce podobná našim pedagogicko-psychologickým poradnám či speciálně pedagogickým centrům. Cílem zdejších psychologek a speciálních pedagožek je ideálně nejpozději do devíti let věku dětí identifikovat a začít řešit jakýkoli problém. Systém je podobný jako u nás – i zde mají hlavní slovo rodiče, kteří konkrétní podobu musejí odsouhlasit. Většina práce poradenských pracovníků se však odehrává přímo ve školách, což efektivitu poskytnuté podpory nepochybně zvyšuje. Bohužel se zde potýkají – podobně jako v českých poradnách – s nedostatkem lidí, takže každá pracovníce má na starosti asi šedesát dětí a v některých specifických případech se na vyšetření a nastavení podpory čeká až tři roky.

Rodiče si pro své dítě vybírají ze tří možností:

- dítě zůstává v běžné škole a učí se podle běžného vzdělávacího plánu, byť je u něj identifikován problém – tuto možnost volí většinou krátce po vyšetření rodiče, pro které je těžké přijmout handicap svého dítěte, v tomto případě dostává dítě pět hodin podpory nad běžný plán, v nichž se mu učitel/ka věnuje individuálně
- dítě zůstává v běžné třídě či škole, avšak značnou část dne se učí podle programu podobného vyučovacímu plánu ve speciální škole – toto lze praktikovat u lehčích potíží, v případě zásadnějších problémů se nejpozději ve čtvrté třídě nůžky mezi tímto dítětem a jeho spolužáky rozevírají příliš na to, aby bylo v dané třídě či škole spokojené (ale pokud na tomto modelu rodiče trvají, je aplikován po celou základní školu)
- dítě s vážnějším odchází do speciální třídy nebo školy, což mu obvykle velmi prospěje, zejména proto, že v běžné třídě je průměrně 25 dětí, zatímco ve speciální třídě se jich vzdělává pouze pět, což umožňuje vysoce individualizovanou péči.

Mnoho rodičů volí jako možnost první volby první nebo druhou variantu, a teprve pokud zjistí, že se dítěti v daných podmínkách nedaří, svolí ke vzdělávání ve speciální třídě či škole, se kterým jsou následně extrémně spokojeni. Nutno ovšem dodat, že speciální třídy i školy, mnohem přesněji řečeno speciální sekce škol, jsou většinou součástí místní školy, tedy vzdělávání všech dětí probíhá v jedné budově a vše, co lze, se odehrává společně. Možnost speciálních tříd či škol navíc platí až v základní škole, speciální třídy či školy v předškolním stupni zde neexistují.

Velmi si cením otevřenosti poradenských pracovníků, s nimiž jsme diskutovali. Švédský důraz na rovnost ve vzdělávání totiž s sebou nese i jednu velkou potíž – prakticky nulovou péči o nadané děti. Do poradny děti s nadáním přicházejí prakticky pouze v případě, že mají zásadní problémy v kolektivu či poruchu chování. Speciální pedagožky a psychologky z Elevshälsa

přiznaly, že švédské školství má vůči nadaným dětem dluh, protože víceletá gymnázia ve Švédsku neexistují a podpora nadání ustupuje snaze vzdělávat všechny děti společně. Přestože mnoho z nás má pocit, že český vzdělávací systém má v podpoře nadaných dětí velké rezervy, v této oblasti bychom možná mohli inspirovat švédské kolegy/ně zase my.

Mateřská škola Segelflygaren

Ve Stockholmu jsme navštívili jednu ze šesti školek, které fungují na předměstí Segelflygaren, jež se nachází asi 20 minut cesty metrem z centra hlavního města. V této školce pečuje jedna učitelka a dvě chůvy o 14 dětí v oddělení pro děti ve věku od jednoho do tří let a šest učitelek o 38 dětí ve dvou odděleních pro děti od tří do šesti let. Zde jsme se mimo jiné dostaly do zajímavé diskuse o personálním řízení mateřských škol a jejich financování.

Ve čtvrti Segelflygaren je celkem šest školek, každá má svoji ředitelku (ředitelky školek ovšem neučí). Těchto šest vedoucích pracovníků má navíc ředitelku a její zástupkyni (obě dámy pracují pro všech šest školek) a dvě metodičky – tento management se stará o organizační, metodické a finanční zajištění výuky. A je to potřeba – celkem se zmíněných šest školek stará o 250 dětí, které hovoří sedmdesáti jazyky.

Ve školce, kterou jsme navštívili, je 52 dětí, z nichž pouze pět se narodilo ve Švédsku švédským rodičům. Ostatní jsou buď děti rodičovského páru pocházejícího z ciziny, nebo jsou bilingvní – jeden rodič pochází ze Švédska, druhý ze zahraničí. Na děti s odlišným mateřským jazykem tato školka jen v roce 2017 načerpala příplatek ve výši 1,2 milionu švédských korun (prvotní obdiv k domnělé výši ročního rozpočtu této relativně malé školky ze strany českých učitelek vystřídal němý údiv nad tím, že jde skutečně o peníze navíc za to, že se zde starají o děti s jinou mateřštinou).

Základní škola Nyhem

V květnu a v září 2018 vyjely do Švédska dvě skupiny pedagožek a pedagogů prvního stupně základních škol a vychovatelek z družin pražských základních škol Ohradní, Litvínovská, Vybíralova, Bílá, Klausova, Horáčkova, Brána jazyků, Kateřinky, Nebušice a Korunovační. Na rozdíl od českých základních škol, kde jsou většinou v jedné budově oba stupně, ve Švédsku fungují převážně oba stupně jako samostatné jednotky včetně umístění do různých budov. Kromě toho ve Švédsku patří na první stupeň i šestá třída. Právě 6.A Runeho Engströma jsme v katrineholmské škole navštívili. Rune měl ve třídě 29 dětí, z toho devět se učilo švédštinu jako druhý jazyk (tři byli ze Sýrie, čtyři ze Somálska, jeden chlapec z Eritrey a jedna dívka byla

Romka). Dále byly ve třídě tři bilingvní děti, které kromě švédského rodiče mají druhého rodiče z Turecka, Chorvatska a Thajska. Se svou prací vás podrobně seznámí Rune.

Podívali jsme se také do přípravné třídy pro děti bez znalosti švédštiny – a tento způsob přípravy cizinců pro výuku ve švédštině zdál se nám naprosto skvělým. Empatická, ale důsledná učitelka Monica zde v době naší návštěvy pracovala se třinácti dětmi ve věku od deseti do čtrnácti let (šlo o žáky zařazené do 4. – 6. třídy, ve škole pak funguje ještě jedna analogická příprava pro děti zařazené do 1. – 3. ročníku). Ve Švédsku jsou čerství imigranti nazýváni *nově příchozími* – jde o termín, který označuje děti, jež nejsou ve Švédsku déle než čtyři roky. Tyto děti v katrineholmské škole zařadí do běžné třídy, kam chodí na všechny předměty a aktivity, které nutně nevyžadují znalost jazyka – tedy na tělocvik, výchovy, některé projektové dny apod. Ostatní výuku absolvují v přípravné třídě, kde se každý den od 8.30 do 14.00 hodin intenzivně věnují nejen švédštině, ale také reáliím země, do níž přišly.

Některé děti díky Moničině profesionální péči a entuziasmu nasají švédštinu už za pár týdnů, jiným to trvá déle, v každém případě ale nestráví v této třídě delší dobu než 18 měsíců. Tento přístup mimo jiné umožňuje děti zařazovat do tříd maximálně o rok níže, než by odpovídalo jejich věku, což koreluje s mnoha studii potvrzujícími, že zařazování cizojazyčných dětí mezi výrazněji mladší spolužáky je kontraproduktivní. Důraz na zvládnutí jazyka jako naprosto nezbytného prostředku integrace byl ve školách, které jsme navštívili, opravdu cítit na každém kroku. Ve většině škol například měly děti s odlišným mateřským jazykem během výuky striktně zapovězeno hovořit svojí mateřštinou a byli jsme svědky toho, že tento zákaz byl důsledně vymáhán.

V Moničině třídě v době naší první návštěvy v květnu 2018 studovaly výhradně děti somálského a syrského původu. Proto měla Monica k ruce jako asistenty dva rodilé mluvčí – Somálce jen o pár let staršího než byli jeho svěřenci, a Syřanku. Zapojení dospělých imigrantů se ukazuje jako vysoce efektivní – jednak znamená pro děti adaptující se na odlišné prostředí velkou vzpruhu a pomoc, a potom umožňuje nabídnout práci mladým imigrantům, kteří by jinak bez znalosti jazyka hledali uplatnění delší dobu. Školy tak vlastně integrují nejen své žáky, ale i jejich dospělé krajany.

Při pohledu na množství pestrobarevných hidžábů v katrineholmské škole přišly samozřejmě na přetřes i otázky kulturních střetů. Právě na jaře 2018 se naše návštěva kryla s postním měsícem. Principiálně tato náboženská zvyklost neplatí pro děti, přesto ale řada muslimských dětí ve švédské škole ramadán dodržuje. A jelikož jde o půst od úsvitu do západu slunce, v severských zemích se doba bez jídla a pití může protáhnout i na více než patnáct hodin. Švédští vyučující reagují na každý stav, kdy je dítě ve zjevné nepohodě, ať už se to týká jeho

mentálního, nebo fyzického stavu. Pokud tedy mají pocit, že ramadán negativně ovlivňuje kondici dítě a jeho schopnost se vzdělávat, neprodleně kontaktují rodiče a žádají nápravu.

Co se týče interkulturních střetů mezi dětmi, škola systematicky pracuje na vnitřním klimatu. Oproti českému systému zde není chování hodnoceno známkou, o to více se ale pracuje na rovnosti všech dětí v tom nejlepším slova smyslu. Nikdo nemá větší či menší hodnotu kvůli tomu, odkud pochází nebo jakou má barvu pleti. Všichni – a to včetně pedagogického personálu! – jsou na jedné lodi, partneři v procesu vzdělávání. Uprostřed katrineholmské školy jsme například obdivovali odpočinkový prostor s kuchyňkou, do níž mají volný přístup jak vyučující, tak děti. Učitelky a učitelé běžně s dětmi obědvají – kdyby na prvním stupni nebyl na první pohled viditelný rozdíl mezi dětmi a dospělými, možná bychom ani nepoznali, kdo je vyučující a kdo se zde vzdělává. Ke komunitní atmosféře přispívá i fakt, že si ve Švédsku všichni, tedy děti, vyučující, asistenti, nepedagogický personál i rodiče, tykají. V katrineholmských školách jsme si ověřili, že respekt a autorita pedagožek a pedagogů se skutečně prvoplánově nepojí s vykáním.

Jako velice funkční se nám jevil systém, v němž se konkrétní náplň práce asistentů tvoří na týdenních a denních poradách. Asistenti/ky pedagoga zde migrují po škole podle potřeby jednotlivých vyučujících a dětí, takže dveře do tříd jsou povětšinou otevřené a během výuky do tříd přicházejí a odcházejí dospělí, aniž by tím nějak rušili. Švédská výuka probíhá v blocích, jejichž ohraničení a náplň stanoví učitel/ka – vázán je pouze obsahem kurikula. Proto ve švédských školách nezvoní. Učitel/ka končí „hodinu“ v momentě, kdy má probrané vše, co bylo potřeba, a/nebo když vidí, že děti ztrácejí pozornost a potřebují se proběhnout venku (i délka přestávky je pak určována individuálně). Okřídlená věta českých vyučujících: „*Hodinu končím já.*“ zde tak nabývá trochu jiného rozměru.

Ve škole Nyhem se vzdělává 470 dětí, z toho 55% má jiný mateřský jazyk než švédštinu a asi 20% naplňuje definici *nově příchozích*. O žactvo, které dohromady hovoří 26 jazyky, pečuje asi 90 dospělých, z toho 50 vyučujících. Ze zákona mají děti s odlišným mateřským jazykem právo na dvě hodiny výuky týdně ve své mateřštině, i proto se jeden ze čtyř členů managementu (kteří mimochodem stejně jako v mateřských školách neučí) zabývá výhradně imigranty. Ani zde ale legislativní povinnost pro školy neznámá neúnosný tlak, který často vídáme u nás v podobě různých – často přehnaných či minimálně s praxí neslučitelných, avšak tvrdě vymáhaných – norem. Například v případě dětí pocházejících z afrických zemí některé kmenové jazyky nemají ani švédský název, natož aby škola dokázala zajistit rodilého mluvčího. Příznačně vyděšenou otázku české pedagožky, co s tím tedy proboha dělají, komentovala

zástupkyně ředitele s úsměvem: „*Všichni se snažíme, abychom rodilého mluvčího zajistili všem dětem, které ho potřebují. Ale když to nejde, tak se z toho nezblázníme.*“ Jak prostě...

Základní škola Skarpatorpsskolan

Na stockholmském předměstí Segelflygaren jsme v květnu navštívili školu Skarpatorpsskolan, kde nás uvítal zástupce ředitele Micael Borssen a specialistka na vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem Atti Wallgren. Tato škola se skládá z předškolní třídy a prvního a druhého stupně ve dvou, asi půl kilometru od sebe vzdálených budovách. Na prvním stupni se učí 270 dětí, které hovoří 35 jazyky z téměř všech světadílů, zatím chybí jen Austrálie. Cizinců je zde 65 procent.

Protože vzdělávací systém je ve Švédsku značně decentralizovaný, zásadní roli – jak jsme viděli už v Katrineholmu – hraje komuna (postupně jsme se shodli na tom, že jde o celky pravděpodobně o velikosti a významu našich dřívějších okresů, celkem je jich ve Švédsku 290). Ve Stockholmu se samospráva rozhodla vybudovat tzv. Start centrum, jehož existence zásadním způsobem ulehčila práci s imigranty školám v hlavním městě. Bezprostředně po příjezdu rodiny s dětmi nebo osamělého teenagera jsou v tomto centru budoucí žáci a žákyně stockholmských škol podrobeni komplexní diagnostice fyzického i mentálního stavu. Do školy pak dítě přichází s kompletní dokumentací – prodělaných nemocí, vakcinace (která je v případě potřeby hned ve Start centru doplněna), kognitivních schopností, absolvovaného vzdělání a úrovni znalosti ve všech jazycích, kterými dítě vládne, i v odborných předmětech.

Školu si vybírají rodiče ze třech možností, které určí Start centrum a škola následně dítě musí přijmout. Tímto způsobem se Stockholm snaží bránit segregaci a imigrantské rodiny rozmísťovat pokud možno rovnoměrně. Přesto v rámci města existují „švédské“ a „cizinecké“ školy/zóny – v podstatě se dá říci, že čistě švédské školy lze nalézt vlastně jen v úplném centru Stockholmu, kde vzhledem k tragickému nedostatku a drahotě bydlení de facto nemohou imigranti nalézt ubytování. Naopak na vzdálených předměstích patřících spíše k širší stockholmské aglomeraci je možné najít školy, které navštěvují výhradně děti cizinců. Skarpatorpsskolan se nalézá někde uprostřed – v širším centru Stockholmu, a tomu odpovídá i složení žactva.

V této škole neexistují přípravné třídy, jak jsme je viděli v Katrineholmu, mají zde však velmi propracovanou metodiku práce s dětmi s odlišným mateřským jazykem a opravdu neskutečné množství učebnic švédštiny pro cizince ve všech věkových i znalostních úrovních, bilingvní knihy v mnoha jazycích různého obsahového zaměření, iPady s rozsáhlými obrázkovými slovníky pro každé dítě a mnoho cizojazyčných asistentů. Nově přichozí děti mají hodiny

švédštiny pro cizince navíc ve skupinách do osmi žáků. Také zde dostávají zvláštní příspěvek na děti s odlišným mateřským jazykem, s nímž si hospodaří podle svého uvážení (takže když je potřeba, klidně jej použijí na tlumočení rodičovské schůzky).

Náslech jsme absolvovali ve 3.B, jejíž osazenstvo třídu Macha a Šebestové nepřipomínalo ani z dálky: 21 dětí zde vzdělává učitelka původem z Maďarska, žijící ve Švédsku 35 let, její asistentka pochází z Iráku. Děti pocházejí z Ruska, Kurdistanu, Španělska, Egypta, Libanonu, Iráku, Polska, Irska, Švédska, Somálska, Gambie, Ázerbájdžánu, Litvy, Eritrey, Ghany, Etiopie a jeden chlapeček se narodil ve Stockholmu do česko-slovenského manželství. A ovšem – abych nezapomněla, čtyři děti pocházejí ze švédských rodin.

Základní škola Södra

V listopadu 2018 vyjela do Švédska skupina vyučujících druhého stupně pražských základních škol Bítovská, Campanus, Šimanovská, Čakovice a K Dolům. V Katrineholmu jsme nejprve zamířili do základní školy Södra – jde o zcela samotně stojící objekt druhého stupně, tedy 7. – 9. třídy. Dojala nás ředitelka Susanna Ölander Borg, která ve škole na naši počest vyvěsila českou vlajku – i fakt, že ji nemusela někde shánět, protože škola disponuje širokým arzenálem vlajek zemí, z nichž pocházejí její žáci, svědčí o tom, jak běžné je multikulturní složení švédských škol. Susanna se cíleně snaží přijímat vyučující s odlišnou národností či mateřštinou – její snovou (ne však neuskutečnitelnou) vizí je pedagogický sbor, který bude zrcadlit národností složení ve třídách. Nebude to jednoduché – děti zde hovoří celkem 53 jazyky.

Každé třetí dítě v této škole se jako první učilo jiný jazyk než švédštinu. Na druhém stupni zde místo přípravných tříd využívají služeb zařízení, které nese název Bryggan, což švédsky znamená *most*. Toto zařízení skutečně představuje most mezi předchozím a švédským vzdělávacím, společenským a kulturním systémem nově příchozího dítěte. O práci Bryggan později – a také v příspěvku jeho speciální pedagožky Paulin Palm.

Na Bryggan pak navazuje skupina, již vede učitel původem z Iráku Mohammad a která bezpečný přechod dítěte do nové školy dokončí. Mohammad umí kurdsky a arabsky a rozumí somálsky, proto se stará také o komunikaci s rodiči dětí ze zemí, v nichž se hovoří uvedenými jazyky. Mohammadova práce spočívá v uvedení nováčka do pravidel a systému zdejší školy i společnosti – například i za pomoci policejních preventistů nebo prostřednictvím návštěvy Katrineholmského kurýru, kde se děti z afrických a arabských zemí seznamují s tím, jako roli hrají v demokratických zemích média. Pro řadu z nich jsou to záležitosti naprosto odlišné od jejich dosavadních životních zkušeností. Někdo vše pochopí za dva dny, jiný za dva týdny – to

je ale maximální čas, který s Mohammadem a dalšími čerstvě příchozími kolegy stráví. Dál už pokračuje v běžné třídě.

Za zásadní, především v pubertálním věku, považuje Mohammad najít cokoli, v čem daný teenager může vyniknout, a podpořit jeho motivaci k integraci. Integrovat se totiž děti musejí chtít. Mohammad v této souvislosti použil trefné irácké přísloví: „*Můžete koně přivést k vodě, ale nemůžete se za něj napít.*“ Hlavní rozdíl mezi švédským školstvím a vzdělávacím systémem v Iráku podle Mohammada spočívá v tom, že dítě není hlavním viníkem svého případného neúspěchu – zatímco v Iráku je ve třídě 35 dětí, z nichž 30 výuku zvládá a s pěti zbylými se nálepka neúspěšných táhne celou vzdělávací drahou, ve Švédsku hledá vyučující chybu vždy nejprve u sebe. Mohammadovi svěřenci často pocházejí ze zemí, kde žáci bezvýhradně učitele poslouchají a řídí se jeho pokyny, takže ve Švédsku se kromě mnoha jiných věcí musí učit také samostatnému přístupu a zodpovědnosti za vlastní vzdělání.

Školou nás provázel Torgny Jeppson, který nás ohromil znalostí českých slov a frází (v Česku soutěžil v orientačním běhu, takže jeho česká slovní zásoba nás nejednou rozesmála). Složení své třídy i základní aspekty svého přístupu vám Torgny představí ve svém příspěvku. Zde jen prozradím, co Torgny taktně zamlčel – v jeho třídě byl do letošního června (šlo o devátáky) také nevidomý Oliver, kvůli němuž se Torgny naučil číst Braillovo písmo. Protože ale sám vidí, byl v tomto smyslu vlastně smyslově hendikepován – jeho polštářky prstů prostě nejsou tak citlivé, jako ty Oliverovy. Naučil se tedy „číst“ jednotlivé kódové mřížky očima a posléze byl schopen v tomto systému například opravovat Oliverovy práce – obdivuhodný výkon svědčící o tom, že učitel/ka, který/á chce, se pro své žáky naučí cokoli.

Zatímco na prvním stupni se děti s odlišností svých spolužáků a spolužaček sžívají poměrně snadno, zvláště v tak od základů multikulturním prostředí jako ve Švédsku, na druhém stupni interkulturní střety nejsou výjimkou. Torgny s jinakostí a hodnotou každého člověka bez ohledu na jeho původ pracuje každý den, i proto se problémy nestupňují.

Centrum Bryggan

Jak již bylo zmíněno, katrineholmská samospráva vybudovala pro nově příchozí děti ve věku od sedmi do šestnácti let centrum, které má usnadnit jak integraci těchto dětí, tak začátek jejich vzdělávání v katrineholmských školách. Centrum má dva hlavní úkoly: zjistit, co děti znají a umějí ze země svého původu, a ukázat jim, co je švédská škola a jak funguje švédský systém. Hodně se zde proto mluví o tom, jak to vypadalo v domovské zemi, a co funguje podobně a co naopak odlišně ve Švédsku. Děti sem docházejí maximálně osm týdnů, poté jsou zařazeny do jedné z katrineholmských škol.

Zdejší speciální pedagožky postupují podle jednotné metodiky stanovené ministerstvem školství. Při prvním rozhovoru, který probíhá za přítomnosti rodičů, se zjišťuje jazyková vybavenost dítěte a podoba jejich dosavadního vzdělávání. Další dva rozhovory se vedou bez přítomnosti rodičů a jde de facto o zjištění dovedností dítěte v jazykové oblasti a matematice. Všechny tři rozhovory jsou tlumočeny (nejčastěji jde o kurdštinu, arabštinu, somálštinu a romštinu). Na tomto základě pak vzniká rozhodnutí, do které školy a jaké třídy bude dítě zařazeno. Podle Paulin Palm, která nás s činností Bryggan seznámila, spočívá hlavní výhoda tohoto systému ve zkušenosti těch, kdo rozhovory vedou. Sama už zpovídala spoustu dětí, a tak dobře ví, jak a na co se zeptat dítěte, které pochází z určité země, mimo jiné proto, že má srovnání, které běžným učitelkám může chybět.

Po dobu osmi týdnů před zařazením žáka do školy se zde učí švédština, matematika, angličtina a tělocvik, jehož součástí je povinná výuka plavání, hudební výchova a exkurze (například do již zmíněných katrineholmských novin, nebo do recyklační stanice, protože povědomí řady přichozích dětí o potřebě ochrany životního prostředí bývá velmi nízké).

Základní škola Skarpnäck

Jeden z výrazných rozdílů mezi švédským a českým vzdělávacím systémem spočívá v tom, že coby návštěvníci, ale ani coby rodiče, nepoznáte rozdíl mezi veřejnou a soukromou školou. Soukromou školu jsme v listopadu navštívili na stockholmském předměstí Segelflygaren. Stát dotuje stejnou částkou na žáka všechny školy, rovné podmínky jsou i v příplatcích, tudíž se v soukromých školách neplatí školné a žádné zásadní rozdíly nejsou ani ve výuce. Financování stockholmských škol nám přiblížil zástupce ředitele Fredrik. Ve švédském hlavním městě je 170 základních a 20 středních škol s celkovým rozpočtem dvě miliardy eur. Tento balík se mezi školy rozděluje (bez ohledu na to, zda jde o školy veřejné nebo soukromé) podle sedmi kritérií, z nichž nejdůležitější jsou tři:

- nejvyšší dosažené vzdělání rodičů – čím vzdělanější mají děti v dané lokalitě rodiče, tím méně peněz do zdejší školy jde, stát se tak snaží vyrovnávat společenské rozdíly, přičemž předpokládá, že rodiny středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných rodičů znamenají pro děti podnětější prostředí
- počet dětí s odlišným mateřským jazykem
- počet neúplných rodin.

V této škole studuje 370 dětí, které hovoří třiceti jazyky. Téměř osmdesát procent žáků má jinou mateřštinu než švédštinu nebo jsou bilingvní. Podle Fredrika je vzdělávání dětí s odlišným mateřským jazykem sice náročné, ale vzhledem k důležitosti tohoto kritéria představuje jeden

z významných finančních benefitů, takže některé stockholmské školy o děti imigrantů takřka soutěží. Tato slova u některých pedagožek při vzpomínce na českou realitu, v níž si často naprostou většinu pomůcek a metodik musejí pracně získávat samy bez jakékoli (natož finanční) podpory, vyvolala úsměv na rtech.

Gymnázium Katrineholm

V březnu 2019 vyjela na stáž poslední skupina z pražských středních škol – Gymnázia Přípotoční, Střední průmyslové školy v Betlémské ulici, Střední průmyslové školy na Proseku, Akademie řemesel na Zeleném pruhu, Střední průmyslové školy dopravní a Střední školy obchodní. V Katrineholmu jsme navštívili místní gymnázium, kde studuje celkem 1 200 teenagerů, z toho 176 v sekci pro nově příchozí. Zdejší pedagožky okouzila česká praxe známkování chování (zjevně by alespoň nějakou motivaci studujících v tomto smyslu uvítaly), nevolnost jim naopak přivodila informace, že v českých školách je bohužel stále běžné, že se jednoho dne v lavici objeví dívka či chlapec, kteří neumějí slovo česky, a je na vyučujících, jak si s tím poradí.

Součástí této střední školy je speciální gymnázium pro děti s mentálním postižením, kde se dva učitelé a dvě učitelky starají o devět dětí, převážně s poruchou autistického spektra nebo Downovým syndromem. Právě zde jsme viděli, že švédská praxe, v níž se pod jednou střechou vzdělávají všechny děti z dané lokality, skutečně funguje. V jedné budově se vzdělávají teenageri s mentálním postižením, které se jejich vyučující snaží především připravit na běžný život, učni a učnice různých prakticky zaměřených oborů, studenti a studentky zdravotnického či ekonomického lycea i gymnázia připravujícího na studium vysoké školy. Co lze, absolvují spolu – například projektové dny, kdo to zvládá, chodí i do běžné školní jídelny. Vše se přizpůsobuje individuálním potřebám každého dítěte, kterým se vychází vstříc, zároveň jsou ale všichni vedeni k pospolitosti a vzájemnosti. Zjevně není nutné tlačit za každou cenu na vzdělávání všech v hlavním vzdělávacím proudu, možná stačí jen reflektovat opravdové potřeby dětí a snažit se jim vyjít vstříc.

V Katrineholmu jsme také navštívili centrum, v němž mají studující středních škol možnost vyzkoušet si během prázdninových měsíců podnikání. Projekt cílí především na teenagery, jimž to ve škole zrovna nejde, mezi něž patří i řada dětí z imigrantských rodin, a které po skončení středoškolského studia míří na pracovní úřad, případně do šedé ekonomiky. Každé prázdniny mohou na základě podnikatelského plánu, který si obhájí před komisí složenou z donorů, tři měsíce podnikat. Do začátků dostanou dva tisíce švédských korun a komplexní kurz pro

začínající podnikatele. Veškerý výdělek do dvaceti tisíc švédských korun nemusí danit, najdou se ale i tací, kteří si vydělají více, a ti už daně zaplatit musí.

Ve výsledku jde ale především o to, aby středoškoláci, kteří nejsou zrovna studijní typy a ani v rodině nedostávají ty správné podněty, zjistili, že pracovat a odvádět daně se vyplatí. Právě dětem cizinců, kterým se nedaří dohnat jazykové a studijní manko, to často podnikatelsky myslí a když si práci „na sebe“ mohou vyzkoušet už během střední školy, vytvoří si klientelu, takže po skončení studia mají kde navázat. Stejný projekt aktuálně běží ve dvou stech z celkových 290 švédských komun.

Gymnázium Kärrtorps

Naše poslední kroky v rámci projektu *Odlíšnost inspiruje – zahraniční stáže* vedly do gymnázia Kärrtorps ve Stockholmu, kde studují čtyři stovky mladých lidí, o které se stará 65 dospělých. Také zde jsme pod jednou střechou našli humanitní, přírodovědnou i technickou sekci, a také část pro *nově příchozí*, kterých je zde více než čtvrtina. Mezi studenty je řada těch, kteří mají kognitivní potíže nebo problémy s koncentrací, ale i mnoho vynikajících studentů, kteří jednoznačně míří na švédské univerzity. I proto pedagogický sbor cíleně a systematicky pracuje s tématem lidských práv a odlišnosti.

V této škole jsme měli možnost zaznamenat, jak se ve švédské společnosti v posledních měsících mění přístup k imigrantům. Mezi zdejšími studenty je totiž i řada těch, kteří přišli do Švédska bez rodičů. V dřívějších časech získávaly tyto stále ještě děti trvalý pobyt, nyní dostávají pouze roční povolení k pobytu, o jehož obnovu musejí každý rok žádat. Protože při vyřizování stížností hrají roli i školní výsledky, můžeme tento tlak vnímat jako jednu z forem motivace, stejně jako fakt, že povinností absolventů s povolením k pobytu je najít si práci do šesti měsíců od ukončení studia.

Dospělí, kteří s těmito studenty pracují, už je ale nevnímají jako neznámé žadatele o povolení k pobytu. Znají je i jejich životní příběhy, jejich smutky a radosti, které jim nejsou lhostejné, a tak největšími kritiky stále tvrdšího přístupu k imigrantům včetně těch mladistvých na tomto gymnáziu patřili právě vyučující. Některým ze studentů totiž povolení k pobytu prodlouženo není, a tak jsou deportováni ze země. Cílem kritiky pedagogického sboru přitom není samotné zpřísnění podmínek, protože ale jednotlivé studenty dobře znají, mají pocit, že rozhodování o jejich žádostech není systematické, ale spíše náhodné.

Jsem opravdu velmi ráda, že jsme díky podpoře donorů mohli pohostinnost našim švédským přátelům oplatit a pozvat je do České republiky. Je to dobře i proto, že švédská metodika práce

s dětmi s nedostatečnou nebo nulovou znalostí vyučovacího jazyka je skutečně dopodrobna propracovaná a ověřená dlouholetou praxí, a my ji nyní můžeme sdílet i s dalšími českými pedagogickými pracovníky a pracovníci, kteří do Švédska vyjet nemohli.

Na následujících stránkách najdete reflexe účastnic a účastníků stáží v Katrineholmu a Stockholmu a všechny příspěvky z mezinárodní pedagogické konference *Vzděláváme děti s odlišným mateřským jazykem*, která jsme zorganizovali ve dnech 5. a 6. října 2019 v Praze. Kromě zkušeností švédských kolegů a kolegyně hovořily na konferenci o práci s cizinci v českých podmínkách také ředitelka Základní školy Ohradní Eva Smažíková a zástupkyně ředitele Základní školy Vybíralova Iveta Řezníčková. Nabídku služeb v oblasti péče o děti s odlišným mateřským jazykem, která se poslední dobou citelně rozšiřuje, představila Jana Nováková z Národního institutu pro další vzdělávání a základní metodický vhled poskytla hlavní metodička Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka Dana Havlíková. Věřím, že v této podobě publikace může pomoci všem, kdo mají v pedagogické péči dítě, jež neovládá český jazyk – a přesně to bylo naším cílem.

November 2016. Two months ago, the Czech Education Law started obliging Czech schools to practice „joint education“ (which is a Czech way to say „inclusive education“) and we started the Prague Operation Programme-funded project called *Difference is inspiring – encouraging teachers to practise inclusion in education*. Since we had been in touch with teachers for quite some time, we knew that a lot of people that form part of the Czech education system are not ready for inclusion. Many of them didn't even know what the 1st of September 2016 would bring. That was the reason we decided to create a space that would connect those who needed counselling on joint education and those who could provide it. Within 2 years we provided 115 people with 25 all-day and 10 half-day courses, as well as continuous counselling.

In the meantime, the project appeal we made together with the Prague Operation Programme was approved. This meant that we were able to carry out the project *Difference is Inspiring II – study visits* and organise study visits in foreign schools for over 50 people who had previously participated in our project. It was clear from the very beginning that we were going to visit Scandinavia as it's a region which is known to be very experienced in inclusive education. We chose Sweden for two reasons. First of all, the country has been open to immigration for over 50 years, meaning that over a quarter of Swedish population is formed by foreigners. And since Sweden became the number two target after Germany during the European migrant crisis of 2015, many pupils in Swedish schools are not native Swedish speakers.

Second of all, the Swedish education system is very similar to the Czech one. Although there's a clear tendency to follow the Icelandic or Norwegian model (that is, having as many children go to regular classes as possible), special education has always been an important part of the Czech system. Just like in Sweden, although there's an effort to connect „normal“ children with the children who have special needs (for example, by putting all classes in one building).

It was our intention to give Czech teachers a taste of how the Swedish system deals with the large amount of children that cannot be given classes without using special education methods, to enable them to ask any questions, compare the Czech approach to the Swedish one and to possibly draw some inspiration from it. We reached our goal mainly thanks to our two Swedish co-workers, who not only are completely fluent in Swedish, but also dispose of a net of contacts in Swedish schools.

Jarmila Kocourková and Eva Zakrzewski, two Czech teachers who have been living in Stockholm and Katrineholm for many years, managed to give our teachers an inside look at the Swedish education. Restlessly and flawlessly, they translated our inquiring and often complicated questions, all while keeping a smile on their faces. Their professionalism and personal experience with raising children in a foreign environment all proved incredibly valuable for our project (Jarmila writes more about her life story in her entry). Thanks to them, we were received in Katrineholm and Stockholm, and the warmth our hosts welcomed us with completely denied the idea of the „northern coldness“ that we had had. Therefore, it is these two amazing ladies that I owe most to.

I am also very grateful to all the Swedish teachers who allowed us to watch their classes, answered our prying questions, shared their experience and treated us to *fika* – the Swedish coffee break that includes a sweet bite and a chat. Special thanks go to Tine Hallberg, who organised visits in various Katrineholm schools and was a very kind, funny and attentive guide to us.

The Nyhem pre-school

In April 2018, we visited Sweden for the first time. First we went to Nyhem, a pre-school of 55 children and 5 teachers (plus several assistants). It was a „preparatory school“, so all children were 6 or 7 years of age. The preparatory school is a Swedish way of creating an interstage between pre-school and elementary school. It's only been obligatory since last year, but even before that it had been attended by almost all children, and it combines play and teaching so that children are prepared to enter elementary school. There's 10-12 children per class. We visited the class of the headmistress Bettan Melvinsson (who kindly attended us), where eleven

children sang their favourite song to us. Together, these children could speak seven languages (Swedish, Somali, Arabian, Romani, Lithuania, Spanish and Finnish).

Katrineholm and its surroundings have about 30.000 citizens. Just like in Stockholm, you see foreigners everywhere. Several years ago, a ghetto was created around Nyhem, as the majority of immigrants were placed in the old houses close to the school. This made the number of foreign pupils in Nyhem rise up to 95%. The council dissolved the ghetto by demolishing the houses (after having deemed them unfit for inhabitation) and placing the people evenly all around Katrineholm. This way, the percentage of foreigners became uniform in all Katrineholm schools. When we were there, foreigners formed around 50-60% of pupils in all the schools we visited. Obviously this process did raise a few eyebrows, but I dare say that the majority of Katrineholm is happy with the results.

The classes differed greatly from the ones Czech teachers work with. Many brown and black little faces, girls in hijabs and a lot less blond heads than we had expected to see in a Swedish class. Regardless of all this, all classes had an air of mutual understanding and cooperation. There was no forced togetherness. The system simply supported everyone.

However, the most shocking thing that the teachers from Prague (who teach at the Duha, Němčická, Barrandov II and Ovčí Hájek pre-schools) saw was the children's stay outside. Swedish children were naturally resilient and they'd go outside in any weather (and the weather we experienced was raining at 6°C). As soon as the door opened, the kids sprung all over the Nyhem schools grounds (which are not surrounded by a fence) and they would play in the nature with virtually no supervision. We were especially amazed when we saw kids walk on a wet log to get from one high rock to another in their rubber boots or eat their snacks without having to go wash their hands. In Sweden, children are brought up to be independent and responsible for their actions.

It turned out in the following discussion that everything that the Czech law enforces with binding regulations and monitors with strict inspections is provided for by recommendation by the Swedish law. The Swedish legislation simply believes that everybody will do their job well. For example, this concerns the number of teachers and children in a class.

The Czech teachers were also amazed by the confidence that the system has in the teachers. As we were leaving, the Swedish teacher stayed with us a bit longer, and her assistant took the kids out by herself so that we could finish talking in peace. And when we asked about children's injuries and the parents' reactions, it was apparent that the Swedish didn't really understand why should they fear the parents. You will learn more about the work of Tine Hallberg from the Nyhem pre-school on the following pages.

The Katrineholm Counselling Center

Next we went on to the Katrineholm Elevshälsa (pupil's health) center, which is an institution similar to our pedagogical and psychological counselling centers. The goal of the psychologists and special pedagogues who work there is to identify and solve any problem, ideally until the child reaches the age of nine. The mechanism is similar to ours: the parents have to approve any treatment the child is to be subjected to. The efficiency of these centers is increased by the fact that the counsellors do the majority of their job right in the schools. Just like in our country, there's a lack of workforce, meaning that each counsellor has about 60 children to take care of – this extends the time in which examination and assessment is carried out up to 3 years.

There's 3 options parents can choose from:

- The child stays in a regular class even though he or she has a problem. This option is usually chosen by parents who find it hard to accept the handicap of their child right after it is identified. In this case the child receives 5 hours a week of individual support classes.
- The child stays in a regular class but follows a special curriculum. This can be applied in the less severe cases. If the child has serious problems, the differences between him or her and the rest of the class become more and more apparent until it's almost impossible for the child to remain in that class and be happy.
- The child goes to a special class or school. This is usually very beneficial for the child, as there's around 25 children in a regular class but only 5 in a special class, resulting in a highly individual approach.

Many parents first choose option 1 or 2, then realise that their child is unhappy and not doing well, then proceed to choose option 3. They're usually extremely happy with the result. It should be noted that all special classes and schools are only a special section of the school, meaning that all classes take place in one building and the children spend as much time together as possible. Also, special classes only exist in elementary schools and pre-school education is the same for everybody.

I appreciated the openness of the Swedish counsellors we talked with very much. The Swedish approach which puts great emphasis on equality does have one fault: there isn't really any special treatment for gifted children. Children with special talents only visit the counselling center when they have serious problems with the class collective or when they suffer from a behaviour disorder. The Elevshälsa counsellors admitted that the Swedish education system fails the gifted as the joint education makes individual support of talented children almost

impossible. And although we know that the Czech system is very flawed, we think that this is a field where our Swedish colleagues might actually draw inspiration from *us*.

The Segelflygaren pre-school

In Stockholm, we visited one of the six pre-schools situated in the Segelflygaren suburbs, which is a 20-minute metro ride away from the city center.

This pre-school has 2 sections: one for 1 to 3-year-olds (which consists of 14 children who are being taken care of by one teacher and two nurses) and one for 3 to 6-year-olds (38 children and 6 teachers). It was in this pre-school where we had a very interesting debate about financing and personnel management of pre-schools.

There's 6 pre-schools in the Segelflygaren district managed by 6 headmistresses (who of course don't give classes). Apart from that, there's a management team consisting of a headmistress, a deputy headmistress for every pre-school and two methodologists. This team takes care of the organization, funding and methodology of education. It's very necessary: there's 250 children attending these pre-schools, and in total, these children speak 70 languages.

The pre-school we visited has 54 children, out of which 5 have been born in Sweden to Swedish parents. Others come either from a foreign family or are bilingual (one parent is Swedish, the other comes from a different country). Just in 2017, the school received an additional allowance of 1,2 million Swedish krona. At first, we were amazed at how much of a budget did such a small pre-school have – then we were told that this was really just the extra money for taking care of children who were not native speakers of Swedish. We were speechless.

The Nyhem primary school

In May and September 2018, two groups of primary school teachers visited Sweden. The teachers work at the Ohradní, Litvínovská, Vybíralova, Bílá, Klausova, Horáčkova, Brána jazyků, Kateřinky, Nebušice and Korunovační schools in Prague. Swedish schools usually keep first school and lower secondary school separated in different buildings, unlike Czech schools where both sections of primary education are situated in the same building. Apart from that, sixth grade forms part of first school in Sweden. At Nyhem, we visited Rune Engstöm's class 6A. There were 29 children, out of which 9 studied Swedish as a second language (3 from Syria, 4 from Somalia, 1 from Eritrea and 1 was of Romani descent). Then there were 3 children that were bilingual (whose „foreign“ parents were from Turkey, Croatia and Thailand). Rune informs you about his work in detail in his entry.

We also visited a preparatory class for children with no knowledge of Swedish. We thought that the way foreigners were being prepared for classes in Swedish was absolutely brilliant. The teacher, Monica, worked with 13 children whose age varied from 10 to 14 and who were placed into 4th, 5th or 6th grade (apart from that, there's also a preparatory class for children that were placed into 1st, 2nd or 3rd grade). In Sweden, immigrants are called *the newly arrived*. This term is used for children who have spent less than 4 years in Sweden. These children are placed into a regular class and they attend all classes that don't require any knowledge of Swedish – P.E., Arts, Crafts etc. They spend the rest of their school time in the preparatory class. Here, they study Swedish language and culture from 8.30 AM to 2.00 PM.

Thanks to Monica's professionalism and enthusiasm, some children absorb Swedish within weeks. Some take a bit longer, but 18 months is the limit. This approach doesn't allow you to place the child in a class with children who are more than 1 year younger than the newly arrived, which is in harmony with many studies that prove that placing a foreign child into groups that are much younger than him/her is counter-productive. In the schools we visited, the emphasis put on learning Swedish was tangible. For example, the majority of schools forbade foreign children to speak their native language, and we witnessed that this rule was reinforced strictly and consistently.

During our first visit in May 2018, Monica's class only consisted of children of Somali and Syrian descent. Therefore, Monica had two native assistants: a Somali boy only a few years older than his pupils, and a Syrian woman. The engagement of adult immigrants proves to be highly effective: first of all, it gives the children who are adapting to a foreign environment a lot of encouragement, and second of all, it's a job opportunity for young immigrants who would otherwise have difficulty looking for a job without language skills. This way, the school integrates not only children but also adults.

Upon seeing all the multi-coloured hijabs, we couldn't help but ask about cultural conflicts. Our spring visit in 2018 took place during the Ramadan month. Technically, the observances don't apply to children. However, at Nyhem many children observe the holiday, and as the fast lasts from dusk till dawn, the children may have to be without food or drink for up to 19 hours due to Swedish climate. Swedish teachers react to any signs of physical or psychological discomfort and they immediately call the parents whenever they feel that observing Ramadan might harm the child's health.

As for cultural conflicts between children, the school works on the social climate systematically. There's no grading for behaviour (unlike in the Czech Republic) but equality of all children is pushed and promoted relentlessly. Nobody is better or worse because of the

colour of their skin or the country they were born in. Everyone (the teachers included) is on the same boat. They're all partners in the learning process. In Katrineholm, we were admiring the rest space (furnished with a kitchen) that was available both for the children and the teachers. Teachers frequently eat their lunch with the children: if it wasn't for the obvious physical differences, we might have not been able to tell who's the teacher and who's the pupil. The language between children and adults is informal, which is also something that contributes to the friendly atmosphere of the school.

We found the way the staff determines and organizes the assistants' schedules very effective. The tasks are settled on daily and weekly staff meetings and the assistants move from one class to another based on the teachers' and children's needs. Therefore, all doors tend to be open, and adults enter and exit classrooms without disturbing anybody. The classes are really time periods with no given norm regarding their duration or contents. There's no school bell – the teachers end the classes either after they've said all they had to say or when they see the children are becoming distracted and need a break. The duration of the break is also individual. Sweden brings the famous mantra of Czech teachers „*I decide when the class ends*“ to a whole new level.

The Nyhem school educates 470 children. 55% of them have a different native language than Swedish, about 20% meet the definition of *the newly arrived*. 90 adults, out of which 50 teachers, take care of the children (who speak 26 languages altogether). The law grants the children with a different mother tongue a right to 2 hours a week of class in their own language. Therefore, one of the four members of the management (who do not give classes) deals solely with immigrants. However, unlike the Czech law, the Swedish one doesn't make unrealizable rules that are incompatible with real life, and it certainly doesn't push schools to their very limits when reinforcing those rules. For example, Swedish doesn't even have a name for the African tribal languages spoken by some immigrants. Therefore, sometimes it's impossible for the school to find a native speaker who would teach a child in that language. When one of the Czech teachers, horrified, asked our Swedish colleagues: „and what on Earth do you do when that happens?“, the deputy headmistress smiled and said: „*We try our best to provide every child with a native teacher. But we don't lose our minds when that turns out to be impossible.*“ Elementary.

Skarpatorpsskolan primary school

In May, we visited the Skarpatorpsskolan school in a Stockholm suburbs called Segelflygaren. We were attended by the deputy headmaster Micael Borssen and Atti Wallgren, who is a

specialist on schooling children with a different mother tongue. This school consists of a pre-school class, a first school and a lower-secondary school, all placed in two buildings that are about 500 metres apart. 270 children who speak 35 languages from all continents except Australia attend the first school section. 65% of the pupils are foreigners.

Since Sweden's education system is very de-centralised, the commune (which is something like a county and Sweden is divided into 290 of them) plays a very important role. Stockholm has developed a „Start Centre“ that has made working with immigrants significantly easier. Right after a family with children or a lone teenager arrive to Stockholm, the future pupils are subjected to a complex examination of their physical and mental condition. This way the child enters the school equipped with full documentation on past diseases, vaccination (which is completed right at the Start Centre), cognitive abilities, past education and language levels the child is at.

The Start Centre gives parents 3 schools to choose from. The parents pick one and this school is obliged to accept the child. This way, Stockholm fights segregation and tries to place immigrant families proportionally all around the city. Still, there are „Swedish“ and „immigrant“ schools and districts. All-Swedish schools can really only be found in Stockholm's very centre, as it's practically impossible for immigrants to live there due to the scarcity of housing and the high prices. On the other side, you can find all-immigrant schools in the most remote suburbs. Skarpatorpsskolan is somewhere between the two, and the diversity of the pupils corresponds to that.

This school doesn't have a preparatory class like the Katrineholm school. However, their method of working with immigrant children is very well worked-out, and they have an immense amount of textbooks of Swedish for foreigners for all ages and levels, bilingual books in many languages and on many topics, iPads equipped with picture dictionaries for every child, and many language assistants. The newly arrived children attend extra classes of Swedish for foreigners in groups of 8 at most. The school also receives extra money for every foreign child; what they do with this money is up to them, so if they need to, they can even use it to hire an interpreter for the parents' evening.

We sat in on the class 3B which consists of 21 children. The class teacher is from Hungary and she's been living in Sweden for the past 35 years. Her assistant comes from Iraq. The children are from Russia, Kurdistan, Spain, Egypt, Libanon, Iraq, Poland, Ireland, Sweden, Somalia, Gambia, Azerbaijan, Lithuania, Eritrea, Ghana and Etiopia. One of the boys was born in Stockholm to a Czech – Slovak couple. Oh, I almost forgot – there are 4 Swedish children, too.

The Södra primary school

In November 2018, a group of lower secondary school teachers from the Bítovská, Campanus, Šímanovská, Čakovice and K Dolům schools from Prague visited Sweden. In Katrineholm, we first went to the Södra school, or to be precise, to its lower secondary school section for 7th, 8th and 9th grade, which is placed in a separate building. The headmistress, Susanna Ölander Borg had the Czech flag raised in our honour, which moved us as well as the fact that she didn't really need to look for it because the school has a large collection of flags of all countries the pupils come from. Susanna purposefully hires teachers with different nationalities. Her dream is to have a teaching staff that will be as ethnically diverse as the pupils. This is not impossible, but it's not easy, either: the pupils of this school speak 53 languages altogether.

One in every three children at this school has a first language that is not Swedish. Instead of preparatory classes, a device called Bryggan (*bridge*) is employed. Bryggan really does create a bridge between the Swedish system and the child's original set of educational, cultural and social values. We will talk about how Bryggan works later on, and special pedagogue Paulin Palm also talks about it in her entry.

After Bryggan, the child goes to a special group lead by Mohammad, a teacher who comes from Iraq. In this group, the safe transfer of the child into a new school is finished. Mohammad speaks Kurdish and Arabian and understands Somali; therefore he takes care of communicating with parents that come from the countries that speak these languages. Mohammad's job is to introduce the newcomer to the rules of both the school and the Swedish society. He does so with the help of police prevention officers or the editorial staff of Katrineholm's local newspaper (the latter shows African children the role media play in a democratic society). For many of these children, this is something completely different from anything they've known so far. Some catch on within two days, some take two weeks (but that's the maximum time they can spend in Mohammed's group). After that, the kids continue in a regular class.

Mohammad thinks that it's especially important in teenagers to find something that each and every one of them could excel in. This boosts their confidence and motivates them to do their best. The thing is, the kids have to be willing to integrate – you can't force them. When talking about this, Mohammad used a very fitting Iraqi proverb: „*You can bring the horse to the water but you can't force it to drink.*“ Mohammad thinks that the biggest difference between Swedish education system and the Iraqi one is that in Sweden, the child isn't held accountable for failure. In Iraq, there's 35 children in a class: 30 pass the courses and the remaining 5 fail and spend their school years with the „loser“ label. In Sweden, the teachers always self-reflect first. Mohammad's pupils often come from countries where the teachers has unlimited authority; this

means that apart from other things, they have to learn to act independently and be responsible for their own actions.

Torgny Jeppson was our guide through this school. He surprised us with his rich vocabulary of Czech words and phrases (he competed in orienteering in the Czech Republic, so the words he knew often made us laugh). Torgny will introduce you to both his class and his approach and beliefs in his entry. I will only say what Torgny modestly stayed silent about: up until June, there was a blind boy called Oliver in Torgny's class, and Torgny learned Braille to help him. However, in this area he was actually handicapped himself: since he can see, his fingers aren't as sensitive as Oliver's, so he simply „read“ the code and this way he could correct Oliver's exams. This to me is proof that teachers can do anything for their students – all they need is the will to do so.

Usually, smaller children have no difficulty getting used to the differences of their peers (especially in such a diverse environment as Sweden). On the other hand, in lower secondary schools cultural conflicts are not exceptional. Torgny deals with these conflicts on a daily basis and thanks to him, they don't intensify.

The Bryggan Centre

As I mentioned earlier, Katrineholm created a centre that helps children aged 7 to 16 to integrate and to start attending schools. The centre's main tasks are: 1. find out what the children have already learned in their countries of origin, 2. teach them how the Swedish school and the Swedish society works. They talk about the children's home countries a lot, discussing the similarities and the differences between them. The maximum time a child can spend at the centre is 8 weeks, then they're sent to one of Katrineholm's schools.

The pedagogues at the centre follow a methodology that was established by the Ministry of Education. The first interview (during which the child's language abilities and past education is discussed) happens with the parents present. Then, two more interviews take place without the presence of the parents. During these, the child's language and math competence is assessed. An interpreter assists all three interviews, the most common languages being Kurdish, Arabian, Somali and the Romani language. Then a decision regarding which school and class the child will be placed in is made based on these interviews. Paulin Palm (who introduced us to Bryggan) thinks that the main advantage of this system is the fact that the interviewers are very experienced. She herself has interviewed many children and she knows exactly what questions to ask depending on the country the child comes from.

During the 8 weeks at Bryggan, the children take classes of Swedish, Math, English and P.E., which includes obligatory swimming and music classes and school trips (to the aforementioned Katrineholm local newspaper, for instance, or the recycling station, as the kids' awareness of environmental protection tends to be almost non-existent.)

The Skarpnäck primary school

One of the main differences between the Czech education system and the Swedish one is that you can't really tell a public school and a private school apart. We visited a private school located in the Segelflygaren suburbs in November. The state gives the same amount of money per pupil to all schools. The same applies to extra allowances. There's no tuition and no major differences in teaching methods. The deputy headmaster Fredrik explained to us how the financing of schools in Stockholm works. There's 170 primary and 20 secondary schools in Stockholm. They have a budget of € 2.000.000.000. This money is distributed to the schools based on 7 criteria, out of which the most important ones are the following:

- the parents' educational background. The more educated the parents tend to be, the less money their location receives. This way the state intends to erase social differences, assuming that parents who have a university diploma will stimulate their children more than those who have received less education.
- the number of children whose native language is not Swedish.
- the number of single-parent families.

370 children who speak altogether 30 languages attend this school. Almost 80% of the pupils have a different language as their mother tongue or are bilingual. According to Fredrik, educating foreign children is difficult but constitutes significant financial help from the state, meaning that headmasters in Stockholm almost fight each other to „get“ immigrant children to their schools. This made some of the Czech teachers laugh. In our country, they have to get the vast majority of aids and tools without any help at all, let alone financial aid.

The Katrineholm secondary school

In March 2019, the last group consisting of Czech high school teachers (who teach at the Gymnázium Přípotoční, SPŠ v Betlémské ulici, SPŠ na Proseku, Akademie řemesel na Zeleném pruhu, SPŠ dopravní and SŠ obchodní schools) visited the Katrineholm secondary school. 1.200 teenagers study there; 176 of them belong to the „newly arrived“ section. The Katrineholm teachers liked the Czech system of grading behaviour (as they found it very motivating and necessary) but were shocked when we told them that in Czech schools it's not

uncommon for a new student who speaks no Czech to just suddenly appear in a regular class, and that when this happens, the teacher is simply supposed to somehow deal with it.

There's a special section of the school that's dedicated to educating children with a mental disability. Here, 4 teachers take care of 9 children (the majority of them is either autistic or has Down syndrome). This is where we saw that educating all children under one roof really works. Mentally disabled teenagers, apprentices of all professions, economy students, nurses-to-be and students who prepare themselves for university – all in one building. They do together as many things as possible: workshop days, for example. Those who are able to even eat at the school canteen with everybody else. Everything is adapted to each child's individual needs while maintaining an atmosphere of solidarity and togetherness. It's obvious that there's no need to push or force anybody: all we need is to think about the children's real needs and to try to satisfy them.

While in Katrineholm, we also visited a centre that allows teenagers to try out conducting a business during the summer months. The project aims at those who don't do very well at school (often, they're immigrants' children) and go to the job centre (or become part of shadow economy) right after secondary school. They can spend the three months of summer break running a business: first, they create a plan and present and defend it in front of a jury of sponsors. Then they receive 2.000 Swedish krona as a headstart, and they attend a beginners' business course. They don't have to tax any profit up to 20.000 Swedish krona. However, there are students that make even more money than that, and they do have to pay taxes.

The goal is to show teenagers that are not good at studying or aren't stimulated by their home environment (or both) that it pays off to work hard and pay taxes. It's often the immigrants' children that (although they lag behind when it comes to language or study results) have a knack for entrepreneurship. When they get the chance to try out running a business while still in high school, they create a customer base for themselves and then they're able to follow up once they leave school. This project is currently running in 200 out of 290 Swedish communes.

The Kärrtorps secondary school

Our last visit was headed to the Kärrtorps secondary school in Stockholm. 400 students attend it and take classes from 65 teachers. There's a humanist section, a science section and a technological one, and then there's also a section for the „newly arrived“ (who take up a quarter of the whole school). There's many students who suffer from cognitive disorders and many students who excel at everything and aim to go to university. This is also why the teaching staff puts a lot of emphasis on human rights and on tolerating and respecting others.

In Kärntorps, we could see how the Swedish approach to immigration has changed in the past years. There's quite a lot of students that have come to Sweden without their parents. In the past, these children would automatically receive a residency card. Nowadays, they only get a one-year residency permit that they have to apply for every year, and the authorities pay attention to school results when assessing their applications. We can consider this (as well as the fact that they're obliged to get a job within six months after leaving school) a way to motivate the newly arrived.

But the adults who work with these children don't see them as anonymous residency permit applicants. They know their stories, their joys and their sorrows, and they care about them. Hence it is the teachers at this school who criticize this stricter approach the most. Some students' applications get denied and they're deported from Sweden. What the teachers criticize isn't the tightening itself but the manner in which it's carried out: they know their students personally and they feel like the assessment of their applications is often random, rather than systematic.

I'm very glad that the City Hall of Prague has enabled us to get even with our Swedish friends and invite them to the Czech Republic. This way we can share the Swedish methodology on working with children who have little or no knowledge of the language (which has been elaborated to the smallest detail) to those Czech teachers who were unable to travel to Sweden. On the following pages, you can find the participants' reflections on the trips to Katrineholm and Stockholm, as well as all the speeches from *Vzděláváme děti s odlišným mateřským jazykem* („educating children with a different mother tongue“), an international pedagogical conference which took place on 5th and 6th of October 2019 in Prague. Eva Smažíková, the headmistress of the Ohradní primary school, and Iveta Řezníčková, the deputy headmistress of the Vybíralova primary school, spoke about the topic of working with foreigners within Czech conditions. Jana Nováková from the National Institute for Further Education introduced us to working with children who have a different native language and to the Institute's supply of services (which has grown significantly in the recent years). Dana Havlíková, chief methodologist of the Association of Teachers of Czech as a Second Language, familiarised us with their key methodology. Last but not least, our Swedish colleagues spoke about their own personal experience with teaching foreign children.

This publication will serve as a manual for Czech teachers; our main goal was to help anyone who has trouble teaching a child that doesn't know the Czech language, and I firmly believe that this goal was achieved.

ŠVÉDSKÉ ŠKOLY OČIMA ČESKÝCH PEDAGOŽEK A PEDAGOGŮ

V oblasti předškolního vzdělávání v České republice pracuji již 37 let. Toto byla moje první příležitost vycestovat na stáž do jiné země EU a podrobně poznat předškolní vzdělávání. Tato zkušenost byla jedinečná a velmi inspirující. Ve Švédsku mají jednoznačně lepší personální zajištění předškolního vzdělávání – pět až šest dětí na pedagožku. Děti jsou vedeny k přátelství, volnosti, zdravému životnímu stylu, zároveň však také k osobní zodpovědnosti. Školy nejsou sešněrovány nesmyslnými předpisy a nařízeními. Řeší zde také podobné problémy jako my, zejména nedostatek kvalifikovaných pedagogických pracovníků ve školství. Cizinců je zde opravdu hodně – můj pocit byl, že jejich náročné začlenění může způsobit méně času na švédské děti a také na děti s nadáním. Má celková reflexe po návratu – naše předškolní vzdělávání si ve srovnání se švédským nevede vůbec špatně.

Alena Slípková, Mateřská škola Němčická v Praze 4

Možnost zúčastnit se stáže považuji za velký přínos pro můj profesní rozvoj. Ve Švédsku je v přístupu k cizincům kladen důraz na hodnoty, které společnost uznává, a tyto hodnoty jsou také vyžadovány, tudíž např. muslimské dívky mohou nosit hidžáb, ale musí se chodit koupat s ostatními v hodinách plavání. Tento přístup se mi líbí a je podle mě tím nejdůležitějším, a snad i nejlépe přenositelným do našich podmínek. Učitelé jednají s žáky s respektem. V situaci, kdy žák vyrušoval, učitel k němu přišel, vzal ho za rameno, jen se na něj podíval a žák utichl. To je něco, co bych ráda předala kolegům z naší školy. Ano, máme jiné finanční i kulturní podmínky, naše politická situace je bohužel velmi odlišná, v naší společnosti, na rozdíl od té švédské, je normální lhát, krást, podvádět a zapírat. Ale švédská kultura není té naší přece tak vzdálená, je to ani ne dvě hodiny cesty letadlem. Nastavení švédského školství tedy hodnotím jako velmi inspirativní, ale těžko dosažitelné v našich podmínkách. Což ale neznamena, že bychom neměli o změnu usilovat, ba právě naopak.

Ve škole se učitelé s žáky snaží mluvit každý den o tom, co je to demokracie, proč je důležitá a co znamená. Že je o tom, že většina může dosáhnout toho, co by si představovala, ale neznamena to, že můžeme mít všechno. Děti se dozvídají o limitech, pravidlech a s tím i ruku v ruce jdoucích právech. Považuji za důležité budovat toto uvědomění u žáků již od malička a moc se mi toto nastavení líbí. Je to něco, co i naši učitelé s žáky občas rozebírají, často však velmi okrajově, jelikož na to prostě není čas v nabitém programu školního vyučování.

Dalším ideálem, ke kterému chceme a snažíme se jako škola směřovat, je spolupráce mezi rodinou a školou. V této oblasti vnímám jasná omezení a rozdíl mezi naší a švédskou kulturou.

Ze strany českých rodičů bohužel v některých případech (často tam, kde by to bylo nejvíce potřeba) chybí důvěra ke škole, rodiče nevidí problém na straně svého dítěte, ale přehazují veškerou odpovědnost na školu, odmítají nahlédnout, že žák má problém a že společné řešení v rámci spolupráce je ku prospěchu všech.

Anna Michálková, Základní škola Šimanovská v Praze 9

Dnes jsme odprezentovaly naše zkušenosti ze stáže ve Švédsku v projektu Odlišnost inspiruje. Prezentace proběhla při celoškolní pracovní poradě a setkala se s nebývalým zájmem. Byla oceněna především naše autentická osobní zkušenost. Kolegové a kolegyně měli nespočet konkrétních cílených dotazů, na které jsme, pokud jsme věděly, rády odpovídaly, debata se protáhla. Srovnávání je vždycky užitečné a motivující. Zrovna pracuji s rodinou alžírsko – španělsko – francouzského původu, která v září 2018 přesídlila k nám do Čakovic, a je to pro ni peklo. Rodina se neorientuje, velká jazyková bariéra, rodiče nepracují, protože jsou nezařaditelní, úřady s nimi komunikují velmi obezřetně, tj. s odkládáním, posíláním na jiné úřady, a čas kvapí, děti za čtyři měsíce v naší škole tápou, snaží se to tu jen ustát. To je moc špatně, tak jsem se rozhodla chodit na úřady s nimi a ověřit si, co je špatně a jak na to. Rozhodně ale metodiku švédského Bryggan aplikovanou v ČR nikde nenajdu – bohužel. Děkujeme za možnost stáže, moci si vše osobně zažít a načerpat dostatek inspirace.

Anna Roulová, Základní škola Čakovice v Praze 9

Chtěla bych především velmi poděkovat za jedinečnou šanci: propojení informací z přednášek a seminářů projektu Odlišnost inspiruje – podpora vyučujících v aktivním přístupu k inkluzi s možností zažít praktickou ukázkou systému, kde s odlišnostmi všeho druhu pracují mnoho let, mají obrovské zkušenosti a znají i řešení problémů, se kterými se setkávali v počátcích.

Výběr lokality byl vynikající. Švédsko je země známá svou vstřícností k potřebám sociálně i jinak znevýhodněných. Jejich přístup k přistěhovalcům a velkorysý sociální systém je znám už z dob totality, kdy velká část Čechů zde našla svůj domov. Velmi příjemný a přínosný byl i výběr našich průvodkyň, které žijí po dlouhá desetiletí ve Švédsku, výborně znají jazyk i kulturní pozadí, a navíc jsou schopné brilantního překladu do češtiny, což zajistilo, že všichni účastníci všemu dobře rozuměli a mohli se i doptávat bez jazykové bariéry.

Škola v Katrineholmu působila na mě až komunitním dojmem, pedagogové nás bez problémů pustili do svých hodin či spíše bloků, žáky naše přítomnost nijak nerušila a dokázali pracovat zjevně zažitým způsobem. V průběhu vyučování jsem vnímala mnoho zajímavých prvků, které jsem po návratu začala vyučujícím doporučovat. Například spravedlivé vyvolávání pomoci

losování špachtliček se jmény, uspořádání třídy, blokové vyučování s prvky několika předmětů zároveň, změny činností, pozice žáků, práce individuální, ve dvojicích, skupinová, zařazení diskuse, práce s pravidly, jejich tvorba a dodržování apod. Velmi jsem ocenila spontánní diskusní kruh po obědě, kdy si s námi sedli a přátelsky povídali členové vedení, učitelé i vychovatelé, mluvili o svých zkušenostech, příbězích a také se zajímali o systém školství v naší zemi. Nesmím zapomenout na zážitky z obou školních jídelen – rovný přístup se uplatňuje i zde, všechny děti mají stravu zdarma, tudíž bez omezení do jídelny chodí, je nastavena vysoká míra samostatnosti v obsluze – k dispozici jsou samoobslužné pulty s teplými jídly několika druhů a opravdu velké množství druhů salátů. Žáci jsou vedeni k tomu, aby si vybrali to, na co mají chuť a v takovém množství, aby nevraceli zbytky – a tak se také děje. Použité nádobí sami třídí a dávají do přepravníků jedoucích přímo do myčky – což zajistí minimální personální nároky, a navíc to děti vychovává.

Ve stockholmské škole mě velmi zaujala třída, kde byli pouze čtyři žáci se švédštinou jako mateřským jazykem, přesto učitelka, sama cizinka, vše bez problémů zvládala. Školní družina a její rozmanitý program a zaujetí vychovatelů pro svou práci. Zajímavý, inspirativní a zřejmě velmi potřebný moment je, že vychovatelé – pracovníci školní družiny, jsou zapojeni i v rámci vyučování, slouží jako asistenti žáků i pedagogů, ve třídě tedy zároveň může působit hned několik dospělých osob, a tím péči o speciální potřeby mnoha žáků zajistit. V obou školách dýchal klid a pohoda, tlak na výkon a čas jsem vůbec nepociťovala. Jediný problém, který sami přiznávali, je necitlivost vůči nadaným dětem, této odlišnosti se ve Švédsku školství nevěnuje a je na rodičích, zda chtějí své nadané dítě nějakým způsobem rozvíjet.

V obou navštívených školách jsme se setkali s vřelým přijetím a vstřícností vůči nám – bylo vidět, že pedagogům i vedení dělá radost, když se mohou podělit o své zkušenosti. Bylo velmi zajímavé vidět i fungování školní družiny, jídelny a dalších oddělení, slouží mi jako inspirace pro fungování v naší škole. Stáž v rámci projektu Odlišnost inspiruje II – zahraniční stáže pro mě byla neocenitelnou zkušeností a inspirací. Inkluze jako taková je dobrá myšlenka, někde funguje a vyplatí se tímto směrem jít. Program byl výborně sladěný, vyvážený, organizace perfektní, byl prostor i pro sdílení zkušeností mezi účastníky, se zřetelem k aktuálním potřebám.

Barbora Šmídová, Základní škola Kateřinky v Praze 12

V porovnání se situací u nás vidím zjevný rozdíl v přístupu k začlenění žáků s odlišným mateřským jazykem jak ze strany nadřízených orgánů, tak ze strany celé společnosti. Zatímco my jako učitelé se musíme nějak vypořádat s žákem s odlišným mateřským jazykem, který je bez jazykové (i jiné) přípravy začleněn do třídy, ve Švédsku je zcela zjevný zájem nadřízených

orgánů o rychlé a efektivní začlenění s co nejmenším počtem stresujících situací. Klade se důraz na praktičnost, na potřeby v běžném životě, žáci s odlišným mateřským jazykem nepocítují žádný problém, mohou se projevit svou prací, šikovností.

Dana Veselá, Základní škola Campanus v Praze 4

Navštívit Švédsko a mít možnost nahlédnout do švédského školství pro mne bylo velmi zajímavou výzvou od samého začátku. Odlétala jsem bez jakýchkoli předsudků, očekávání, plánování, obav. Přestože jsem byla připravená na to, že Švédsko má ve školách obrovské množství migrantů, zaskočilo mě to. Možná proto, že opravdu nejsme v našich českých školách zvyklí na tak národnostně rozmanité prostředí. My řešíme, že vzděláváme v celé škole kolem deseti až patnácti cizinců, z nichž se tři čtvrtiny narodily v Čechách, tudíž se česky domluví. V katrineholmské škole je deset až patnáct cizinců v jedné třídě. A umí si s tím poradit. Švédské školství klade velký důraz na vzdělávání cizinců s mnoha výhodami, zázemím pro vyučující i žáky. Vše má svá jasná pravidla, která jsou podporována ze všech stran a nikdo si netroufne je porušovat či nedodržovat.

S čím jsem se opravdu nemohla ztotožnit, bylo „zašlapávání“ talentovaných žáků. Jsi lepší a nadanější, než ten druhý? Tak mlč a čekej! Tak to na mne působilo. Každé šikovné a nadané dítě nemá možnost ve švédském školství vyniknout. Všichni se drží hesla, že nebudou vyčínat, aby ten slabší, méně nadaný se necítil špatně? To se jaksí s českou mentalitou, kdy já jako rodič i pedagog dítě maximálně podporuji, aby se rozvíjelo v oblasti, na kterou je nadané, nepotkává. Co naopak oceňuji, je volnost a důvěra, kterou učitelé žákům ve švédských školách dávají. O přestávkách, ve volném čase, při samostatné práci.

Perfektní organizace stáže, zajímavý zážitek. Složení účastnic bylo profesně rozmanité, tudíž bylo stále o čem debatovat. Myslím, že jsme si i během tak krátké doby vytvořily základ pro nová přátelství, a to nejen profesní.

Eva Smažiková, Základní škola Ohradní v Praze 4

Celkově stáž byla inspirací pro moji práci. Řadu věcí jsem si zapsala a pokusila jsem se je po návratu aplikovat v naší mateřské škole. Pro mne i pro kolegyně jsem viděla veliký přínos v poznání nového prostředí. V naší mateřské škole jsem rozšířila práci s dětmi a rodiči s odlišným mateřským jazykem. Usnadnila jsem komunikaci s rodiči s odlišným mateřským jazykem pomocí karet s obrázky. Zapojila jsem více práce s dětmi s odlišným mateřským jazykem do řízené činnosti. Dále jsem zavedla větší prostor na komunikaci s rodiči pomocí mailu a změnila vzhled stránek. Vzhledem k tomu, že komunikuji plynule v anglickém jazyce,

zavedla jsem konzultační hodiny pro rodiče-cizince. Celkově jsem poučila učitelky, že je důležité dbát také na svobodu dětí a méně apelovat na striktní dodržování některých pravidel. Zároveň dbáme na to, aby děti trávily co nejvíce času venku a pokusila jsem se i některé vzdělávací činnosti přesunout ven. Nedílnou součástí mého zjištění bylo, že se ve Švédsku hodně klade důraz na samostatnost. I tento fakt jsem zmínila v naší mateřské škole a převedla jsem ho do naprosto samostatného stolování u svačín.

Nejdůležitější myšlenka celé stáže pro mne ale byla, abychom se snažili všichni myslet pozitivně! Z příchozích nařízeních anebo eventuálních problémů nevytvářejte ještě větší problém, vždy se snažit vše řešit pozitivně a s nadhledem, přistupovat ke všemu s úsměvem a nevyhledávat trable tam, kde opravdu nejsou. Závěrem chci říct, že tato návštěva měla obrovsky pozitivní dopad na chod týmu jako takového, a to ve zcela pozitivním duchu.

Hana Baštová, Mateřská škola Ovčí Hájek v Praze 13

Zahraniční stáž byla velmi dobře připravena. Každému bych přála možnost poznat školství v jiné zemi. Přivezla jsem si mnoho postřehů, které využiji ve výuce. Zároveň bych doporučila, aby učitelé, kteří se nám tam věnovali, měli možnost vidět výuku ve školách v Čechách.

Ilona Nedvídková, Základní škola Ohradní v Praze 4

Před odjezdem se mi v hlavě střídaly myšlenky: jak funguje inkluze v jiné zemi a dokážu převzít nějaké zkušenosti do své praxe? Při návštěvách školských zařízení jsem zjistila, že náš systém funguje dobře a nemáme se za co stydět, jen se můžeme něčemu novému přiučit.

Co bylo lepší, než u nás? Rodiče mají velmi kladný vztah k učitelům a respektují jejich názor. Děti jsou vedeny nenásilnou formou k zodpovědnosti za své chování a jednání při hrách a jiných činnostech (rodiče neřeší případné oděrky, které vznikly v těchto činnostech), k respektování jiných kultur a odlišností. Děti inkludované se cítí lépe, protože je respektována jejich identita. Vztahy mezi dětmi nejsou soutěživé, vzájemně se respektují a spolupracují. Bylo by dobré vést naše děti k větší zodpovědnosti za své jednání a chování, k větší samostatnosti a přesvědčit rodiče o správnosti tohoto přístupu.

Iva Hamouzová, Mateřská škola Barrandov II v Praze 5

Projekt Odlišnost inspiruje – podpora vyučujících v aktivním přístupu k inkluzi byl velice dobře sestaven. V jednotlivých blocích přednášeli odborníci, kteří přinášeli konkrétní rady z praxe. Díky tomuto projektu jsme na naší škole zlepšili např. práci s dětmi s Aspergerovým syndromem – převzali jsme třeba techniku zvládnání afektu a grafický rozvrh dne. Taktéž stáž, zaměřená na

práci s dětmi s odlišným mateřským jazykem, měla pro praxi naší školy a další profesionální růst pedagogických pracovníků velký přínos. Vzhledem k tomu, že jsme druhá největší škola v Praze, má zavedení nových metod práce pozitivní dopad na mnoho žáků.

Co jsme převzali od švédských kolegů:

- *lístečkový systém – lístky s českými názvy předmětů denní potřeby, nalepené na konkrétním předmětu (škola, školní třída, školní pomůcky), to samé jsme zavedli pro české žáky v anglickém jazyce*
- *roli přípravné třídy (ve Švédsku pro všechny nově příchozí) u nás převezme školní poradenské pracoviště, vyčlenění budou dva speciální pedagogové, kteří budou se žáky s odlišným mateřským jazykem pracovat*
- *seznámení nově příchozích žáků se naším systémem: jak u nás fungujeme, jako metodik prevence a speciální pedagog s dlouholetou praxí tento nápad velmi oceňuji – jde o spolupráci školy, policie, hasičů a lékařů, kteří žáky informují o právech a povinnostech obyvatel země, tuto aktivitu chceme rozšířit i na dospělou populaci, zaměříme se především na problém očkování.*

Celkově hodnotím stáž jako velmi přínosnou. Program byl vytvořen tak, abychom si odnesli co nejvíce poznatků a nápadů do školní praxe.

Iva Sulanová, Základní škola Čakovice v Praze 9

Pracuji ve školství od roku 1992 se zkušenostmi učitele ve speciálních školách pro zrakově postižené, cestujícího pedagoga ve Speciálně pedagogickém centru pro zrakově postižené a v poslední době učitele prvního stupně základní školy. Přestože byla stáž zaměřena na školní práci se žáky s odlišným mateřským jazykem, odvezl jsem si i jiné cenné informace.

Především bych rád zdůraznil, že byla na první pohled vidět odlišnost od našeho školství. Tolik žáků různých národností ve třídě a škole jsem doposud nikdy neviděl. V katrineholmské škole mě zaujala praxe výuky švédštiny – přípravná třída pro cizince, kde se žáci učí švédštinu individuálním přístupem, a zároveň jsou zařazeni do kmenových tříd, takže neztrácejí kontakt se spolužáky a učiteli. Toto považuji za opravdovou pomoc žákům, učitelům, rodičům. Myslím si, že mají tyto děti větší šanci se zapojit a být úspěšné.

Další velký rozdíl od našeho „tradičního“ školství, který mě zaujal a stál by za úvahu a diskusi, byla absence klasifikace během prvního stupně – odpadá stres všech zúčastněných. Dále absence zvonění, práce v blocích, začátek vyučování později, organizace a spolupráce asistentů. Zajímavý je systém, v němž každý má příležitost a možnost pracovat podle svých potřeb. Avšak podle mě naráží na riziko, že některý žák nepracuje a nadaný žák nemá šanci se

rozvíjet. Samostatnou kapitolou byla pro mě organizace oběda. Učitel nedrží dozor nad všemi žáky, ale obědvá se svými žáky u jednoho stolu. Jídlo si děti berou formou švédských stolů samy a špinavé nádobí vracejí a rovnou třídí k mytí také samy (jsou přirozeně vedeny k ekologii). Švédské základní školství je zajímavé i tím, že je zdarma včetně pomůcek a jídla, žáci oslovují učitele jménem, mají povinný přípravný ročník, nemají zápis, učitelům se pravidelně zvyšuje plat.

Ivan Thelen, Základní škola Bílá v Praze 6

Přede dvěma lety jsme začaly navštěvovat přednášky, které pro zaměstnance pražských škol připravila obecně prospěšná společnost Osvětová beseda v rámci projektu *Odlíšnost inspiruje* – podpora vyučujících v aktivním přístupu k inkluzi. Až dosud jsme takto odborný a ucelený přehled informací na téma inkluze neměly možnost zažít. Problémy, které tato témata v praxi přinášejí, řešíme samy podle svých zkušeností a schopností, často metodou pokus-omyl.

Velmi přínosnou pro nás byla stáž ve Švédsku, které jsme se zúčastnily v rámci navazujícího projektu *Odlíšnost inspiruje II* – zahraniční stáže. V obou základních školách, které jsme navštívily, jsme měly možnost vidět inkluzi dětí s jiným než mateřským jazykem v praxi, a poté o metodách švédských kolegů společně pohovořit. Některé z jejich postupů by se při troše snahy daly aplikovat i v naší škole, jiné, především ty, jejichž aplikace by vyžadovala větší finanční podporu, by šly aplikovat jen z části, a to se zájmem a porozuměním našeho vedení. V současné době ale o zájmu vedení o tyto problémy hovořit nemůžeme.

Změny bychom mohly uskutečnit hlavně v oblasti vzájemné spolupráce mezi učiteli, rodiči a vedením. Líbila se nám plánovaná a pravidelná setkání rodičů s učiteli u kávy, která mohou pomoci v klidné atmosféře navázat těsnější a přátelštější vztahy mezi rodinou a školou. Zamýšlely jsme se nad důsledky rovného přístupu ke všem dětem, který byl neustále opakovaným a zmiňovaným principem vzdělávání ve Švédsku. Při prezentaci našich zkušeností ze stáže, kterou jsme po našem návratu zorganizovaly pro naše kolegy, toto téma bylo velmi diskutováno. Shodli jsme se na tom, že by tento přístup neměl vést k potlačování výjimečných schopností dětí, ale že by tyto děti měly být naopak v jejich rozvíjení podporovány.

I na naší škole přibývá dětí s odlišným mateřským jazykem, které musí překonávat problémy spojené s neznalostí češtiny. Tyto děti nemusí být dva roky klasifikovány, ale velmi často bez okolní podpory nejsou schopné zvládnout požadovanou úroveň znalostí, a pak mají horší známky, i když jsou velmi chytré. Líbilo se nám, jakou přípravu dostávají děti ve Švédsku – formou asistovaného vyučování v malých skupinách, s pomocí výukových programů, hodin

jazyka navíc. Ve škole jsme diskutovali o nutnosti zavést kurzy češtiny pro cizince, které by se měly v příštím roce na naší škole opravdu otevřít.

Velmi oceňujeme kvalitu přípravy a průběhu celé stáže, jejímž výsledkem byly cenné zkušenosti nejen z oblasti švédského školství, ale díky výměně zkušeností mezi námi účastníky jsme si udělaly i představu o tom, jak se pracuje na jiných českých školách.

Jaroslava Hanková a Ivana Petraňová, Základní škola Brána jazyků v Praze 1

Mnoho věcí, které mě ve Švédsku nadchly, bohužel není možné v podmínkách českého školství realizovat. Financování škol ve Švédsku je na úplně jiném principu. Přesto jsem získala mnoho inspirativních podnětů, které bych se, s aktivní pomocí vedení školy a zřizovatele, chtěla pokusit zrealizovat i v českém školství.

Základem všeho je absolutní spolupráce všech pedagogických zaměstnanců, a to včetně asistentů. Každé ráno si vyučující domluví s asistentem, kdy ho budou potřebovat. Asistent/ka tak přechází v průběhu výuky mezi jednotlivými třídami a vždy je tam, kde je třeba. Naprosto úžasný je partnerský vztah mezi učiteli a dětmi.

Další zajímavostí (snad využitelnou v našich podmínkách) je přípravná třída pro žáky s odlišným mateřským jazykem. Ti dochází na výchovy do svých kmenových tříd, což je naprosto úžasné, protože tak zůstávají v kontaktu se svými spolužáky.

Je těžké do několika řádků shrnout všechny dojmy a poznatky. Bylo toho opravdu moc. Z profesního hlediska úžasná zkušenost. Úžasné nápady do koncepce školy. Spousta inspirací, jak oživit českou školu. Na druhou stranu asi neexistuje ideální stav. Možná spojit to nejlepší z českého a švédského školství?

Iveta Řezníčková, Základní škola Vybítalova v Praze 9

Stáž byla pro mne cenná zkušenost! Dodala mi především cenné informace a konkrétní představu přímo od zdroje, ne pouze zprostředkovaně od různých zdrojů v ČR (a tudíž zkreslené, záměrně vytržené z kontextu a upravené ku obrazu a cíli toho, kdo informaci poskytuje, např. manipulujících médií či internetu). Je velmi užitečné moci takto srovnávat život a v tomto případě i úroveň a organizaci školství jiných zemí s životem a úrovní školství u nás. Člověk si uvědomí, co je u nás lepší a co zase lepší jinde, načerpané zkušenosti lze pak přenést do našeho prostředí.

Uvědomil jsem si, že přes zvyšující se počet cizinců v našich školách je na tom Švédsko diametrálně odlišně. Byl jsem překvapen stavem, kdy ve třídě byli pouze čtyři Švédci a zbylí žáci byli potomci imigrantů již narození ve Švédsku nebo do Švédska přibývší s rodiči nedávno.

Velmi se mi líbila přípravná třída pro cizince, kterým se tak pomáhá zvládat švédštinu. Mají jednou týdně i nárok na rodilého mluvčího pro svůj původní jazyk v kabinetě vybaveném počítači a sluchátky! Jak diametrální rozdíl od situace u nás, kde když přijde žák češtinou nepolíbený, zařadí se do běžné třídy třeba o dva ročníky níž, a učiteli: starej se!

Jan Košárek, Základní škola Klausova v Praze 5

Stáž ve Švédsku byla velmi pozitivní zkušeností, zážitkem a přínosem. Školky, které jsme navštívily, nás přijaly velmi srdečně a čas strávený v těchto zařízeních velmi obohatil mé představy o daném školství. Návštěva obou škol nám ukázala, v jaké harmonii a inkluzivním prostředí lze malé děti vychovávat. Nepotkaly jsme se s žádnými předsudky, nikdo neřešil odlišnosti pleti ani jazyka a bylo cítit, že je zde opravdu každé dítě vítáno. Pracuji v mateřské škole jako speciální pedagog a vím, jak obtížné je pracovat s předsudky, zde jsem opravdu žádné nepociťovala.

Celý náš pobyt ve Švédsku byl i přes mrazivé počasí ozářen sluncem, neuvěřitelné množství zážitků a informací doplňovala skvělá parta lidí, které opravdu zajímalo, jak pracovat s odlišností, jak tvořit inkluzivní prostředí a jak zvolit ideální podporu pro naše malé klienty. Moc se mi líbilo, jak jsou švédské děti vedeny k samostatnosti, určité situace byly pro nás jen těžce pochopitelné. Děti bez problémů na školním hřišti lezly po kamenech, houpaly se na stromech a učitelky si v klidu opodál vyprávěly s ostatními dětmi... volnost, která zároveň podporuje samostatnost a rozvíjí u dětí kritické myšlení i pohybovou obratnost a vede děti k zodpovědnosti za sebe samé.

Jana Vlachová, Mateřská škola Duha v Praze 5

Pracuji na střední škole ve funkci výchovné poradkyně a v současné době se potýkám s nárůstem počtu cizinců, kteří se chtějí začleňovat do vzdělávacího systému v ČR. Ve Švédsku mne zajímala otázka inkluze studentů s odlišným mateřským jazykem do výuky, ale i do života. Byla jsem překvapena propracovaným systémem a nastavenými pravidly.

Jaroslava Apeltauerová, Střední průmyslová škola dopravní v Praze 2

Bylo velmi zajímavé moci si udělat obrázek o švédském školství a porovnat jej s tím, jak funguje školský systém u nás v ČR. Některé věci (např. finanční podporu škol) by člověk uvítal i u nás, u jiných jsem ráda, že se u nás neprosadily (např. skutečnost, že většina švédských dětí je ve školce již od jednoho roku). Velmi podnětná byla návštěva školy v Katrineholmu, a to především

z hlediska inkluze. Systém založený na přípravné třídě se jeví jako velmi efektivní. Velmi jsem obdivovala množství praktických pomůcek.

Kamila Gawliková, Základní škola Klausova v Praze 5

Stáž ve Švédsku byla pro mne velkým zážitkem a přínosem, předčila všechna má očekávání. Celý pobyt byl prochnutý harmonií, pohodou a nasáváním nových zážitků, poznatků a informací. Obě mateřské školy, které jsme v rámci projektu navštívily, byly zdrojem velké inspirace, zamyšlení a vedly mě k porovnávání našich školských systémů.

Ve švédské mateřské škole byla patrná velmi silná komunita, která spojovala nejen všechny děti, ale i pedagogický sbor a rodiče. Vládla zde pohoda a harmonie a za tu dobu, co jsme tam pobývali, žádné dítě neplakalo a žádná paní učitelka nezvýšila hlas. Imponovala mi také volnost a svoboda dětí, ale zároveň tato svoboda šla ruku v ruce s vlastní zodpovědností dětí. Švédská společnost kladla velký důraz na férovost, zásadovost a rovnost ve všech oblastech. Děti v obou mateřských školách byly velmi usměvavé, přátelské a vděčné. Dostalo se nám milého přijetí.

Velmi mne zaskočila míra inkluze ve školách, kde většina dětí byli cizinci nebo děti bilingvní. To, jak s nimi učitelé pracovali, bylo velmi působivé, bylo zároveň poznat, že děti tyto odlišnosti vůbec nevnímají a jsou zvyklé na „barevné“ složení jejich třídy. Tato stáž mi dala velké množství pozitivních zážitků a inspirací, na které budu ještě dlouho vzpomínat.

Katarína Tondrová, Mateřská škola Němčická v Praze 4

Stáž ve Švédsku byla jedním slovem báječná. Všechno bylo zorganizované, o nic jsme se nemuseli starat, a to ani před začátkem samotné stáže, ani v jejím průběhu, vše dokonale fungovalo a probíhalo ve velmi příjemné neformální atmosféře a já jsem si celý pobyt moc užila. Ve školách ve Švédsku na nás dýchala pozitivní atmosféra a pohoda.

Výhodou je, že učitelé mají u žáků přirozený respekt, ve třídě je méně žáků, kteří „nehlučí“ nejen při práci ve výuce, ale ani o přestávce. Asi severská povaha, klid, ke kterému jsou vychováni odmala. Ocenila jsem, že od malička se zdůrazňují hodnoty, rovnost, morálka, jak v rodině, tak i ve škole, a učitelé mají čas to každý den žákům připomínat a bavit se o tom. V našich školách úplně na to není tolik časového prostoru a bohužel ani osobnosti v čele státu nám nejdou příkladem, jak by se člověk správně chovat měl.

Klára Hrbáčková, Základní škola Šimanovská v Praze 9

Ve švédské škole mě zaujala inspirativní práce s přírodninami a odpadovým materiálem, a také volnost a svoboda, které jsou dětem dopřávány. Volnost pravděpodobně pramení ze

zodpovědnosti a důvěry, která je dětem dáována – u nás jsme příliš svazováni předpisy a strachem. Velké plus vidím v nízkých počtech dětí ve třídách s dostatečným množstvím pedagogů. Ve srovnání s našimi školkami bylo jejich vybavení tříd jednodušší, prostory tříd stísněnější a méně prosvětlené. Potvrdila jsem si, že děti mladší tří let do školky nepatří, mají být u maminky. A samozřejmě mě zaujalo opravdu vysoké procento cizinců a obrovská tolerance a vstřícnost k nim.

Díky stáži jsem se setkala s mnoha pozitivními lidmi, kteří poctivě odvádějí svoji pedagogickou práci, měla jsem možnost se ubezpečit, že děti ze všech končin světa jsou stejné, pokud je lidi okolo nich přijímají a mají je rádi. A s radostí a zodpovědně mohu prohlásit, že i my se máme čím chlubit, že i naše školka má co nabídnout.

Ludmila Mašková, Mateřská škola Duha v Praze 5

Když jsem před třemi lety poprvé přišla na seminář, který byl součástí projektu Odlišnost inspiruje a který lektorsky vedla Zuzana Labudová, byla jsem mile překvapená, jak může seminář vypadat. Obsahově i tematicky perfektně připravený. Odcházela jsem plná nových poznatků a vědomostí a s příjemným pocitem, že seminář nebyl jen ztrátou času, tak jak to někdy bývá.

Vyvrcholením celého projektu pak byla stáž ve Švédsku. Byla jsem moc zvědavá, jak fungují švédské školy a jak si Švédsko poradilo s inkluzí v praxi. Odjížděla jsem do Švédska se smíšenými pocity. Věděla jsem z různých zdrojů, že jejich systém má drobné trhliny a že rozhodně není bez problémů. Byla jsem ráda, že si mohu udělat sama svůj vlastní úsudek.

Ve Švédsku jsme navštívili dvě školy: jednu státní v Katrineholmu a druhou soukromou v okrajové části Stockholmu. Obě školy měly vysoké zastoupení cizinců. Přiznám se, že hned první škola v Katrineholmu na mě udělala obrovský dojem. Velké prostory, kde byl klid a pořádek a vy můžete prosklenými stěnami nahlížet do tříd, kde právě probíhá výuka. Při hodinách ve třídách je příjemná a pohodová atmosféra.

Naprosto nepochopitelné pro mě bylo, že žáci odcházeli o přestávce sami bez dozoru na školní hřiště. Dohled měl nad nimi nepedagogický zaměstnanec školy. Všechno ve škole má řád, jsou zde jasně daná pravidla, která platí pro všechny stejně. Žáci mají ve škole všechny pomůcky zdarma, a to jak ve státní škole, tak i ve škole soukromé. Když procházíte školou, necítíte stres ani nervozitu, všechno do sebe tak nějak zapadá. Měli jsme možnost podívat se do přípravné třídy pro cizince a běžné třídy. Úžasně fungují asistenti, kteří přecházejí mezi třídami a pracují s několika dětmi. Každé ráno se asistenti setkávají s třídními učiteli, aby se domluvili, kde budou ten den potřeba. Ve sborovně se setkávají všichni vyučující, řeší společně problémy,

povídají si a nemají potřebu sedět každý sám ve svém kabinetě. Na všechno je čas a u všeho je trpělivost. Určitě je to i tím, že ve Švédsku nemají ve školách zvonění. Každé ráno třídní učitel napíše na tabuli časový harmonogram dne, podle kterého probíhá výuka. Velmi se mi líbilo propojení mezi učiteli a žáky, vzájemný respekt, který určitě vede k dobré komunikaci.

Byla jsem velmi překvapená, že ve Švédsku nefungují školní družiny tak, jako u nás. Vychovatelky jsou během dne ve třídách s třídními učiteli a po výuce mají nad žáky pouze dohled. Nemají žádné vzdělávací programy, tak jako je to v českých školách. S tím souvisí i vybavenost školních družin, která je velmi skromná.

Zhodnotit, která ze škol byla lepší, asi moc dobře nejde. Mně osobně byla bližší a příjemnější státní škola v Katrineholmu. Musím se přiznat, že dojmů a poznatků mám opravdu hodně. Viděla jsem spoustu zajímavých a užitečných věcí, které určitě využiji i ve své praxi. Díky setkání s učiteli i s pracovníci poradny jsme měli možnost vyměnit si své znalosti a zkušenosti. Všechny tyto zážitky mě velice obohatily a posunuly mě dál. Nechci hodnotit, které školství je na tom lépe. Neexistuje ideál. Ale co si dovolím hodnotit je, že vždycky je tato práce o lidech, o přístupu a chuti pracovat a někdy udělat i věci nad rámec svých povinností. Pracovat s nasazením a nebát se zkusit něco nového a pokusit se něco změnit. Stáž ve Švédsku měla obrovský smysl a já za ni moc děkuji.

Magdalena Löblová, Základní škola Vybíralova v Praze 9

V předchozích letech jsem absolvovala několik velmi zajímavých a odborně zaměřených přednášek připravených Osvětovou besedou, ze kterých jsem čerpala ve své pedagogické praxi. Od zahraniční stáže na středních školách ve Švédsku jsem očekávala možnost získání zkušeností s inkluzí, která se mne jako učitelky i výchovné poradkyně na střední škole velmi dotýká.

Program zahraniční stáže byl promyšlený a kvalitně připravený. Navštívili jsme gymnázia v Katrineholmu a ve Stockholmu. Zde jsme se seznámili se strukturou vzdělávání ve Švédsku, zaměřením gymnázií a prací pedagogických pracovníků. Mohli jsme si školy prohlédnout, načerpat atmosféru škol, být přítomni i na vybraných vyučovacích hodinách. Pro mne osobně bylo zajímavé setkání s podpůrným týmem, který by se dal přirovnat k našemu školnímu poradenskému pracovišti.

Stáž přinesla všem zúčastněným středoškolským učitelkám řadu informací o vzdělávání ve Švédsku, které jsem se snažila osobně předat pedagogickému sboru naší školy. Byla jsem mile překvapena reakcemi mých kolegyně a kolegů, obraceli se na mne s mnoha doplňujícími dotazy. Na mne osobně nejvíce zapůsobila atmosféra a přátelský přístup ve švédských školách. Klima školy považuji za velmi důležitý prvek pro pedagogickou práci nejen se žáky se speciálními

vzdělávacími potřebami a žáky s odlišným mateřským jazykem. Pro výkon výchovné poradkyně a školní metodičky prevence považují získané poznatky za přínosné i inspirující s ohledem na další využití v praxi.

Martina Kuštová, Střední průmyslová škola na Proseku v Praze 9

Jako speciální pedagožka pracující v mateřské škole se speciálními třídami, která má dlouholeté zkušenosti nejen s integrací a inkluzí, ale v poslední době se specializuje i na práci s dětmi s odlišným mateřským jazykem, jsem uvítala nejen možnost absolvovat zajímavá školení a workshopy v rámci projektu Odlišnost inspiruje, ale především možnost zúčastnit se stáže ve Švédsku.

Vzhledem k tomu, že se v naší mateřské škole věnují multikulturním projektům, bylo pro mě zajímavé vidět práci s dětmi s odlišným mateřským jazykem v zahraničí. Ráda jsem viděla i (u nás tolik diskutovanou) práci s malými dětmi od jednoho roku v mateřské škole a související nutné vybavení materiální i personální.

Jako hlavní pozitiva vidím velkou volnost dětí, rozvoj kritického myšlení a posilování sebedůvěry. Líbily se mi úžasné školní kuchyně, kreativní práce s přírodními materiály, ve stockholmské škole menší třídy, které působí přirozeně a domácky, nízké počty dětí ve třídách a dostatečné personální vybavení. Jednoznačné plus při vysokém procentu cizinců je intenzivní výuka švédštiny, ale přitom stále vysoký důraz na vlastní identitu a mateřský jazyk, společně se vzděláváním dětí vedoucím k bourání předsudků.

Potvrdila jsem si, že se potýkáme s podobnými problémy a že i my máme co nabídnout, tedy že i my můžeme být inspirací pro zahraničí.

Martina Skleničková, Mateřská škola Duha v Praze 5

Ze stáže ze švédských škol si přináším plno zajímavých informací. Pro mě jako vychovatelku byla nejpřínosnější návštěva školní družiny. Zjištění, že děti v katrineholmské škole mají hlavní zázemí venku, bylo zajímavé. Děti mohou šplhat po stromech a lézt po skalách, což by v české družině vůbec neprošlo. Děti se od první třídy učí zodpovědnosti a respektu, a to je hodně důležité. Byl zde cítit všudypřítomný klid a pohoda. Přijde mi, že hlavním cílem švédského školství je nechat děti zažít úspěch. Zároveň se ale po dětech požaduje slušné chování a respekt ke spolužákům i dospělým. Uvědomila jsem si tam, že v českých družinách i třídách je třeba pracovat především na chování dětí, a to jak k sobě, tak k dospělým, a vést je k pocitu zodpovědnosti, čestnosti a v neposlední řadě jim dát pocit bezpečí.

Renata Kurfürstová, Základní škola Horáčkova v Praze 4

Pracuji jako školní psycholožka a vedoucí školního poradenského pracoviště a spolu s vedením školy mám na starosti vytváření a zlepšování inkluzivního prostředí ve škole, včetně péče o žáky se specifickými vzdělávacími potřebami a žáky s odlišným mateřským jazykem. Vzhledem k lokalitě, ve které se nachází, navštěvuje naši školu již tradičně vyšší počet žáků – cizinců, které se snažíme začleňovat do výuky i do společenského života a vztahové sítě školy.

Možnost navštívit ve Švédsku dvě základní školy a místní obdobu školního poradenského zařízení hodnotím pro sebe z hlediska profesního jako vysoce cennou a přínosnou. Měla jsem možnost prohlédnout si dvě odlišná školní prostředí, vnímat klima škol, školní kulturu a atmosféru ve školních třídách. Osobní nezprostředkovaná zkušenost je pro mne nenahraditelná. Bylo pro mne obzvláště důležité, že jsem mohla vnímat švédský školní systém práce s inkludovanými žáky jako celek, vnímat jeho jednotlivé součásti v kontextu běžného školního dne a pochopit tak funkci jednotlivých dílčích praktických opatření, aktivit a pomůcek.

Velmi si cením možnosti účastnit se diskuse s pracovníci švédského poradenského zařízení, která mi pomohla nahlédnout mé zkušenosti ze švédských základních škol ještě z trochu jiné perspektivy. Rozhovor se speciálními pedagožkami a psycholožkou byl poměrně dlouhý, neformální, upřímný a inspirující. Vyměnili jsme si zkušenosti a kontakty a vytvořili prostor pro případnou budoucí spolupráci, například při psychologické diagnostice žáků testovými metodami, které nevyžadují používání jazyka.

Stáž ve Švédsku byla pro mne osobně nejvíce inspirující zejména v oblasti práce s třídním kolektivem, zdůrazňující vzájemný respekt, spolupráci a podporu spolužáků. Význam rovnosti všech žáků v třídním kolektivu a ve škole, způsoby budování autority učitelů a vytváření prostoru pro sebehodnocení a sebeřízení žáků, to jsou témata, která se mi během stáže jevila jako nejvíce živá a nosná pro moji další práci v mé domovské základní škole.

Simona Dejdarová, Základní škola Nebušice v Praze 6

Vzhledem k tomu, že pracuji jako školní speciální pedagog a zabývám se tedy integrací dětí se speciálními vzdělávacími potřebami ale také integrací dětí s odlišným mateřským jazykem, byla tato stáž pro mě velmi přínosná a díky ní jsem získala spoustu nových praktických zkušeností, které se budu snažit využít v praxi.

Pracuji na škole, kde oproti školám, které jsme ve Švédsku navštívili, ale i proti některým českým školám v Praze, není velké množství dětí s odlišným mateřským jazykem (asi šest procent). Z toho důvodu nemáme s touto problematikou moc velké zkušenosti. Řada opatření, která jsem na stáži viděla, pro mě byla tedy velmi inspirativní. V první řadě se mi velmi líbila existence přípravných ročníků pro žáky s odlišným mateřským jazykem, která by měla být dle

mého názoru hlavním opatřením pro úspěšnou integraci těchto dětí. Přípravná třída, kterou jsme viděli na stáži, byla úžasně vybavená, vše zde bylo promyšlené – program, pomůcky, struktura vyučování, a hlavně filosofie společného soužití – propojování principů švédské společnosti do vzdělávacího programu a nenásilné předávání dětem, které tyto principy neznají – snaha vyučujících tyto principy dětem předat tak, aby je pochopili a přijali za své. Toto jsem viděla nejen v přípravné třídě, ale i v běžné třídě. Filosofie švédského školství (ale i švédské společnosti), která jako hlavní princip vidí rovnost, je dle mého názoru velmi důležitá pro samotné fungování integrace. Rovnost se zde projevovala a ukazovala ve všem – v chování vyučujících k dětem, vybavenosti a možnostech dětí (všichni dostanou stejné psací potřeby, stejné sešity, mají všichni stejnou možnost využívat technologie apod.). Není velký tlak na rodinu, děti dostávají úkoly jen minimálně, takže se nestává, že by některé dítě chodilo nepřipravené a druhé ano – opět jsou si rovny. Zajímavá je i otázka hodnocení, kdy žáci nejsou do 6. třídy hodnoceni, mezi žáky není podporována soutěživost, neporovnává se, kdo daný úkol má či nemá, kdo má lepší známku a kdo horší.

Spousta věcí není v současnosti v našem školství možná, musela by se změnit celá jeho koncepce: neučíme se v blocích, máme jinou pracovní dobu vyučujících, jiné financování, je zde větší role rodin v přípravě na školu apod. Velké množství věcí ale aplikovat lze: zejména již výše zmíněné přípravné ročníky, společné prostory pro vyučující, kde tráví čas spolu, celkově psychohygienu vyučujících atd.

I přesto, že na naší škole není zas tak velké množství dětí s odlišným mateřským jazykem, jejich počty se stále zvyšují, za poslední rok se počet cizinců na naší škole skoro zdvojnásobil. Proto jsem velmi ráda za každou novou informaci, kterou jsem na této stáži načerpala. Vždy je velmi dobré podívat se na přístupy jiné země, navíc země, která je v této oblasti vyspělejší, ať už z důvodu dlouhodobějšího klidu v zemi, lepšího financování školství apod. Chtěla bych ještě jednou poděkovat, že jsem mohla být součástí tohoto projektu, nemám jedině výtky a doufám, že se mi získané nové zkušenosti a informace, které jsem na této stáži načerpala, podaří předat a aplikovat v praxi.

Tereza Pánková, Základní škola Korunovačnická v Praze 7

Ze stáže jsem si odvezla spoustu cenných informací a poznatků ze švédského školství, života migrantů ve Švédsku a jejich zapojení do života v zemi. Velmi ráda bych tyto poznatky využila ve své práci výchovné poradkyně na základní škole, neboť do naší školy stále přicházejí žáci vietnamského, mongolského, ukrajinského či ruského původu, kteří neznají český jazyk. Od

nového školního roku bych ráda připravila pro tyto žáky novou koncepci začlenění do našich českých tříd.

Vladislava Smetanová, Základní škola Kateřinky v Praze 12

Již při vstupu do školy Södra v Katrineholmu na mě dýchla letitá demokracie, klid, pohoda, ale i respekt. Učitel a žák jsou zde skuteční partneři. Tento model se mi moc líbil a pozvolna bych ho chtěla aplikovat do svých hodin. Denně se zde hovoří o hodnotě každého člověka a demokracii. V mých hodinách po příjezdu ze Švédska se o to také pokouším. Jediné, co by se snad dalo vytknout, je nulová podpora nadaných dětí

Celé školství ve Švédsku je založené na neskutečné důvěře v profesionalitu učitelů ze strany státu i rodičů. Učitelé věří žákům, kteří přebírají zodpovědnost za své působení ve škole. Učitel žáky nekontroluje, pouze podporuje.

Ještě jednou bych chtěla moc poděkovat za celý projekt Odlišnost inspiruje, který byl pro mě velkým přínosem hlavně v začátku inkluzivního vzdělávání na našich školách. Zahraniční stáž ve Švédsku byla příjemným zakončením celého projektu a přála bych ji všem učitelům. Je to výborná zkušenost.

Zdeňka Zděnková, Základní škola Bítovská v Praze 4

Věděla jsem, že ve Švédsku je vyspělá demokratická společnost a školství je zde na vysoké úrovni. Nicméně jsem si neuměla představit, jak zdejší školství funguje. Ve školách na mne velmi zapůsobila všudypřítomná demokracie, tolerance, svoboda a postoj, že všichni jsme si rovni a všichni máme stejná práva včetně práva na svůj mateřský jazyk a kulturu. Ve školách panoval klid a přátelská pracovní atmosféra, děti jsou zde vedeny k tvorbě vlastních pravidel ze čtyř klíčových slov: respekt, zodpovědnost, bezpečí, čestnost. I já budu s těmito slovy v tomto školním roce pracovat ve své třídě třetáčků. Troufám si říci, že mám podobné postoje ke svým žákům, nevyvolávám ve třídě rivalitu a soutěživost, žijeme pospolu, pomáháme si, tolerujeme se.

Eva Krutilková, Základní škola Horáčkova v Praze 4

Nejvíce ze všeho mě zaujal přístup k cizincům ve školách. Nepostřehla jsem žádné nálepkování a projevy xenofobie tak typické pro Českou republiku. Cizinci jsou prostě „nově příchozí“, po čtyřech letech i toto označení mizí. Nikdo zde neřeší pokrývky hlavy a jiné projevy odlišné kultury, dokonce je kladen důraz na to, aby se cizinci od svých kořenů neodvraceli. Samozřejmě je ale nutné přitom přijmout švédskou kulturu, jazyk a přistoupit na místní pravidla hry. Velký

důraz je dennodenně kladen na svobodu a demokracii a také na to, že každý může být prospěšný společnosti, protože každý umí něco jiného. Tato stáž pro mě byla v každém okamžiku velmi přínosná, zajímavá a do budoucna nesmírně inspirativní, zejména pro budoucí práci s dětmi s odlišným mateřským jazykem.

Eva Popelková, Základní škola K Dolům v Praze 12

Jsem učitelkou na pražském gymnáziu a zároveň pracuji na pozici zástupkyně ředitele školy. V posledních letech stále řešíme, jaké inovace a reformy aplikovat v naší škole, proto pro mě byla pracovní návštěva hodně inspirativní.

Zajímavá pro mě byla návštěva v gymnáziu Kärrtorps ve Stockholmu, které víceméně velikostí odpovídá naší škole. Velice se mi líbilo klima školy: vstřícnost učitelů, pohodoví studenti, týmová práce vedení školy, otevřené dveře kabinetů, společné prostory – učitelé se zde nezavírají do svých kabinetů, ale jsou mezi žáky. Moc se mi líbila myšlenka, že pohodové klima je výsledkem tvrdé práce, obnáší to pravidelné brífinky pedagogického sboru a desítky schůzek odborných týmů školy. Ve škole je pro to vytvořen prostor, tj. místo (neformálně zařízené relaxační místnosti), ale i čas (pedagogové mají pevnou pracovní dobu). Určitě to stojí za zamýšlení a nějakou formou aplikace do naší školy. Stále řešíme problém nesdílení zkušeností mezi učiteli, nekomunikaci mezi žáky a učiteli, nepřátelské vztahy mezi některými učiteli a žáky. Návštěva v této škole pro mě byla potvrzením, že naše vize pozitivního a přátelského školního klimatu někde existuje a určitým způsobem mi naznačila, co je třeba dělat, pokud i my chceme, aby se stala realitou.

Překvapila mě v samotném Stockholmu i v navštívených školách multikulturalita společnosti. Otevřenost k jinakosti, snaha pomoci k integraci nově příchozích. Zajímavá je myšlenka, že švédský jazyk a znalost tradic, kultury, zákonů a společenského prostředí země jsou zásadním předpokladem k integraci, k tomu, aby se Švédsko stalo zemí pro život a budoucnost nově příchozích. Jedním z aktuálních témat našeho školství je, co vlastně učit naše žáky v 21. století. Moc se mi líbí pojetí švédského systému, který učí žáka umění žít s ostatními lidmi, kultivuje vztah k lidem, rozvíjí empatii, toleranci, pozitivní vnímání jinakosti. Hospitace na hodinách nám umožnily nahlédnout do práce učitelů se žáky. Přátelský vztah a komunikace, debaty o problému byly jejich přirozenou součástí.

Celkový pozitivní dojem a přínos pracovní stáže pro mě je především výsledkem práce týmu, který stáž zajišťoval. Moc pro mě také znamenalo sdílení zkušeností s ostatními účastnicemi stáže z dalších pražských škol.

Irena Rudolfová, Gymnázium Přípotoční v Praze 10

Cílem švédského vzdělávacího systému je, aby byl každý, tedy i přistěhovalci, začleněn do vzdělávání a následně do pracovního procesu. Vidět výuku jazyků v naprosto odlišném prostředí bylo pro mou profesi učitelky cizích jazyků velice přínosné. Sledovat, jakým způsobem je přistupováno k práci s cizinci, a jak velký důraz švédský systém klade na zvládnutí švédštiny, bylo obohacující.

Kateřina Týčová, Střední průmyslová škola Betlémská v Praze 1

Švédský vzdělávací systém je velmi inspirativní. Ukazuje, že i tak náročná oblast, jako je inkluze, může být funkční, jen je zapotřebí ji správně uchopit a lépe prakticky realizovat. Uvědomit si, že inkluze nutně neznamená začleňovat všechny znevýhodněné žáky mezi žáky intaktní, ale že může znamenat i jednoduchou koexistenci těchto skupin. Byla jsem velmi mile překvapená funkčností tohoto systému.

Eva Vekrbauerová, Akademie řemesel – Střední škola technická v Praze 4

Nejvíce inspirující pro mě byly výsledky práce sekce pro cizince na gymnáziu v Katrineholmu, kdy na konci čtyřletého studia švédštiny, matematiky a angličtiny nelze rozeznat nově příchozí od žáků, jejichž mateřským jazykem je švédština. Opět jsem se utvrdila v myšlence, že by bylo dobré, kdyby v České republice fungoval nultý ročník pro žáky s odlišným mateřským jazykem, ve kterém by zároveň tito žáci měli status studenta.

Každý, kdo pracuje ve školství nebo v oblasti, která je školství příbuzná, se dennodenně setkává s problémy, které přináší inkluze do praktického života škol. Proto jsem byla nadšená možností navštívit Švédsko, kde mají s inkluzí mnohaleté zkušenosti. Byla jsem překvapená funkčností jejich systému. Na zvláštním gymnáziu v Katrineholmu jsem si uvědomila, že inkluze nutně neznamená začleňování všech postižených nebo jinak znevýhodněných dětí mezi děti intaktní, ale že také může znamenat existenci těchto skupin vedle sebe a že skutečnost, že si děti uvědomují, že ve společnosti nejsou pouze zdravé děti, které mají možnost občas potkat v jídelně nebo na chodbách školy, může být pro obě skupiny mnohem přínosnější a více obohacující než násilné tvoření skupiny jedné, jak se u nás často děje.

Tereza Králová, Akademie řemesel – Střední škola technická v Praze 4

I've been working in Czech pre-schools for 37 years. This was my first time going to a different EU country and learning in detail about its pre-school education. It was a unique and very inspiring experience. Sweden definitely has better staffing – there's about 5 or 6 children per teacher. Children are lead to friendship, freedom, healthy lifestyle and responsibility. The

schools are not constrained by purposeless regulations. They deal with problems similar to ours, especially with the lack of qualified work force. There's really a lot of immigrants. I had the feeling that the integration process takes the focus away from Swedish children and from talented children. My overall reflection: compared to Sweden, we're not doing so bad at all.

Alena Slípková, headmistress of the Němčická pre-school, Prague, District 4

The study visit was very beneficial for my professional development. Sweden requires immigrants to understand and respect the values of Swedish society: for example, Muslim girls can wear hijabs but have to participate in the swimming classes. I like this approach, and I think that it's easy to transfer it to our conditions. The teachers treat students with respect. When a student disrupted a class, the teacher simply went to him, took him by the shoulder and looked at him, and the student went quiet. This is something I'd like to share with my colleagues. Yes, we have economical and cultural differences, and unfortunately our political situation is very different. In our society it's normal to steal, lie, cheat and swindle. But Swedish culture is not that remote – after all, it's only a two-hour flight. I find the setting of the Swedish education system very inspiring but also very hard for us to reach. Which doesn't mean we shouldn't strive for change – quite the contrary.

The teachers talk to their pupils about democracy every day: what it means, why is it important. It means that the majority can achieve whatever they desire, but it doesn't mean that we can all have everything. The children learn about limits, rules and rights. I think it's important to raise the kids' awareness since an early age. This is a topic that is sometimes talked about in Czech schools, but only in a superficial fashion, as there's no time for discussion in the busy schedule. Our school is trying to cooperate with the parents. Here, I see a major difference between Czech and Swedish culture, and this is also an area in which we are very limited. Czech parents often don't trust the school, they don't see their child's problems and only shift the blame onto the school. They refuse to see that the pupil has a problem and that solving this problem together is beneficial for everyone.

Anna Michálková, the Šimanovská primary school, Prague, District 9

Today we have given a presentation of our experience with our study visit in Sweden that was provided to us by the „Difference is Inspiring“ project to the entire teaching staff of our school. My colleagues showed a lot of interest in the presentation, especially in our authentic personal experience, and we received many very specific questions. We had a very long and interesting discussion; comparison is always useful and inspiring. Currently I'm working with an Algerian-

Spanish-French family that has moved to the Čakovice quarter in September 2018. They've been having a dreadful time so far: the family doesn't have any information about anything, they can't overcome the language barrier, the parents can't find a job, the authorities try to evade communication by postponing everything and sending them to other offices. Time flies and after four months, the children still merely survive at our school, which is the reason I decided to accompany them to every office and see what could be done. Unfortunately, there's nothing like Bryggan in the Czech Republic. Thank you very much for giving us the opportunity to experience everything first-hand and to draw inspiration.

Anna Roulová, the Čakovice primary school, Prague, District 9

Most of all, I'd like to express my gratitude for the unique opportunity to connect the theory from the „Difference is Inspiring“ lectures with the reality of a system that has enormous experience with dealing with difference and the problems that emerge from it.

The location choice was perfect. Sweden is known to be very responsive to people's needs. The approach to immigration and the social system of Sweden is something we've been familiar with since the communist regime (which is when many Czechoslovaks found home there). Our guides were impeccable: both have lived in Sweden for decades, both speak fluent Swedish and are perfectly familiar with the cultural background, and on top of that they were able to translate quickly, meaning we understood everything and could make all the questions we wanted.

The Katrineholm school impressed me with its air of togetherness. The teachers allowed us to sit in on their classes, the pupils didn't seem to be bothered by our presence at all and they worked just like they were used to. I started recommending my colleagues many methods that I had noticed Swedish teachers use as soon as I came back to Prague. For example the class organization, teaching in periods that combine several subjects at once, changing up activities and the pupils' positions, switching between individual, pair and group work, the fact that the classes include discussion and rule-making, or the just system of calling-on: the teacher reaches into a box and randomly pulls out a card with a pupil's name on it. I was especially appreciative of the spontaneous discussion that we had with various staff members after lunch. We talked about our experience, the school systems of both countries and shared our stories.

I mustn't forget to mention the school canteen: school lunches are free for everyone. The kids have a lot of independence – there's a variety of meals and a very large selection of salads available, and the kids are always told to only take what they feel like eating and the portion they feel like eating, so that there's no leftovers. They put the used dishes into containers that

go straight to the dishwasher themselves: this makes it easier for the canteen staff and teaches the children to be tidy.

In Stockholm, I was amazed by a class where only 4 children were native Swedish speakers, the teacher was a foreigner as well, and yet she managed everything with ease. The after-school childcare offers diverse activities and the caretakers are enthusiastic about their job. It's interesting and also very convenient that the caretakers take part in the classes as well as the teachers and teacher's assistants: it's not uncommon for several adults to be in a single classroom (which helps when dealing with children's individual needs). Both schools had an atmosphere of peace and calmness. I felt no pressure regarding time or performance. The only problem Swedish schools have (and they admit to it themselves) is that there's no attention paid to talented children, and it's up to the parents to develop their child's special skills.

The staff of both schools was incredibly warm and welcoming. I could see the teachers were happy to share their experience. It was very interesting to learn about the organization of after-school childcare, school canteens and other sections – all of which is an inspiration to my own teaching methods. The „Difference is Inspiring“ project and the study visit has been a priceless experience. Inclusion in itself is a good concept and it pays off to practice it. The programme was perfectly balanced, the organization was flawless and there was enough space to share experience with all participants.

Barbora Šmídová, the Kateřinky primary school, Prague, District 12

In comparison with the Czech Republic, there's a clear difference in the attitude that both the authorities and the society of Sweden have in regards to the integration of children with a different native language. While we as teachers have to just somehow deal with the child that has been placed into a class with no language (or other) preparation, Swedish authorities do their best to integrate the child quickly and effectively with as little stressful situations as possible. There's a great emphasis being put on practicality and real-life usefulness. Pupils with a different native language won't feel any obstructions and they can present themselves with hard work and skill.

Dana Veselá, the Campanus primary school, Prague, District 4

It was an interesting challenge to visit Sweden and learn about its school system. I went there with no expectations, plans or concerns. Although I knew that there's a lot of immigrants in Sweden, I was still shocked. It might be because in the Czech Republic we're really not used to such a diverse milieu. We're dealing with 10-15 immigrants in the whole school – and on top

of that, about 75% of them was born in the Czech Republic and they speak Czech. In Katrineholm, there's 10-15 immigrants in a single class – and they're able to manage them. Sweden gives a supportive environment to both the pupil and the teacher. Everything has simple rules that are endorsed by everybody, and no one dares break them.

What I really disagreed with was the complete disregard of talented children. „You're better than the others? Well, shut up and wait.“ – that's the impression I had. A talented child in a Swedish school has no way to shine. Nobody can stick out just so that the less gifted don't feel bad. As a Czech teacher and parent, I can't identify with that: I support the development of every child's talents and skills.

On the other hand, I really appreciate the freedom children are being given by their teachers: during breaks, when working individually...

A perfectly organized study visit, an interesting experience. The participants were professionally diverse, therefore there was always something to discuss. During a very short period of time we created new professional and personal relationships.

Eva Smažíková, headmistress of the Ohradní primary school, Prague, District 4

The study visit was a great inspiration for my work. I wrote down many things and have been trying to apply them to my pre-school after I came back. I thought the new environment showed us all many important things. In my pre-school, I started encouraging working with children and parents with a different mother tongue, using picture cards as a tool when communicating with the parents and including more activities for the children. I updated our website and increased communication via e-mail. And given the fact that I'm fluent in English, I established office hours for foreign parents. I instructed the teachers to give children more freedom and not to insist on so many rules. We also try to spend as much time outside as possible. Another thing I saw in Sweden was the importance of teaching children to be independent and responsible, and I applied this to our snack breaks: the children do everything themselves now. Nevertheless, the most important thing I learned during the visit was to have a positive attitude! Not to make everything seem like a huge problem, to always try and solve things while staying on top of things, to keep a smile on my face and not to complicate things unnecessarily. Finally, I'd like to say that the study visit has had a huge impact on my whole team, and that this impact has only been positive.

Hana Baštová, headmistress of the Ovčí Hájek pre-school, Prague, District 13

The study visit was very well-organized. Learning about the school system of another country is an experience I wish to everyone. I brought home many observations that I will use in my work. I would also recommend that the Swedish teachers we talked to have the opportunity to see how Czech schools work.

Ilona Nedvídková, the Ohradní primary school, Prague, District 4

Before I left, I kept thinking: „how does inclusion work in other countries? How do I apply the foreign experience to my work?“ When I visited Swedish schools, I realized that our system does work and that we shouldn't feel ashamed of ourselves – it's just that we can learn from others how to do better.

What are the Swedes better at? The parents have a friendly relationship with the teachers, and they respect their opinion. The children are being told to be responsible for their actions while playing or doing other activities (and the parents don't panic over every scratch the kids get when they play) and to respect other cultures. Foreign children feel good because their identity is being respected. The kids don't compete, they cooperate and treat each other with respect. It would be good if we educated our children to be more responsible and independent – and if we were able to convince their parents that this is the right approach.

Iva Hamouzová, the Barrandov II pre-school, Prague, District 5

The „Difference is Inspiring“ project was very well-made. The lectures were lead by specialists who gave us specific, experience-based advice. Thanks to this, we were able to improve the way we work with children with Asperger's – for example, we started using the technique of managing emotion and the graphic daily schedule. The study visit also proved very beneficial for our school and the professional growth of the teachers. Given the fact that we're the second largest school in Prague, the methods have a positive impact on many children.

What we borrowed from our Swedish colleagues:

- *stickers: every object has a sticker with its name in Czech on it. We started using the same technique for Czech children learning English*
- *our School Counselling Centre will act as a preparatory class for children with a different native language – two special teachers will work with these children*
- *introducing the newly arrived to our system: as a prevention methodologist and special teacher, I appreciate this idea a lot. We will cooperate with the police, the firemen and the doctors – together, we will inform the children about their rights and duties as citizens of this country. We plan to start educating adults too, especially on vaccination.*

Overall, I think the study visit was very useful. The programme was made to give us as much experience and knowledge as possible.

Iva Sulanová, the Čakovice primary school, Prague, District 9

I've been working in schools since 1992. I've had experience working as a teacher in special schools for the visually impaired as well as in the Special Education Centre for the Visually Impaired. In the recent years, I've mostly worked as a primary school teacher. Although the study visit mostly concerned working with foreign children, I still learned many valuable lessons.

First of all, I'd like to say that the difference between the two systems was striking. I've never seen children of so many different nationalities in a single class. In Katrineholm, I was very interested by the preparatory class, which is dedicated to teaching foreign children Swedish. The kids are still placed into a regular class, though, so that they don't lose contact with the teacher and their peers. I see this as real help – to the children, to their parents and to the teachers. I think that these kids have a better chance of becoming integrated and being successful in life.

Another thing that I found worthy of consideration was the fact that small children don't get graded – much less stress for everyone. Then there's the absence of the school bell, working in time blocks, the later beginning of the classes, the organization and the cooperation of assistants. However, I do think that this brings an opportunity to be lazy, and on the contrary, talented kids have no way to develop. The lunch deserves its own chapter. The teachers don't supervise children – they eat their lunches together, sitting at a table. Children take their food themselves from a bar, then they return the dishes and sort it for washing (they're brought up to environmental awareness). More interesting things: Swedish schools are free (including tools and food). Children call the teacher by the name. The preparatory year is obligatory. There's no enrolment. Teachers' salary is being raised constantly and regularly.

Ivan Thelen, the Bílá primary school, Prague, District 6

Two years ago, we started attending lectures that were provided to us by the Osvětová beseda company in the project „Difference is Inspiring“. Until then, we'd never seen an overview as expert and as comprehensive as this one. We deal with the problems that emerge from inclusion ourselves, often using the trial and error method.

The study visits that formed part of the second part of the projects proved incredibly useful to us. In both of the schools that we visited, we saw inclusion being practised, and then we were

able to talk to our Swedish colleagues about their methods. We could definitely apply some of them in our school – others, not so much (especially the ones that require extra funding could only be carried out if the management of our school was interested in it, and even then we could only do it halfway. Currently, our management shows no interest in inclusion at all).

We should definitely make changes in communication between teachers, parents and the management. We really liked the regular teacher-parents meetings with a cup of coffee – their relaxed atmosphere definitely helps create a friendly relationship between the family and the school. We pondered over equality, which seems to be the cornerstone of Swedish education. We discussed it with our colleagues back in Prague, but we agreed that this approach shouldn't result in suppressing children's special talents – quite the contrary, talent should be supported. Recently, there's been more children with a different native language in our school as well. These children don't have to get graded for two years, but even so, without any special help they can't keep up with the lessons and get bad grades later on even if they're very smart. We liked the Swedish way very much – kids take extra language lessons in small groups, assisted by special teachers. We discussed this in our school, as we think it's necessary that we make a special course of Czech for Foreigners, and this course should actually be opened the following year.

We appreciate the organization and the programme of the whole stay very much. The trip provided us not only with valuable experience with Swedish education but also with an idea of how inclusion works in other Czech schools.

Jaroslava Hanková and Ivana Petráňová, the Brána jazyků primary school, Prague, District 1

Unfortunately, many things that I was amazed by in Sweden are impossible to apply to the Czech system, since the funding systems are completely different. Regardless, I have a lot of food for thought and I'd like to try and carry out several things in Czech schools with the help of the school management.

The absolute cooperation of all teaching staff is key. Every morning, the teacher tells the assistant what time should he or she come to class. This way the assistants spend all day walking from one class to another and they're always where they're needed. Also, the relationship between teachers and children is absolutely fantastic.

The preparatory class for foreign children is something we could actually establish in the Czech Republic. The kids attend P.E. Art and Music classes with their regular class, which is brilliant – this way they stay in touch with their peers.

It's hard to express all the impressions and experience in a few words. There's just so much. Professionally, it was an absolutely delightful experience. I got great ideas and a lot of inspiration for reforming Czech schooling. On the other hand, perfection is never achievable... Should we maybe combine the best of the Czech school and the best of the Swedish school?

Iveta Řezníčková, the Vybíralova primary school, Prague, District 9

The study visit was a very valuable experience! Most of all, I gained valuable information straight from the source – not through the internet or Czech media (where all information is skewed, taken out of context or edited to suit somebody's interest). It's very helpful to be able to compare the life and the education in my country to a different one. This way we're able to realize our strengths and weaknesses and then make a use of the experience back at home.

I realized that even though nowadays there is more immigrants in our schools, Sweden is on a completely different level. I was shocked to see the class with 4 Swedish children – the rest were either children of immigrants or they were immigrants themselves. I really liked the preparatory class in which foreign children learn Swedish. They even have the right to a class with a native speaker once a week – in an office equipped with computers and headphones! How different is it from the Czech situation! Here, a child that doesn't speak a word of Czech is placed to a regular class of children two years younger and the teacher is told to take care of it!

Jan Košárek, the Klausova primary school, Prague, District 5

The study visit to Sweden was a very positive experience. The pre-schools we visited welcomed us with open arms, and I learned many things about the Swedish pre-school education. The visit showed us how harmonious can the inclusion of small children be. We saw no prejudice, nobody cared about skin colour or language and you could really feel that every child is welcome. I work as a special teacher in a pre-school and I know how hard it is to tackle prejudice – in Sweden, I felt none.

Regardless of the freezing weather, our trip to Sweden was full of sunshine. Apart from all the information we learned, there was an amazing group of people who really cared about dealing with difference, creating an inclusive environment and supporting our little clients the best way possible. I loved the way Swedish children are instructed to be independent. Children climbing rocks and swinging on tress freely while the teachers play calmly with other kids on the other side of the playground was something we almost couldn't comprehend. It's a freedom that makes the children independent, agile and responsible.

Jana Vlachová, the Duha pre-school, Prague, District 5

I work as a school counsellor at a secondary school. Recently, I've been dealing with a lot of foreign students trying to become integrated into the Czech school system. In Sweden, I asked about the inclusion of students with a different native language both into schooling and into daily life, and I was surprised by the elaborate system of well worked-out rules.

Jaroslava Apeltauerová, the SPŠ dopravní high school, Prague, District 2

It was very interesting find out about Swedish schools and to compare them to the Czech ones. I'd be very glad to see some things happen in our country (like the financial support schools receive), and I'm glad that other things don't happen here (like placing children in a pre-school at the age of 1 year). The visit to Katrineholm was perhaps the most stimulating one, especially when regarding inclusion. The preparatory class system seems very effective to me. I also admired the amount of tools they have available.

Kamila Gawliková, the Klausova primary school, Prague, District 5

The study visit was a very rewarding experience that exceeded all my expectations. The whole trip was harmonious, relaxed and packed with new experience and information. Both of the pre-schools we visited were very inspiring and made me think about the education systems of our countries.

The community that connected children, teachers and parents was obviously very strong. The atmosphere was relaxed and calm. I saw no crying children and no shouting teachers during the whole trip. I liked the freedom the kids had – a freedom that made them responsible for themselves. The Swedish society pays a lot of attention to fairness, adherence and equality. The children were very friendly, radiant and grateful. We received a very warm welcome.

I was very surprised to see the number of foreigners and bilingual children in the pre-schools. It was impressive to see how the teachers worked with them, and at the same time you could see that the children don't perceive the differences and that they're used to such a „colourful“ class. I will remember this trip for a very long time.

Katarína Tondrová, the Němčická pre-school, Prague, District 4

The study visit to Sweden was simply wonderful. Everything was organized, we didn't have to take care of anything before or during the trip, everything worked perfectly, the atmosphere was pleasant and friendly and I enjoyed the stay very much. The Swedish schools had an equally relaxed and positive atmosphere.

Teachers have a natural authority. There's much less „naughty“ children, there isn't too much noise during the lessons – or during the breaks, for that matter. It might be the northerner's nature, this calmness. I appreciated that values, equality and morals are being emphasized both in families and in schools, and that the teachers have time to talk about this every day. In our schools, we don't have as much time, and unfortunately the leaders of our country don't set a very good example, either.

Klára Hrbáčková, the Šimanovská primary school, Prague, District 9

In Swedish pre-school, I was amazed by how the kids work with waste and products of nature, and also by the freedom they're given. This freedom is the result of having confidence in the children – in my country, we're restricted by fear and regulations. I think it's very good to have classes that consist of small groups of children who are being taken care of by a sufficient number teachers. In comparison, Swedish classrooms were simpler, smaller and less filled with light. I confirmed to myself that children younger than 3 years don't belong to a pre-school – they should stay with their mum. And of course, I was amazed by the number of foreigners and by the tolerance and the friendly attitude Swedish society had towards them.

I met many great people who do their teaching job well. I was assured again that all children are the same if we love them and respect them. And I'm very happy to be able to say that our pre-school has a lot to offer, as well.

Ludmila Mašková, the Duha pre-school, Prague, District 5

I was very pleasantly surprised when I first arrived to the first lecture of Zuzana Labudová's project „Difference is Inspiring“ three years ago. Both the contents and the topic of the lecture were perfectly worked-out. I left the lecture full of new knowledge and filled with a good feeling that this wasn't just a waste of time (the way lecture sometimes are).

The study visit to Sweden was the highlight of the project. I was curious to find out about Swedish schools and the way they put inclusion into practice. I left Prague with mixed feelings, knowing from various sources that their system isn't perfect. I was very glad that I would be able to judge for myself.

In Sweden, we visited two schools: a public one in Katrineholm and a private one in a Stockholm suburbs. Both schools had lot of foreign pupils. I must admit that the Katrineholm school made a huge impression on me. Spacious rooms, peace, order, you could watch the lessons through glass walls. There was a relaxed, friendly atmosphere in all classes.

I couldn't comprehend the fact that during the breaks, the pupils would leave to the playground with by themselves. There was a member of the staff supervising them. The school has clear rules that apply to everybody. Both the public school and the private one provides all necessary tools for free. You don't feel any stress or nerves when you walk through the school, everything just sort of works. We were able to visit regular classes and the preparatory class for foreigners. The organization of the teacher's assistants was fantastic: every morning, they have a meeting with the teachers and agree at what time should the assistants be in a certain class, and then the assistants walk from one class to another during the whole day. Teachers don't sit in their offices, they meet in the teachers' lounge and chat, or talk about the problems they have. There's time for everything. It's partially because there's no school bell. Every morning, the teacher writes the schedule of the day. I really liked the friendship and respect between the teacher and the pupils.

I was very surprised to see how Swedish afterschool childcare works. During the classes, the caretakers stay in the classrooms and supervise the breaks. However, there's no special programme like in Czech afterschool care. The afterschool care rooms in Czech schools also have better equipment.

It's impossible to decide which school was the best. Personally, I felt better in Katrineholm. I must admit that I gained a lot of new knowledge and I saw many interesting things that I plan to make use of in my work. Meeting the teaching staff enabled us to share knowledge and experience. The whole experience of the visit enriched me and moved me forward. I don't want to judge which system is better. Perfection can never be achieved. But I want to say that teaching depends on the people, on their attitude and diligence, their will to do more than they're obliged to do, to work tirelessly, not to be afraid to try new things and change things. The study visit was very meaningful, and I'm very thankful for it.

Magdalena Löblová, the Vybíralova primary school, Prague, District 9

In the recent years, I attended several very interesting and expert lectures prepared by the Osvětová beseda company. I expected that the visit to Sweden would give me experience and knowledge about inclusion, which is a topic I care about a lot as a teacher and school counsellor at a high school.

The programme of the visit was well worked-out and prepared. We visited Katrineholm and Stockholm high schools. We became familiar with how Swedish high school education works. We could walk through the schools, feel the atmosphere and sit in on some classes. For me, it

was very interesting to meet the support team, which is something like our school counselling centres.

The visit was very informative and I wanted to pass the information and experience on to my colleagues back home. I was pleasantly surprised by the reaction of my colleagues: they were all very interested and asked many questions. Personally, what impressed me the most was the friendly, relaxed atmosphere of Swedish schools. I find the climate of the school to be a very important element of working with children, and not only the ones with special needs. The information and knowledge I gained is very valuable and inspiring for my work as a school counsellor.

Martina Kuřtová, the SPŠ na Proseku high school, Prague, District 9

As a special teacher at a pre-school with longtime experience with the integration and inclusion of children with a different native language, I was delighted to attend the lectures and workshops of the „Difference is Inspiring“ project and even more so to take part in the study visit to Sweden.

Given the fact that I manage multi-cultural projects at my pre-school, it was very interesting to see how these projects are carried out in different countries. I was glad to be able to witness how pre-school care for small children (from 1 year of age) works and what are the personnel and equipment demands of it.

What I liked the most was the freedom the kids had, developing critical thinking and encouraging self-confidence. I loved the school kitchens, the way they worked with nature's products, smaller groups of children and sufficient staff numbers. In Stockholm, I liked the small classrooms that had a very homely feel to them. Another positive thing is that foreign children (who form quite a large percentage of the population) have to take intensive courses of Swedish, all while keeping their identity and mother tongue. All children are being educated to tackle prejudice.

I was assured in my belief that we face similar problems, that Czech schools do have a lot to offer and that in some ways, we might also become an inspiration for other countries.

Martina Skleničková, the Duha pre-school, Prague, District 5

The study visit to Sweden was very informative for me. As a caretaker, I was mostly interested in Swedish afterschool childcare. It was surprising to discover that the base environment is the outdoor playground. Children can climb trees and rocks there, which would be forbidden immediately in the Czech Republic. They're being taught respect and responsibility from an

early age, which is very important. I felt peace and contentment. I think that the goal of Swedish schooling is to let children feel successful. At the same time, it's demanded that the children be polite and respectful to both the teachers and their peers. In Sweden I realized that in our country, we should concentrate on the kids' behaviour with each other and with adults, to teach them responsibility and honesty and to give them a sense of security.

Renata Kurfürstová, the Horáčkova primary school, Prague, District 4

I work as a school psychologist and the leader of the school counselling centre, and together with the school management, I take care of creating an inclusive environment at the school (this includes care for children with special needs and a different native language). Due to the school's location, there's a larger number of foreigners in our school. We try to integrate these foreigners into classes, social events and the school's relationship net.

Profesionally, it was a very valuable experience to visit two Swedish primary schools and their counselling centres. I was able to see two different school environments, the climate and culture of the schools and the atmosphere in the classrooms. This personal, first-hand experience is irreplaceable. It was very important for me that I could see the whole of the Swedish education system and its individual parts in the context of a common school day, and this way I was able to understand the role of every component, activity, rule and tool.

I appreciate the debate we had with the school counsellors very much, as it allowed me to see my experience from a different perspective. The talk was quite long, informal, honest and inspiring. We shared experience and contacts and we might work together in the future (for example when diagnosing pupils using methods that don't require language).

Personally, the most inspiring part of the visit was the way Swedish teachers work with the group, emphasizing respect, cooperation and mutual support. The most talked-about topics were equality and its importance in a class or school, building the teacher's authority and creating space for the pupils to self-assess and decide for themselves, and these are also the topics that I will now concentrate on more in my work.

Simona Dejdarová, the primary school of Nebušice

Given the fact that I work as a special teacher (thus, I work with children with special needs and with those that have a different native language), the study visit was a great experience that has made a positive impact on my professional growth.

My school doesn't have a lot of foreign students (compared with Sweden, but also with other Prague schools), they make up 6% of all students. This means we don't have a lot of experience.

Therefore, the things I saw during the visit were very inspiring. First of all, I really liked the preparatory class for foreign children (which, in my opinion, should be the main tool we use to integrate these children successfully). The classroom was very well-equipped, the programme, tools, the structure of the class and its philosophy of peaceful coexistence were all very well worked-out. The principles of Swedish society are incorporated into the class in an entertaining way and the teachers try to make the children understand these principle and embrace them. I saw this both in the preparatory class and in regular classes. I think that the Swedish philosophy of equality is very important for the process of integration. Equality was tangible: in the teachers' treatment of the kids, in children's equipment (all children get the same writing tools and notebooks and they all have the right to use technology). There are not many demands on the family: the kids rarely get homework, meaning that a situation where one child goes to school prepared and the other doesn't rarely occurs – again, they're all equal. It's interesting that there's no assessment until 6th grade, competitiveness isn't encouraged, there's no comparing of who has a better grade and who did better at a task.

Currently, many things are impossible to incorporate into Czech schools – we'd have to rebuild the whole structure: we don't give classes in blocks, the working hours are different, the funding is different, the family is expected to help with homework, etc. However, there's also many things we can apply: preparatory classes, common rooms for teachers and teachers' mental hygiene.

Though there's not as many children with a different native language at my school, the numbers are rising constantly. For this I am very glad for every piece of information I was able to get during the visit. It's always good to see a different country's approach – especially if this country is more developed in this field (whether it be because of its longtime peace or better funding). I'd like to express my gratitude for being able to participate in this project again. I have nothing negative to say and I hope that I will be able to apply my new experience and knowledge in my work.

Tereza Pánková, the Korunovační primary school, Prague, District 7

The study visit gave me a lot of information about Swedish schooling, the immigrants' lives in Sweden and their integration. I will be happy to make a use of this information in my work (I am school counsellor at a primary school), as there's more and more new pupils from Vietnam, Mongolia, Ukraine or Russia coming to our school. I'd like to prepare a new programme for integrating these children into Czech classes in the following academic year.

Vladislava Smetanová, the Kateřinky primary school, Prague, District 12

The minute I stepped foot in the Södra school in Katrineholm, I felt an atmosphere of democracy, tranquility, peace and respect. Teachers and pupils are partners. I really liked this approach and I'd like to implement it in my classes. They talk about democracy and the worth of every person every day, and I've been trying to do this in my classes since I came back. The only thing I'd change is the complete lack of support of talented children. Swedish schooling is based on the state's (and the parents') faith in the teachers' professionalism. The teachers trust their pupils (who take responsibility for their academics). They don't control the pupils, they support them.

Once again I'd like to express my gratitude for the whole project. „Difference is Inspiring“ was immensely helpful to me, especially at the start of Czech inclusion in schools. The study visit was a very pleasant end to the project and I wish every teacher a similar opportunity – it's a great experience.

Zdeňka Zděnková, the Bítovská primary school, Prague, District 4

I knew that Sweden is a developed democracy with an elaborate education system. But I couldn't imagine how the schooling works. I was impressed by the atmosphere of democracy, tolerance, freedom and by the equality of rights to language and culture. Peace and friendliness dominated the schools. The children are being told to create their own rules based on four key words: respect, responsibility, safety, honesty. I will use these words when working with my third-graders this year, too. I dare say that my attitude to my pupils is similar: I don't provoke rivalry or competitiveness, we cooperate, help and tolerate each other.

Eva Krutilková, the Horáčkova primary school, Prague, District 4

I was captivated by the attitude towards foreigners in schools. I didn't see any labeling or xenophobia that I see so often in the Czech Republic. The foreigners are simply „the newly arrived“, and they stop being that after four years. Nobody is bothered by headwear or other displays of culture – the foreigners are even encouraged to honour their roots. Naturally, they have to accept Swedish language and culture and follow Swedish rules. Every day, freedom and democracy is stressed, as well as the fact the everyone can contribute to society because everyone is good at something. Every moment of this study visit was enriching, interesting and incredibly inspiring – especially for my future work with children with a different native language.

Eva Popelková, the K Dolům primary school, Prague, District 12

I teach at a secondary school in Prague and I'm also the deputy headmistress of this school. In the recent years, we've been spending more and more time thinking about how could we innovate and reform the education at our school. The study visit was a great source of inspiration for me.

One of the most interesting schools we visited was the Kärntorps secondary school, as it's about the same size as the school I work at. I really liked the school's climate: the openness of the teachers, the teamwork of the school management, the relaxed state of the students. The open doors of teachers' offices, the common rooms where teachers and students could communicate, the rule that the teachers shouldn't lock themselves up in their offices and go talk with the students instead. I admired the corridors, the café, the relax corners on every floor, the amazing library with a glass wall that showed a view of the forest. The decoration in the corridors completed the atmosphere: photos from school trips, students' paintings, screens with important notices. We can use all this to change our school, too.

The discussion with the teaching staff and assisting specialists was also very beneficial. This relaxed atmosphere is the result of hard work: regular briefings of the teaching staff and tens of team meetings. The school even has a special space (relax rooms) and time for these meetings. We should definitely give it some thought and consider installing something similar in our school. We constantly have to deal with lack of communication between teachers, between teachers and students or even animosity between some teachers and students. The visit confirmed to me that our vision of a friendly school atmosphere can become reality, and I also learned some ways to create it. Currently, we're establishing a counselling team: a psychologist, a school counsellor, a prevention officer and a career counsellor. We can draw inspiration from our Swedish colleagues and their methods.

I was surprised by how multi-cultural the society is. How open to difference and how helpful to integrate the newly arrived. The idea that the knowledge of the Swedish language, tradition, culture, law and milieu is the basic prerequisite for the success of integration is very interesting. Our school system is currently trying to figure out what should we teach 21st century children, and I really like the Swedish answer: teach them empathy, tolerance, a positive attitude towards difference, teach them to coexist and to cultivate their relationships. We were able to sit in on classes and we saw that friendship, communication and discussion was an integral part of every class. I'm well aware of the fact that the success of the trip is the result of the hard work of the team that organized it. I also loved sharing experience with the rest of the participants. I think we created a happy group and that we were all enriched as professionals and as people.

Irena Rudolfová, the Přípotoční high school, Prague, District 10

The goal of Swedish schooling is to integrate everybody into the educational (and later occupational) process. It was very enriching to be able to see how language is taught in a completely different environment (as I'm a language teacher myself), how the Swedish work with foreigners and how they prioritize the mastering of Swedish.

Kateřina Týčová, the SPŠ Betlémská high school, Prague, District 1

The Swedish education system is very inspiring. It shows that even a difficult topic such as inclusion can be effective – all you need is the right approach and a more practical implementation. We should realize that inclusion doesn't necessarily have to mean placing everyone into one class – it can also mean that different groups coexist together. I was pleasantly surprised by the efficiency of this system.

Eva Vekrbauerová, the Akademie řemesel – Střední škola technická high school, Prague, District 4

The results of the Katrineholm high school foreigners' section's work were the most inspiring part for me: after four years of studying Swedish, English and mathematics, you can't tell the newly arrived from native Swedish speakers. I became assured in my belief that a grade 0 for students with a different native language (who would maintain their student status) is something we should establish in the Czech Republic.

Every person who works in education faces daily problems concerning inclusion. That's why I was delighted to visit Sweden, which is a country with longtime experience with inclusive education. I was surprised by the efficiency of their system. At the Katrineholm high school, I realized that inclusion is more than just putting handicapped children together with „normal“ children – it can also mean that these two groups coexist side by side, and that raising the kids' awareness of the fact that not all children are healthy can be much more beneficial than putting everyone into one group with force (as it often happens in our country).

Tereza Králová, the Akademie řemesel – Střední škola technická high school, Prague, District 4

VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM VE ŠVÉDSKÉ MATEŘSKÉ ŠKOLE

Tine Hallberg

V prosinci roku 1979 jsem zakončila svá studia v oboru předškolní výchova a vzdělávání a v lednu 1980 jsem nastoupila jako učitelka mateřské školy v Huddinge na předměstí Stockholmu, kde jsem také bydlela. Tato oblast byla typická velkým množstvím přistěhovalců. Asi pět tisíc tamních obyvatel mluvilo minimálně padesáti různými jazyky. Měli jsme tam oddělení jen pro finské děti, dále jen pro děti mluvící španělsky a v dalších skupinách mnoho dalších národností. V mém oddělení tvořili polovinu dětí finští Romové.

V lednu roku 1982 jsem se přestěhovala zpátky domů, do Katrineholmu, a tady jsem pracovala v různých školách až do roku 2000, kdy jsem začala pracovat v předškolní třídě. Po určitou dobu jsem také vykonávala funkci zástupkyně vedoucího školského odboru a dočasně také ředitelky. V té době jsme neměli žádná zvláštní podpůrná opatření pro děti, které by to potřebovaly (s výjimkou dětí fyzicky či smyslově hendikepovaných), a já jsem si chtěla rozšířit své znalosti, abych hlouběji poznala pedagogiku a metodiku této problematiky. Proto jsem vystudovala několik vysokoškolských kurzů týkajících se mimo jiné předškolní didaktiky, problematiky dětí s výraznými psychosociálními poruchami či vývoje řeči u dětí, základní kurz speciální pedagogiky a kurz výuky švédštiny jako druhého jazyka.

V šedesátých letech, kdy jsem vyrůstala, bylo u nás jen málo přistěhovalců, kteří by žádali o azyl, zato zde pobývalo mnoho pracovníků z jiných zemí, hlavně z Finska a bývalé Jugoslávie. Také jsme zde měli velké množství Finů, kteří se u nás ocitli jako zachráněné děti v průběhu druhé světové války. Jako dítě jsem teprve v polovině šedesátých let poprvé viděla lidi černé pleti a dodnes si pamatuji, jak moc mi imponovalo, že našli cestu až k nám do Katrineholmu (bylo mi v té době asi deset let a myslela jsem si, že k nám cestovali až z Afriky, moc jsem toho tehdy o světě kolem nevěděla). Měla jsem štěstí, že moji rodiče byli velmi tolerantní a podle mého názoru měli velmi lidský postoj k jiným lidem. Všichni lidé mají podle nich stejnou hodnotu, nikdo by neměl soudit druhého na základě předsudků a každý by měl dostat v životě novou šanci. S tímto vybavením jsem samozřejmě byla občas oklamána nebo prostě jen zaskočena lidskou špatností, zároveň bych ale bez toho nikdy nepoznala mnohé své nejdražší přátele.

Když jsem byla dítě, stýkala se naše rodina s jedním člověkem z Rakouska, který odtamtud uprchl za druhé světové války. A tak jsem se velmi záhy dozvěděla, kam až může vést nenávisť k jiným národům. Jeden z mých nejsilnějších zážitků z Čech je spojen s jedním místem poblíž

Prahy, nádherným památkem se strašlivou minulostí. Jsou to Lidice. Myslím, že vy všichni víte, proč o tomto místě mluvím. Ve světle těchto mých postojů a zkušeností bych vám nyní chtěla povědět víc o tom, jak pracujeme u nás v Katrineholmu s multikulturalitou a s integrací, týkající se hlavně nově příchozích dětí, které nazýváme noví Švédí. Také se budu věnovat integraci dětí s funkčními poruchami. Budu mluvit hlavně o školce a školní přípravné třídě.

Demokracie a hodnotový základ ve školce, přípravné předškolní třídě a jiných školních zařízeních.

„Vzdělání musí také zprostředkovat a zdůraznit respekt k lidským právům a základním demokratickým principům, na nichž je založena švédská společnost. Vzdělávání musí brát ohled na různé potřeby dětí a žáků. Dětem a žákům se musí dostat takové podpory a stimulace, aby se mohli co nejlépe rozvíjet. Snahou musí být vyhodnocovat neustále rozdíly v potřebách jednotlivých dětí a žáků tak, aby se jim dostalo co nejlepšího odpovídajícího vzdělání.“

Školský zákon (Skollagen 2010:800, 1. kapitola, §4)

Integrace ve školce

Když jsem v roce 1980 začala pracovat ve školce, měli jsme už tehdy v našich odděleních běžně integrované děti s různým mentálním či fyzickým postižením. Pracovali jsme s tzv. sourozeneckými odděleními, to znamená, že v nich byly děti ve věku od jednoho roku do šesti let. V polovině devadesátých let jsme začali pracovat s přípravnými předškolními třídami, které byly umístěny do prostor základních škol, zároveň bylo do vzdělávacího programu první třídy zařazeno víc prvků předškolní pedagogiky.

V sedmdesátých letech existovaly dokonce jesle pro kojence, ale potom došlo ke zvýšení dávek mateřské dovolené a zlepšení celého sociálního systému, a tak většina dětí mohla zůstat doma s matkou až do jednoho roku. Přesto bylo v tomto období v Katrineholmu jen velmi málo školek, a tak byla ponejvíce využívána zařízení tzv. denních matek, později byly u nás nazývány jako denní pečovatelky o děti. Jakmile vznikl odpovídající systém školek, počet těchto pečovatelek se poměrným způsobem snížil.

Začlenění dětí s různými funkčními poruchami do běžných školkových tříd vedlo k tomu, že se soužití s těmito dětmi stalo pro ostatní děti mnohem běžnější součástí jejich života, a to i ve srovnání s dobou mého vlastního dětství. Najednou bylo velmi přirozené, že se každý učí lépe něco jiného, že se lišíme také tempem a způsobem, jakým se učíme. My, kteří jsme pracovali v tehdejším školství, ať už v jeslích nebo ve školkách, jsme měli za úkol přizpůsobit svoji činnost úrovni dětí v oddělení (a ne naopak). Zdůrazňovali jsme skutečnost, že všichni máme pro

společnost stejnou hodnotu, a nacházeli jsme způsoby, jimiž se mohly dobře uplatnit a rozvíjet ve svém vlastním rytmu i hendikepované děti.

Mateřské školy neměly před rokem 1998 svůj vlastní učební plán, přesto pro tato zařízení existovaly závazné dokumenty z dílny sociálního odboru. Později byla předškolní zařízení přesunuta pod Ministerstvo školství a na komunální úrovni Katrineholmu z dílce sociálního odboru do oblasti práce odboru výchovy a vzdělávání. Na komunální úrovni se jednotlivé odbory mohou jmenovat různě, důležité je, že od té doby náleží školka do oblasti školství, je s ním jaksi pod jednou střechou.

Základní principy v mateřské škole

Mateřské školy jsou součástí školského systému, jehož základním principem je demokracie: *„Žádné dítě ve školce nesmí být vystaveno diskriminaci z důvodu pohlaví, genderových kritérií nebo rozdílného vyjadřování, etnické příslušnosti, náboženství nebo víry, funkčních poruch, sexuálního zaměření nebo věku, nesmí být vystaveno ani žádnému jinému ponižujícímu zacházení, jakož ani ti, k nimž má dítě vztah. Proti všem takovým tendencím se musí aktivně postupovat.“* (Kurikulum pro mateřské školy, Läroplan för förskolan, Lpfö 98).

V učebním plánu stojí, že máme pracovat s porozuměním a lidskostí. To není něco, co máme používat, až když děti dospějí do určitého věku, naopak tento přístup by se měl od začátku stát základem veškeré práce s dětmi v mateřské škole. Dokonce i velmi malé děti dokáží být empatické, určitě už jste viděli takové děti plakat, když zaslechnou plakat ostatní děti. V případě konfliktů mezi dětmi hrajeme my dospělí významnou roli, ukazujeme jim totiž cestu. I proto je důležitá i tzv. *volná hra*, kdy mají děti – za pomoci a podpory dospělých – možnost trénovat spolupráci při hře, řešení konfliktů a učení se kompromisům.

Děti by měly dostat možnost rozvíjet svoji schopnost empatie a péče o druhé. Měli bychom je podporovat a posilovat ve schopnosti soucitu a vcítění se do situace někoho jiného. Všichni dospělí v mateřské školce by měli ukazovat otevřenost a respekt k rozdílům mezi různými názory a způsoby životního stylu. Tady můžeme použít příklady dětí ze skupiny (jaké mezi námi existují rozdíly, a přesto si rozumíme), ale také můžeme dětem přečíst vhodnou ukázkou z knihy nebo jim vyprávět její obsah, pokud se týká tématu, a dovést tak děti k pochopení a porozumění. Moje předškolní třída navázala – spolu s několika dalšími na jiné škole – spolupráci s mateřskou školkou Pramínek z Kyselky u Karlových Varů. Naše děti se této výměny aktivně účastní, a to napomáhá jejich porozumění jak rozdílům mezi našimi národy, tak i tomu, co nás spojuje. Jak říkává Jarmila Kocourková, která bude dnes rovněž mluvit, to je náš nepatrný příspěvek k udržení světového míru.

V souladu s učebním plánem pracujeme jak s dlouhodobou, tak s globální perspektivou budoucnosti, naše činnost zrcadlí hodnoty a práva, vyjádřená v konvenci světových národů o právech dítěte: „*Rostoucí internacionalizace švédské společnosti klade velký důraz na schopnost lidí žít pospolu a porozumět hodnotám, které jsou obsaženy v kulturní pestrosti.*” Tahle věta je obsažena v učebních plánech všech předškolních zařízení, ale také v učebním plánu pro základní školu a družinu.

Děti přicházejí do školky z různých rodin, které mají rozličný kulturní a sociální základ. I proto je mateřská školka přirozeným místem setkávání, kde bychom měli začít s podporou porozumění dětí pro hodnoty multikulturní společnosti. V této souvislosti můžeme použít velmi dobrý nástroj předškolní pedagogiky, a to myšlenku *učení hrou, ale zároveň i hrou k učení*, takto můžeme podchytit zájmy dětí a využít je v procesu učení. Další užitečnou metodou je *co tělem děláme hravě, lehce uvízne v hlavě*, a podobně *vidět, slyšet, dělat* můžeme využít při práci s dětmi, pro něž švédština není mateřským jazykem.

V souladu se školským zákonem a učebním plánem bychom se měli snažit v duchu demokracie a s ohledem na věk a schopnosti dětí, aby se děti zapojily do plánů naší činnosti. Pro nás, kteří pracujeme ve školkách, přípravných předškolních třídách nebo v jiných podobných školských zařízeních, je povinností být otevření k různým názorům, být tolerantní a zvědaví. Měli bychom být vzorem pro děti, zajímat se o ostatní kultury, opravdu se zajímat o to, co děti baví, ale zároveň bychom měli být stále připraveni vysvětlovat odlišnosti dětí a z čeho vycházejí a zdůrazňovat, že přesto jsme si všichni rovni. Švédská předškolní pedagogika představuje dnes dobře fungující model, ať už posuzujeme integraci našich *nových Švédů*, nebo dětí hendikepovaných fyzicky či mentálně.

Zdraví žáků = Elevshälsa

Švédský školský zákon ukládá samosprávám vytvoření odboru pro zdraví žáků, tzv. Elevshälsa. Ve švédských komunách je toto nařízení realizováno různými způsoby. V Katrineholmu máme centrální zařízení pro celou komunu, které má za úkol podporovat místní školky a školy. Pracují zde psychologové a speciální pedagogové s různým zaměřením (např. na poruchy řeči, sluchu, psaní, čtení atd). Učitelé posílají se svolením rodičů či jiných zákonných zástupců žádost, aby jim školení pracovníci této instituce pomohli vyřešit různé problémy. Dokonce sem lze zaslat žádost o přidělení peněz navíc (nad běžný příspěvek na žáka), pokud se zdá zřejmé, že potřeby žáka znamenají pro školku či školu vyšší finanční zátěž, ale získat takové prostředky není snadné. Je třeba prokázat, že učitelé zkusili všechny vlastní možnosti, zároveň se musí zaslat kompletní pedagogická dokumentace s popisem všech potíží a potřeb. Ve školách pracují také

školní lékaři, sestry a kurátoři, kteří sice náleží k personálu Elevshälsa, ale pracují v různých školách na přidělených pracovištích.

Švédština jako druhý jazyk

V našich učebních plánech stojí, že řeč, učení a vývoj osobnosti jsou vzájemně propojené. I proto je důležité, že klademe velký důraz na podporu vývoje řeči. Podporujeme děti a využíváme jejich přirozené zvědavosti k tomu, aby zkusily komunikovat různými způsoby. Nabízíme jim stimulující prostředí, v němž mají podmínky k rozvoji řeči, například je vhodné jim číst nahlas a pak s nimi mluvit o obsahu přečteného, a to jak o knihách, tak o jiných textech. Existují také hry tohoto typu, které mohou děti zaujmout a podnítit jejich fantazii. Vzdělání by mělo poskytnout dětem podmínky, aby mohly přemýšlet, učit se a komunikovat v různých situacích a s různým záměrem. Tím je položen základ, aby děti v dlouhodobém horizontu získávaly znalosti, které jsou ve společnosti zapotřebí.

Komunikace se může odehrávat na různých úrovních, částečně pomocí toho, čemu říkáme mateřský jazyk. Ale také jinými jazyky, vždyť v některých domovech se mluví dvěma a více jazyky. Podle školského zákona a učebního plánu jsme povinni podporovat u dítěte rozvoj řečových dovedností všemi dostupnými prostředky. Může se jednat o dítě, které náleží k některým našim menšinám, stejně tak se může jednat o dítě s poruchami sluchu nebo s jiným handicapem, což způsobuje, že se musí učit znakovou řeč nebo jednotlivé znaky jako podporu řeči. Může se stejně dobře jednat o dítě s poruchou zraku, které bude potřebovat znalost Braillova písma atd. Většinou jsou jazyk a kultura pevně propleteny a komunikaci ulehčuje vyprávění, tanec, hry nebo některá další součást kulturního dědictví: *„Mezi hlavní úkoly mateřské školy patří zprostředkovat a rozvíjet kulturní dědictví – hodnoty, tradice, historie, jazyk a vědomosti – od jedné generace k druhé. Důležité je, aby ve vzdělání bylo zviditelněno víc kultur.“* (Kurikulum pro mateřské školy, Läroplan för förskolan, Lpfö 98)

Vystudovala jsem na vysoké škole kurz švédštiny jako druhého jazyka a uvědomila jsem si, že mnohé pracovní metody jsou použitelné i v předškolní pedagogice, pokud je ovšem přizpůsobíme věku a schopnostem dítěte. Představme si, že přijde do školky dítě, které používá jako mateřský jazyk jiný jazyk než švédštinu. Většinou neumí ani slovo švédsky. Když jsou do Katrineholmu umístěni přistěhovalci, probíhá to tak, že dospělí se účastní kurzů švédštiny jako druhého jazyka určených pro dospělé a starší sourozenci začnou v přípravné třídě nějaké základní školy, aby se naučili základům švédštiny, nutným k pochopení práce v běžné třídě. To vše vychází z direktiv školského zákona a učebních plánů, kde je také ustanovení o výuce mateřskému jazyku a pomoci při studiu. Ale ti nejmenší přijdou do školky nebo do přípravné

školkové třídy bez jakéhokoliv základu švédštiny. Pak musíme z pochopitelných důvodů používat hodně řeč těla a obrázky.

Obrázkové knížky jsou v této situaci dobrým pomocníkem k navázání kontaktu, ale zároveň slouží i k prvnímu tréninku švédských slov. Dnes už máme dokonce knihy přeložené například do somálsštiny a dalších jazyků, které je možné si v knihovně vypůjčit jak ve švédštině, tak i v jazyce dítěte. Pak mohou pomoci rodiče nebo (máme-li štěstí a ve školce je osoba mluvící jazykem dítěte) personál a přečíst knihu dítěti, aby pochopilo děj. Pak by měl učitel nebo personál přečíst knihu švédsky, využít obrázky a vyprávět o nich, využít věci a události z běžného života dítěte, které dítě zná, a propojit knihu a skutečnost. Ukázat na obrázky, které představují osoby nebo věci ze školky nebo z okolí dítěte, aby dítě poznávalo to, co již umí. Dnes již máme na školkách iPady, v nichž máme pohádky v mnoha jazykových variacích. Když se nám podaří k předčítání ve švédštině přimět rodiče, pomůže to rozvíjet také jejich švédštinu i jejich mateřštinu. Někteří rodiče jsou analfabeti, pak je možné použít pohádky nahrané a načtené někým jiným.

Ukázat zájem o řeč dítěte, zeptat se, jak se ta či ona věc nazývá jeho mateřštinou a pokusit se to vyslovit, je velmi důležité! Stáváme se tak dobrým příkladem pro všechny děti (nejen ty nově příchozí), kdy vidí, že se o jazyky zajímám, že si myslím, že naučit se více jazyků je užitečné, a že se dokonce pokusím o výslovnost v cizím jazyce, třeba i méně povedenou. Je možné se od rodičů naučit nějakou jednodušší říkanku, ukolébavku nebo jen pár veršů v jazyce dítěte. Pro děti to představuje jistotu, protože to je něco, co dobře znají, a pro rodiče jistou formu ocenění, když se zajímáme i o jejich zkušenosti a jejich kulturu. Někdy také vyfotíme členy rodiny, aby se na ně dítě mohlo dívat a mluvit o nich, když je ve školce, i to mu může přinést pocit jistoty. Je dobře, když rodiče cítí sounáležitost a jistotu při předávání dítěte personálu školky. Někdy to může být těžké, zvláště když se dosud nestihli ani oni naučit alespoň trochu švédsky. Když jim ukážeme, že jsou pro nás důležití pro práci s dětmi, může to pomoci zvednout jejich sebevědomí.

Když si dítě na školku teprve zvyká (přibližně prvních čtrnáct dní) za přítomnosti rodičů, je užitečné, pokud to jde, sehnat tlumočníka. Někteří rodiče to považují za zbytečné, neboť se jim zdá, že už umí švédsky dostatečně (někteří rodiče si dokonce myslí, že se personál urazí, když řeknou, že nerozumí). Ale je to jinak. My sami si nejsme jistí, kolik toho rodiče umí, i proto je třeba jim vysvětlit, že tlumočník je tam kvůli nám. V nejběžnějších jazycích máme tzv. *informující rodiče*, kteří mohou pomoci.

V Katrineholmu máme někdy možnost získat tzv. *kulturního tlumočníka*. Tato záležitost je řešena přes sociální odbor a odbor podpory rodiny, který je jeho součástí. Může to být užitečné,

když má například muž z dané rodiny problém přijímat informace od ženy, nebo v případě, že má rodič podstatně odlišné názory na jídlo, jazyk, hry nebo dozor nad dětmi. Další cestou je zaměstnat učitelky či učitele (v jeslích pak chůvy), kteří mluví jiným mateřským jazykem než švédsky, nejlépe pro nejpočetnější skupiny dětí, což jsou v poslední době ve školkách v Katrineholmu hlavně děti ze Somálska a Sýrie.

Péče, vývoj a učení

„Znalosti se mohou vyjadřovat různými formami – jako fakta, porozumění, připravenost a obeznámenost –, které se navzájem podmiňují a doplňují.“ (Školský zákon, Skollagen samt våra läroplaner) Pro mnoho dětí, nezávisle na tom, zda mají „normální“ vývoj, nebo mají nějakou funkční vadu, či mluví jiným jazykem než švédštinou, je přínosné obrazové schéma dne. Používám je každé ráno, když na pravidelném shromáždění probírám s dětmi ve své předškolní třídě nadcházející den. Zpočátku zdůrazním svoje povídání pomocí symbolů zjednodušené znakové řeči, které uvedu u každého obrázku. (Také dětem vysvětlím, že existuje jak znaková řeč, tak její jednodušší varianta, kterou používám já). Tyto znakové symboly používám i při jiných příležitostech, například když mluvím o dnech, nebo o jídle, které dostaneme v jídelně. Obrazový rozvrh zůstává vystavený po celý den.

Děti si daleko lépe věc pamatují, když ji mohou nejprve vidět, pak slyšet a něco s ní dělat. Jak už jsem řekla, naše školka udržuje dlouhodobou studijní výměnu s mateřskou školkou Pramínek v Kyselce u Karlových Varů. Vyprávíme si o tom, jak probíhá náš běžný den, o našich tradicích a našich domovech. Posíláme si obrázky a fotky, občas se pokoušíme naučit pár českých slov, kromě toho také děti zaznamenaly, jak důležité je umět anglicky při naší vzájemné komunikaci. S pomocí Jarmily jsme zkoušeli i videohovor. Naše výměna pomohla i švédským dětem pochopit, že i my máme svoji řeč – povědomí o vlastním jazyku se tím u dětí dostalo na vyšší úroveň.

Podle školského zákona pracují všechny předškolní přípravné třídy ve Švédsku jednotně s výukou založenou na jazykovém povědomí a laboratorní matematice. Základy práce s jazykovým povědomím určuje Bornholmská metoda. Tady pracujeme velmi strukturovaně v následujícím pořadí: rým (důraz na zvuk), věty (struktura řeči a její výstavba), slovo (slova složená, singulár a plurál atd). A na závěr ta nejmenší významotvorná část – fonémy, které na závěr propojíme s grafémy. Zčásti používáme hotová cvičení z bornholmských materiálů, ale v naší školce je populární materiál o jazykovém trolovi Trullem, který vychází ze stejného modelu jako Bornholmská metoda. Děti mají rády, když se tento trol objevuje i v jiných

souvislostech – někdy dokonce pobývá na návštěvě u našich přátel v Kyselce. Kromě toho získal také svého českého přítele, krtka, který někdy zase navštíví nás.

Jak ve školském zákonu, tak v učebních plánech stojí zřetelný pokyn, že je nutné u nově příchozích dětí rozvíjet nejen švédštinu, ale i jejich mateřský jazyk. Výzkumy prokázaly, že žáci, kteří mají možnost rozvíjet svoji mateřštinu, naučí se lépe také švédštinu. Pokud mají žáci možnost pracovat na své mateřštině, dostane se jim tak možnosti rozvíjet slovní zásobu ve svém prvním jazyce, a to přirozeně ve školním prostředí, což jim zase zpětně pomáhá mluvit doma o tom, co dělají ve škole, a rodiče je tak mohou lépe podporovat. Jinak se může stát, že žák má jednu řeč na doma a jinou ve škole a pro kamarády. Abychom totiž předešli konfliktům a otevřeli hranice mezi oběma světy, je důležité ukázat zájem a otevřít školní prostředí také domácím světu žáků.

In December 1979, I finished my university studies of Pre-school Education. In January 1980, I started to work as a teacher in a pre-school in Huddinge, a Stockholm suburbs I lived in at the time. This area was known for its large population of immigrants; its 5000 inhabitants spoke at least 50 different languages. We had a department for Finnish children, one for Spanish-speaking children and many other groups of different nationalities. In my department, half of the children were Finnish Kale.

In January 1982, I moved back home to Katrineholm, and I worked in various pre-schools there until 2000, which is when I started working in a preparatory class. There was a time I also worked as the deputy of the head of Katrineholm's School department and as a headmistress. Back then we had no support systems for children that needed them (with the exception of handicapped children, e.g. those with development/mental disorders and those with impaired vision or hearing), and I wanted to broaden my knowledge to further study education and the methodology of solving this problem. So I attended various university courses regarding pre-school didactics, the issues of children with serious psycho-social disorders, the development of speech in children, a basic course of special education and a course of Swedish as a second language.

When I was growing up in the 60's, there were only very few immigrants (in the sense of asylum-seekers) in Sweden, but there was quite a lot of foreign workers that came mostly from Finland or former Yugoslavia. There was also a lot of Finnish people that fled to Sweden when they were kids during the WW2. The first time I saw a black person was in mid-60's, and to this day I remember how impressed I was that they came all the way to Katrineholm (I was about ten and I thought they came all the way from Africa – I wasn't too aware of the world

around me back then). I was lucky to have had very tolerant parents who, in my opinion, assumed a very humane attitude towards other people. They believed that all people were of equal worth, that nobody should pre-judge others and that everyone deserved a second chance. With this foundation, I was often deceived or simply taken aback by the evil of some people, but without it I would have never met most of my dearest friends.

When I was a child, my family was friends with a man from Austria that had fled his country during the WW2. This way I discovered how far hatred towards other nations can lead us. One of my most emotional experiences from my visit to the Czech Republic is bound to a place near Prague, a beautiful memorial of a dreadful historical event. It's Lidice. I think you all know why I'm talking about that place right now. In the light of my attitude and experience, I'd like to tell you more about how we work with multi-culturalism and integration in Katrineholm, which is something that concerns mostly the newly arrived children that we call *The New Swedes*. I'll also talk about the integration of children with functional impairment. I will speak mostly about pre-schools and preparatory classes in primary schools.

Democracy and basic values in pre-schools, preparatory classes and other educational institutions.

„Education must provide and emphasize respect of human rights and basic democratic principles that the society of Sweden is based on. Education must consider different needs of children and pupils. Children and pupils must receive all support and stimuli necessary for their optimal growth. The objective is to constantly assess the differences between children's needs so that they get the best education possible.”

Education law (Skollagen 2010:800, chap. 1 4§)

Integration in pre-schools

When I started working in a pre-school in 1980, we had departments for children with mental and physical disorders and impairments. We worked in sibling departments, groups of children from 1 to 6 years of age. In mid-90's, we started working on placing preparatory classes into regular schools and also on incorporating pre-school education methods into the curriculum of the 1st year of primary schools. In the 70's, there were even nurseries for infants, but then the maternity pay system and the social services system in general improved significantly, and so the majority of mothers were able to stay at home with their children until their 1st birthday. However, there was still a lack of pre-schools in Katrineholm, and therefore most people used

the day-time mothers facilities which then received the name of daily caretakers. The number of these caretakers then dropped accordingly to the rise of pre-schools.

The integration of children with various functional impairments into regular pre-school classes has lead „normal” children to become naturally very accepting of difference (e.g. compared to my own childhood). Suddenly it became completely normal that we all differ in talents and disadvantages, the pace of learning and the way that we learn things. Those of us employed in education at the time (whether it be nurseries or pre-schools) were responsible for adapting our teaching methods to the children’s abilities (and not the other way around). We stressed the fact that we are all somehow valuable to our society and we found ways to employ handicapped children and to help them develop at their own pace. Pre-schools had no curriculum up to 1998, but there were still binding documents made by the Social department that were applicable to them. Later on, pre-schools were placed under the authority of the Ministry of Education (locally, they belonged under the Department of Education of Katrineholm). Therefore, pre-schools first became a part of the education system in that moment.

Pre-schools’ basic principles

Pre-schools form part of the education system and democracy is their fundamental principle: *„No pre-school child shall be subjected to discrimination based on their sex, gender, ethnicity, form of expression, religion or beliefs, functional impairments, sexual orientation or age. No child or the people the child is related to shall be subjected to any form of demeaning treatment. All sorts of discrimination or humiliation must be actively fought against.”* (Läroplan för förskolan, Lpfö 98) The curriculum tells us to be understanding and humane. This is not something we’re to employ once the children reach a certain age, quite the contrary: it’s an attitude we should assume at the very beginning of our work in pre-schools. Even very little children can show a lot of empathy – you’ve surely seen a child start crying just because another child is doing it. We as adults play an important role in conflict-solving, as we show them the way. This is one of the reasons the ”free play” is important – children get to practice cooperation, compromising and dealing with conflicts (with the help and support of adults). Children must get a chance to develop their sense of empathy and caring for others. We should support their ability of sympathy and empathizing with other people’s situations. All adults in pre-schools should show them openness and respect to other opinions and lifestyles. We can use the example of the children in the group – how different we are, and yet we understand each other! We can also read a part of a book that is dealing with this topic, or talk about its content, and this way we can lead children to be understanding and accepting.

My pre-school class has cooperated with the Pramínek pre-school in Kyselka near Karlovy Vary. Our children take part in exchanges, which is something that helps them understand the differences and the similarities of the two nations. As Jarmila Kocourková says, it's our own tiny contribution to world peace. We have a long-term and global vision of our future, our work reflects the values and rights expressed in the UN Convention on the Rights of the Child: „*The increasing internationalisation of Swedish society makes us put emphasis on people's ability to live together and understand the values of cultural diversity.*” This sentence is written in curriculums for both pre-school facilities and primary schools.

Children come to pre-schools from different families that have very diverse cultural and social backgrounds. This is why the pre-school is a place of fusion where we should begin to encourage the children's capability of understanding the values of a multi-cultural society. We can use a very good tool: the idea of *learning through play but also play to learn*. This way we can detect the children's interests and make use of them in the learning process. *What we do through play, in our heads will stay* is another useful rule that we can use while working with children whose mother tongue is not Swedish (along with *see, hear, do* etc.) We should try to make children participate in our activities, of course within the limits of the age and abilities of the children and always in agreement with the law, the curriculum and the principles of democracy.

It is our duty as people who work in pre-schools, preparatory schools or other educational institutions to be open towards other opinions and to be accepting and curious. We should set an example for children, have an interest in new cultures, authentically care about what the children's hobbies and interests are, but we also have to always be ready to explain what makes us differ and why, and emphasize the fact that regardless of this, we are all equal. Nowadays, Swedish pre-school education is a well-functioning system, whether we assess it by the level of integration of our "New Swedes" or of physically/mentally handicapped children.

Pupils' health = Elevshälsa

The Education Law includes an order to create a department for pupils' health (Elevshälsa); this is arranged differently by the various Swedish municipalities. In Katrineholm, we have a central facility called Pupils' Health that is responsible for providing support to local pre- and primary schools. Psychologists and special pedagogues with various specializations (vision and hearing impairment, reading and writing disabilities etc.) work there. With the approval of parents, the teachers send requests to Elevshälsa to have problems assessed and solved.

You can even send a request for extra money (more than the usual allowance per pupil) if the case is that the pupil's needs put the school or pre-school in financial distress. However, it's not easy to actually get these funds: you have to prove that the teachers exhausted all other possibilities and also complete documentation with a description of all problems and requirements is demanded. School doctors, nurses and curators (all employed by Elevshälsa) also work in schools.

Swedish as a second language

Our curriculum says that speech, learning and personal development are linked together. This is why it's important to put emphasis on developing speech in Swedish. We should support the children and make use of their natural curiosity in order to make them try different ways of communication. We should provide them with a stimulating environment where the conditions to develop speech are optimal: e.g. read aloud to them and then talk with them about the texts' content. There's also games that may spark the children's interest. Education should enable children to think, learn and communicate in different situations and on different fields. This way we set a foundation that allows them to gain all knowledge that is necessary for our society.

Communication happens on various levels, partially aided by what we call the mother tongue but also by other languages – many households are bilingual. The Education Law, as well as the curriculum, obliges us to support the development of speech abilities by all means available, regardless of whether the child is a member of a minority or a child with impaired hearing (hence a child that needs to communicate in sign language), a child with impaired vision that needs to know Braille etc. Language and culture tend to be tightly bound together, making communication easier by narration, dance, games or other parts of the cultural heritage: *„One of pre-schools' most important tasks is to facilitate and develop cultural heritage (values, tradition, history, language and knowledge) from one generation to another. It's important to represent more cultures in education.” (Pre-school curriculum – Läroplan för förskolan, Lpfö 98)*

I studied a course of Swedish as a second language at the university and I realised that many of the learning methods are applicable for pre-school education (when adjusted to the age and abilities of the child). Let's imagine a child with a mother tongue that is not Swedish arrives to a pre-school. Usually, they don't know a word of Swedish. When immigrants come to Katrineholm, adults attend courses of Swedish as a second language for adults and older children start to attend a preparatory class in a primary school to learn the basics of Swedish

that are necessary to make it in a normal class. All of that is in harmony with the school law and the curriculum (which also regulates the teaching of the mother tongue and study support). But the smallest children arrive to a pre-school (or a preparatory class) with no knowledge of Swedish. In this case, we obviously have to use non-verbal communication and pictures.

Picture books are useful both for maintaining contact and for practising Swedish words for the first time. Today, we even have translated books (to Somali and other languages) that you can access both in Swedish and in the child's language. Then the parents (or, if we're lucky, a person in the school that speaks the language of the child) can read the book to the child so that he/she understands the story. Then the teacher should read the book in Swedish, make use of its pictures and of things and events from the child's life and connect the book with the real life. Showing pictures that depict people or objects from the school or the child's surroundings helps the child recognise the words he/she knows. Nowadays, schools are equipped with iPads with children's programmes in various languages. If the parents can read Swedish, they can help develop both the mother tongue and the Swedish of their child. In case the parents are illiterate we can use recordings of stories narrated by someone else.

Showing interest in the child's mother tongue, asking about how things are called in their language and trying to pronounce words is very important! This way we set an excellent example to all children (not only the recently arrived): they see that I'm interested in foreign languages, that I think that learning them is useful and that I want to try to pronounce things in other languages (even if my pronunciation is flawed). With the help of the parents, we can learn a rhyme, a lullaby or just a couple verses (this is a good thing to do both in Swedish and in other languages) – this provides the kids with a sense of security (as it's something they know very well) and the parents with a sense of appreciation (since they see that we're interested in their culture and experience). Sometimes we take photos of family members so that the child can look at them and talk about them while in pre-school – this also gives them reassurance.

We're responsible to make the parents have a sense of belonging and safety when handing their child over to us, too. Sometimes it can be difficult, especially when they haven't managed to learn Swedish yet. If we show them that they are very important to our work with children, we boost their confidence. It's helpful to get an interpreter (if it's possible) during the first two weeks, while the children are still getting used to going to pre-school and attend it with their parents. Some parents find it unnecessary as they think that they already know enough Swedish (some parents even fear that we will be offended if they tell us they don't understand what we're saying). But the point is, we are the ones who need the interpreter as we're not sure if the

parents understand us well – that’s an important thing to explain. There are so-called *information parents* for the most common languages.

Sometimes it’s possible to get help from a *cultural interpreter* in Katrineholm. This is under the authority of the Family Support branch of the Department of Social Services. It can prove useful when a man has trouble receiving information from a woman or when a parent has a drastically different opinion on food, language, games or the children’s supervising. The employment of teachers or nurses whose mother tongue is not Swedish is also useful. This works best for the most numerous groups – in Katrieholm, that means Somali and Syrian children.

Development and learning care

„Knowledge can be expressed differently – as facts, understanding, preparedness and familiarity – that are mutually conditioned and complemented.“ (Education Law-Skollagen samt våra läroplaner.) A picture timetable is useful for many children, regardless of whether they’re developing ”normally” or they have a functional impairment, or their native language isn’t Swedish. I use the picture timetable every morning when discussing the upcoming day on our daily session with the kids. At the beginning I indicate what I’m saying about every picture with simplified sign language (I also explain that there’s the regular sign language and its simplified version, which is the one I use). I use these signs on all sorts of occasions: when talking about the day, about the food they will get for lunch. The picture timetable is displayed all day. Kids remember things much better when they can first see them, then talk about them and then do something with them.

As I said, our pre-school has been arranging study exchanges with the Pramínek pre-school in Kyselka (near Karlovy Vary) for a long time. We talk about what our ordinary days, our traditions and homes are like. We send each other pictures and photos, we try to learn a little Czech. Apart from that, the children realized how important it is to know English to communicate. We’re very lucky to be able to ask Jarmila for help – like we did when we made a video call. The exchange has made Swedish children understand that we have a language that is our own: they gained an awareness of their native language.

By the order of the Education Law, all pre-school preparatory classes work unanimously, with their teaching being based on language awareness and laboratory mathematics. The Bornholm Method set a foundation for our work with language awareness. We work following a firm structure and order: rhyme (concentrating on sound), phrases (the structure and building of speech), words (compounds, singular/plural, etc.). Finally, the smallest meaning-bearing

particle – phonemes, connected with graphemes. We sometimes use exercises from the Bornholm materials, but the most popular tool in our pre-school is a book with a language troll Trull that is based on the same model as the Bornholm Method. The kids love it when this troll appears in different situations: it even visited our friends in Kyselka several times. It also got a Czech friend, the Mole, that visits us sometimes.

Both the Education Law and the curriculum expressly instructs us to develop not only the newly arrived children's Swedish, but also their mother tongue. Research has shown that pupils that are able to cultivate their native language have more success learning Swedish. If the children are allowed to work on their mother tongue, they get to develop their vocabulary in their first language and to do so naturally in a school environment, which then helps them to talk about what they do in school at home (which also enables their parents to further support them). Otherwise the pupil can end up with a language for home and another language for school and friends. In order to prevent conflict and open the borders between both worlds, it's important to open the school environment to the personal world of the pupils.

BRYGGAN: DIAGNOSTIKA A PODPORA INTEGRACE DĚTÍ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM

Paulin Axtelius Palm

Bryggan je centrální zařízení, které přijímá nově příchozí studenty mezi sedmi a šestnácti lety věku. Studenti v Bryggan zůstávají maximálně osm týdnů, během nichž je vytvořen prvotní posudek předchozího vzdělání, gramotnosti a numerické gramotnosti dítěte. Posudek je poté použit k tomu, aby dítě bylo umístěno do vhodného ročníku a třídy v běžné škole. Bryggan také poskytuje lekce, které seznamují děti se Švédskem, a hodiny předmětů, jež tvoří součást švédských osnov.

Ve Švédsku se student považuje za *nově příchozího* během prvních čtyř let. Prvotní posudek musí být vypracován do osmi týdnů po jeho příchodu; organizace tohoto procesu je v kompetenci jednotlivých komun a škol. Švédsko umožňuje více možností, jak nově příchozí studenty přijmout:

- zařízení, které rodině dodá všechny potřebné kontakty na mateřskou, základní i střední školu, SFI (škola švédštiny pro dospělé) a sociální péči; toto centrum vypracovává všechny posudky před tím, než dítě nastoupí do běžné školy, někdy také poskytuje lekce příchozím všech věkových kategorií
- centrum pro základní a střední školy (od první do deváté třídy), které vytváří posudky a někdy také poskytuje lekce
- bez využití podobného zařízení: prvotní posudek je vypracován samotnou školou.

Ve Švédsku probíhá organizace výuky pro nově příchozí studenty v běžných školách ve většině případů dvěma způsoby:

- 1) přípravné třídy s velkým důrazem na výuku švédštiny a s pomocí učitelů, kteří hovoří mateřským jazykem studenta; zde se nově příchozí studenti společně vzdělávají po dobu maximálně dvou let, než začnou chodit do normálních hodin
- 2) přímá integrace: studenti dochází do běžných hodin od začátku, je jim při tom poskytnuta podpora od učitelů, kteří hovoří jejich mateřštinou, a studenti také chodí na speciální hodiny švédštiny pro cizince; po dobu čtyř let mají studenti nárok na výuku v mateřském jazyce (Bryggan zajišťuje veškerou výuku, a učitelé jsou zaměstnanci Bryggan, nikoli jednotlivých škol).

Ústředním administrativním orgánem pro státní školy je Švédská národní agentura pro vzdělávání. Jedním z jejích úkolů je zajistit dostatečnou úroveň švédského vzdělávacího systému. Podle současných poznatků agentura vyvinula systém testování studentů, z nichž

jedna sada testů je specializována pro nově příchozí. Každý takový student projde třemi sezeními, každé trvá asi 70 minut. Během prvního sezení je přítomen zákonný zástupce a je vytvořen posudek týkající se jazykových dovedností a předchozího vzdělání dítěte. V Bryggan se toto sezení provádí okamžitě, jakmile je student přihlášen. Druhé a třetí sezení je potom zaměřeno na gramotnost a numerickou gramotnost dítěte (gramotností se rozumí schopnost číst a psát a numerickou gramotností schopnost pracovat s čísly). V Bryggan jsou každému sezení přítomni dva učitelé: jeden zodpovídá za testování a hodnocení studenta a druhý je schopen se dorozumět studentovou mateřštinou. Délka pobytu dětí v Bryggan závisí na věku a předchozím vzdělání, většina studentů zůstává osm týdnů, což je hraniční doba.

Ačkoli hlavní prioritou Bryggan je testování a vytváření posudků, dětem je také poskytnuto osm týdnů vzdělávání. Nejdůležitějším předmětem je pochopitelně švédština. Studenti také docházejí na hodiny matematiky, angličtiny, tělocviku a hudby. Navštěvují také důležitá místa ve Švédsku, o nichž se dozvídají více ve speciálních hodinách. Do Bryggan se chodí od pondělí do pátku, po čtyři dny v týdnu od 8.30 do 12.30 a zbylý den od 8.30 do 14.00. V Bryggan také dostávají obědy.

Švédština pro cizince: Hlavním cílem všech předmětů kromě angličtiny je to, aby dítě rozumělo a mluvilo švédsky. Každý den začíná a končí stejně: ráno mluvíme o tom, co je dnes za den, datum, měsíc a roční období, jaké je ten den počasí, jestli teplo nebo zima, jaké je ve srovnání s počasím v zemích původu našich studentů. Poté projdeme rozvrh daného dne, co bude k obědu a jak se ten den mají. Na konci vyučování, před obědem, spolu píšeme ve švédštině sloh o uplynulém dni. Je důležité mluvit pomalu, a přitom dávat patřičný důraz na akcent a melodii. Slova i věty často opakujeme, je důležité, aby si děti švédštinu „osahaly“ a zkusily něco říct švédsky každý den. Děti jsou rozděleny do dvou úrovní: úroveň A je pro ty, co neumí švédsky číst; soustředíme se zde na výuku švédské abecedy a čtení krátkých slov. Úroveň B je pro ty studenty, co už číst dokážou. Ti čtou texty týkající se školních předmětů, ostatních studentů ve Švédsku, jejich rodiny a toho, jak a kde žijí, a co se zrovna děje ve škole. Všechny texty jsou opatřeny QR kódem, aby si je studenti mohli také doma poslechnout. V Bryggan se švédština vyučuje denně.

Matematika: V hodinách matematiky se soustředíme na to, aby děti znaly základní terminologii ve švédštině a rozuměly tomu, co jednotlivé pojmy znamenají v jejich mateřštině. V závislosti na věku dítěte trénujeme počítání, řadové číslovky, hodiny, měření délky a váhy,

popis geometrických útvarů atd. Děti také ukazují učitelům, jak sčítají, odčítají, násobí a dělí. Matematika se vyučuje třikrát týdně.

Angličtina: Výuka angličtiny se dělí do dvou úrovní. První je pro začátečníky a druhá pro ty, co už anglicky umí. Začátečnické lekce se soustředí na osvojení jazyka a ovládnutí barev, čísel, krátkých vět a informací o anglicky mluvících zemích. Ve druhé úrovni studenty učíme, jak vypadá výuka angličtiny na švédských školách a co je třeba zvládnout, aby ve své škole měli dobré výsledky. Angličtina se obvykle vyučuje dvakrát týdně.

Tělocvik: Na hodiny tělocviku děti chodí dvakrát týdně. Jedna hodina je zaměřena na sporty, které se ve Švédsku obvykle praktikují, konkrétní aktivity pak záleží na ročních obdobích, která dítě v Bryggan tráví. Zvláštní důraz je kladen na to, aby se děti uměly převléknout do správných úborů a aby se po každé hodině šly osprchovat. Druhá hodina je lekce plavání. Většina dětí, které přijedou do Švédska, plavat neumí, a mnoho jich má také strach z vody. Je důležité, aby se naučily mýt vždy před a po lekci plavání v souladu s řádem plaveckého bazénu.

Hudební výchova: Jednou týdně děti chodí na hodiny hudební výchovy. Zpíváme v nich krátké, jednoduché písně, a zkusíme hrát na různé nástroje. Děti také poslouchají švédskou hudbu.

Švédské reálie: Během osmi týdnů strávených v Bryggan studenti jezdí na exkurze, např. do knihovny, požární stanice, recyklační stanice či Kulturskolan, což je škola, ve které děti všech věkových kategorií zpívají, hrají na hudební nástroje, tančí a tvoří. V zimě chodíme bruslit, v létě někdy chodíme na pláž. Každá taková návštěva je doprovázena hodinou, ve které se děti učí o daném místě. Studenti se přihlašují do knihovny a do Kulturskolan. Mluvíme o životním prostředí a o tom, proč je důležité třídit odpad. Děti také mají hodiny o Švédsku a typických svátcích a oslavách.

Na konci osmitýdenního pobytu dítěte v Bryggan je uspořádána schůzka se zástupci jeho nové školy. Před touto schůzkou Bryggan škola předá prvotní posudek s dokumentací. Během schůzky se dítě setká se svým učitelem, je přivítáno v nové škole a informováno o tom, do jakých hodin má chodit a kdy mu škola začíná.

Bryggan is a central receiving unit for newly arrived students between 7 – 16 years of age. The students stay at Bryggan for no more than eight weeks. During those weeks an initial assessment of the student's prior school experience, literacy and numeracy is made. The initial assessment is used to place the student in an appropriate grade and class at their ordinary school. There are also introductory lessons about Sweden and some of the subjects of the Swedish curriculum. After eight weeks the student starts to take classes in his/her regular school.

In Sweden, the student is considered to be „newly arrived“ for the first four years. The initial assessment has to be made within the first eight weeks. How the municipality or schools organize this is up to each municipality. In Sweden, there can be many ways of accepting newly arrived students:

- a central unit that helps the family with all necessary contacts; preschool, elementary school, secondary school, SFI (Swedish for adult immigrants) and care and social services; all assessments are carried out by this unit before the student starts their ordinary school, sometimes the unit also gives schooling to immigrants of all ages
- a central unit for elementary and middle schools, grades 1 – 9, that makes assessments and sometimes gives schooling
- no central unit, the initial assessment is made by each individual school.

At Swedish schools, there are primarily two ways to organize teaching for newly arrived students when they start their regular school:

- 1) preparatory class, with lots of extra Swedish as a second language and help from tutors that speak their mother tongue, where all newly arrived students are taught together for, at most, two years before entering regular classes
- 2) direct integration where the students go to regular class from the first day, with some support from tutors that speak their native tongue and sometimes extra lessons in Swedish as a second language; all newly arrived students are entitled to tuition in their mother tongue for four years (all tutoring is organized by Bryggan, the teachers are employed by Bryggan, not by the individual schools).

The Swedish National Agency for Education is a central administrative authority for the public school systems. One of the agency's tasks is to ensure that Swedish education maintains a good standard. Based on current research the agency has developed a system for assessment of students. One of the assessments is for newly arrived students. Three charting sessions are carried out with a newly arrived student. Each session is about 70 minutes long. During the first session, the primal carer is present, and the assessment focuses on language and prior school experience. At Bryggan, this initial session happens when the student is enrolled. The second

and third session focuses on the student's skills in literacy and numeracy. Literacy is the ability to use reading and writing and numeracy is the ability to use numbers. At Bryggan, there are two teachers present during all sessions, one teacher responsible for the questionnaire and the assessment, and the other who speaks the student's mother tongue.

Most students stay at Bryggan for eight weeks, but the timeframe is dependent upon the student's age and prior experience. No student may stay longer than eight weeks. Even though the initial assessment is Bryggan's first priority, there are also eight weeks of schooling. The most important subject is, of course, Swedish as a second language. The newly arrived students also take classes of Mathematics, English, Physical Education and Music. There are study visits to important places and introductory lessons about those places during the eight weeks at Bryggan. The students go to Bryggan from Monday to Friday, from 8.30 til 12.30 during four days a week, and from 8.30 til 14.00 for one day a week. They eat lunch at Bryggan.

Swedish as a second language: Understanding and speaking Swedish is a primary focus in all other subjects, except for English. All days start and end the same way. In the morning we talk about what day it is; how to say the date and what month and season it is. We talk about the weather, if it is cold or warm and compare with their countries. We also go through the schedule of the day, what's for lunch and how they are feeling. At the end of every day, before lunch, we write a text together, in Swedish, about the day. It is important to speak slowly, but still keep the correct emphasis and melody. Words and phrases are repeated often - it is important that the students "taste" the Swedish language and try to say something every day. There are two levels for Swedish as a second language. Level A is for beginners in reading; here, we focus on learning the letters and reading short words. Level B is for students that already know how to read. All students read texts about the subjects, other students in Sweden and their families, how and where they live and what happens in school. All texts have a QR code so that the students can listen to the texts at home. The students have Swedish as a second language every day at Bryggan.

Mathematics: In Mathematics classes, the emphasis is put on learning key terms in Swedish and to understand what the equivalent term is in their mother tongue. Depending on the student's age, they practice counting in Swedish, they practice ordinal numbers, telling the time, measuring length and weight, describing geometric figures using correct mathematical terms and a lot more. They also get to show the teacher how they add, subtract, multiply and divide. The students usually have three Mathematics classes every week.

English: There are two levels in English. One is for beginners and the other for students who already know how to speak English. The beginners' classes focus on "tasting" the language and learning simple things like colors, numbers, short phrases and where in the world English is spoken. In the case of students that already know English, we focus on introducing them to how English is studied in Sweden and which skills they will be required to master in order to achieve good results in Swedish schools. The students usually have one or two English classes every week.

Physical Education: There are two Physical Education classes every week. One class is focused on sports usually taught in Sweden, depending on which season the student spends at Bryggan. A lot of time is also spent on learning to change into appropriate sports kit and on taking a shower after the session is finished. The other class is a swimming lesson. Most students arriving in Sweden do not know how to swim and many are also afraid of the water. It is important that they learn to wash themselves according to swimming pool rules before and after their swimming lesson.

Music: Once a week the students have a Music class. The students sing short and simple songs and get to try some instruments. They also get to listen to some music created by Swedish musicians.

Introduction to Sweden: During the eight weeks at Bryggan, the students go on study visits to places such as the library, the fire station, the recycling station and "Kulturskolan". Kulturskolan is a school where children of all ages sing, play music, dance and create art. In the winter, we go ice-skating, and sometimes in the summer, we go to a local beach. Each study visit is accompanied by a lesson dedicated to the visit. The students apply for a library card and apply to Kulturskolan. We talk about the environment and why it is important to recycle. There is also a lesson that focuses on facts about Sweden and a lesson about typical feasts and holidays.

At the end of the student's eight weeks at Bryggan, a meeting is booked with the new school. Before the meeting Bryggan hands over the documentation from the initial assessment. At the meeting the student meets the teacher and is welcomed by the new school. The student is informed of which class to attend and when to begin.

VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM NA PRVNÍM STUPNI ŠVÉDSKÉ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Rune Engström

Pracuji ve Švédsku jako učitel přes třicet let. Ačkoli moji rodinu tvoří jen Švédové, vyrostl jsem na jihu země, kde se mluví s přízvukem velmi odlišným od toho katrineholmského, někteří žáci mají tedy občas problém mi rozumět a občas se mě přistěhovalí studenti ptají, ze které země jsem. V mých třídách vždycky byl určitý podíl žáků, jejichž mateřským jazykem není švédština; nejnižším číslem byli tři a jednou jsem měl třídu, ve které byl pouze jeden žák, jehož mateřštinou švédština byla. Momentálně učím třídu 25 pátáků (ve věku 11 a 12 let), z nichž je sedm rodilých mluvčích jiného jazyka než švédštiny. K tomu je ve třídě několik žáků, kteří mají jednoho rodiče imigranta, například otec jedné dívky je z Íránu, nikdo ji pro to ovšem nepovažuje za „menší Švédku“. Nyhemsskolan učí děti od 1. do 6. třídy čili do 13 let věku. Máme skoro 500 žáků, z nichž 30 až 40 procent tvoří rodilí mluvčí jiného jazyka než je švédština. V poslední době je takových žáků nejvíc ze Somálska a Sýrie.

Nově příchozí studenti z Bryggan přechází do Förberedelsegruppen (FBG), což se dá nejlépe přeložit jako *přípravná skupina (třída)*. Ve FBG je možné zůstat nanejvýš dva roky a učitel má zodpovědnost za menší skupiny žáků. Během doby strávené ve FBG se dětem dostane individuální výuky hláskování a čtení a základů matematiky. Než se žák přesune z Bryggan do přípravné skupiny, setká se spolu se svými zákonnými zástupci s některým z učitelů z FBG. Dozví se o pravidlech a zvyklostech školy; například o rozvrhu, domácích úkolech, zasedacím pořádku ve třídě a v jídelně, o našich požadavcích ohledně převlékání a sprchování po hodinách tělocviku a spolupráce s ostatními žáky, bez ohledu na jejich původ nebo pohlaví. Informujeme také o tom, jak škola komunikuje s rodiči, a pobízíme rodiče, aby učitele kontaktovali v případě pochybností.

Výuka ve FBG je často zaměřená na zrakové vnímání. Učitelé používají obrázky, gesta a počítačové programy s obrázky kombinovanými s jednoduchým textem a vysvětlivkami. Nový žák tedy opisuje slova a věty, spojuje slova s obrázky a věcmi a připisuje k obrázkům jednoduché věty, např. *vidím auto* nebo *vidím loď*, a to jak ručně, tak na počítači. Děti denně poslouchají knížky, čtou nahlas, povídají si o textech a obrázcích, popisují obrázky a trénují psaní v ruce, čímž si procvičují slovní zásobu a hláskování. Vyžadujeme také, aby četly nahlas před třídou, přičemž se soustředíme na výslovnost a udržování očního kontaktu s publikem.

Ve FBG také probíráme témata jako je švédská fauna a flóra, přírodní cykly, potravní řetězec a *allemansrätten* (svoboda pohybu), což je právo každého občana vstoupit na některé pozemky,

i když jsou v soukromém vlastnictví. Dalšími důležitými tématy jsou švédské tradice a zvyky, jako třeba způsob, jímž slavíme Vánoce, narozeniny a letní slunovrat. Například o slunovratu se tančí a zpívá okolo májky a jeden z tanců spočívá ve skákání okolo májky jako žába, což nemůže zapůsobit na cizince jinak než jako naprosté šílenství.

Kromě hodin ve FBG se žáci také účastní některých hodin v běžné třídě; bývá to tělocvik nebo výtvarná a hudební výchova, to však není zavazující. V průběhu času se žáci z FBG zapojují do více a více normálních hodin – rychlost tohoto přechodu závisí na každém dítěti zvlášť. Učitelé ve FBG stanovili několik cílů, ke kterým děti vedou: *dítě by mělo mít dostatek sebevědomí k mluvení a konverzaci, mělo by umět napsat a přečíst jednoduchý text, mít zájem o knížky, dostatečně rozumět mluvenému slovu, ovládat základy matematiky, mít zlepšenou slovní zásobu a zajímat se o svět okolo sebe.*

Když děti odchází z FBG, už znají své spolužáky z některých hodin a z přestávek. Během celého vyučování je zakázáno používat mobilní telefony a v průběhu pauz je vedeme k fyzické aktivitě, občas také organizujeme hry, kterých ovšem není povinné se účastnit. Když vyučujeme celou třídu, je těžké zachovat individuální přístup, i když požadavky osnov pro základní školy jsou vysoké: „*Veškerá výuka by měla být přizpůsobena potřebám každého žáka.*“ Snažíme se pracovat tak, aby děti rozvíjely své jazykové schopnosti, což potřebují všechny včetně rodilých mluvčích švédštiny i premiantů. Našimi třemi hlavními postupy jsou:

- výuka prostřednictvím kontextu
- podněcování k aktivnímu užívání jazyka
- lingvistická podpora.

Výuka prostřednictvím kontextu

Když dětem představujeme nové téma, je dobré je připodobnit k jejich každodennímu životu nebo k něčemu, co důvěrně znají. Desetinná čísla lze vysvětlit na sportech (např. na skoku dalekém), zlomky na dělení se o sušenky a limonádu, počty na nákupu a prodeji atp. V zeměpise srovnáváme naše město s jinými, třeba s těmi v rodných zemích žáků. V dějepise srovnáváme, co se jídávalo a co se jí nyní, jak si děti hrály, jaké měly za povinnosti atd. V občanské výchově jsme jednou mluvili o tom, jak někdo zapálil houpačku na školním hřišti: kolik stojí nová houpačka a jaký trest hrozí viníkovi, když ho chytí? Dalším způsobem srovnání je Vennův graf: s jeho pomocí mohou děti znázornit, co se jedlo ve středověku, co jíme dnes a co mají tato období společného. Efektivním způsobem ukazování kontextu jsou školní výlety. Já jsem například svou třídu vzal do vodáren, recyklačního střediska, na ambulanci a pilu a do redakce místních novin. Chodíme také na procházky po městě, na kterých jim ukazuji to, o čem později

debatujeme nebo píšeme. Když jsme jednou byli s mou současnou třídou na procházce, prošli jsme okolo stavby nového domova důchodců. Vypadalo to, že novostavba bude zasahovat až do kopce, na kterém děti sáňkují. Děti napsaly do redakce místních novin a dostalo se jim ujištění, že se stavba prostoru nedotkne. Tím se naučily, jak místní úřady dělají rozhodnutí, která je mohou přímo ovlivnit.

Podněcování k aktivnímu užívání jazyka

Cílem je děti dovést k aktivnímu poslechu, mluvě, četbě a psaní. Používáme rámeček kruhového modelu, který sestává ze čtyř kroků:

Krok 1 – vytvořit znalost tématu (udělám výklad, díváme se na obrázky a filmy a nabíráme vědomosti, vysvětlujeme si důležitá slova a pojmy).

Krok 2 – přečíst si, co už bylo o tématu napsáno (např. co autoři zmiňují, když píšou o České republice?)

Krok 3 – společně napsat text.

Krok 4 – uložit dětem, aby o tématu napsaly samy. Pak se vracíme k prvnímu kroku.

Další model, který používám denně, se jmenuje EPA. Nejdřív žáci přemýšlejí nebo píšou o daném tématu sami. Poté se o něm baví ve dvojicích, a nakonec je probíráme všichni společně. Toto je možné praktikovat ve všech předmětech. Často dvojice obměňují, čímž každého nutím spolupracovat s různými dětmi. Dvojice si děti nevybírají samy, buď je rozdělím náhodně, nebo se střídají. Příklad EPA: nejdřív děti sledují patnáct minut dětských zpráv na svém iPadu, poté si zapíšou, co se jim zdálo důležité. Následně ve dvojicích probírají, co si zapsaly, a střídají se, takže každý mluvil se třemi až pěti dalšími. Nakonec se každý vyjádří k tomu, co bylo předmětem diskuse, a konverzace pokračuje v celé skupině.

V matematice děti musí problém (např. rozměry stolu) popsat několika způsoby: běžnou švédštinou, matematickými výrazy, matematickými symboly a kresbou. Dostanou papír se třemi nebo čtyřmi oddíly, z nichž jeden je vyplněný třeba větou *Jedna šestina koláče je méně než jeho třetina*. V dalších oddílech pak děti musí vyjádřit to samé znaménkem nerovnosti a obrázkem. Dalším příkladem je *Sčítanec 5 a sčítanec 8 vytváří součet 13*. – děti toto vyjádří běžným jazykem, obrázkem a matematickými symboly. Příklad nemá být těžký, jde o to, aby jej děti dokázaly různými způsoby zaznamenat.

Lingvistická podpora

Je důležité určit, která slova a pojmy v textu je potřeba vysvětlit, než jej děti začnou číst. Skvělými nástroji jsou pro to Smart Boardy a iPady. Je možné využít i některé aplikace, které

dítěti poskytují informace v jeho mateřštině. Jeden z programů obsahuje krátké kreslené seriály z různých školních předmětů s doplňujícími otázkami. Pobízím děti, aby se na tyto komiksy dívaly ve své mateřštině, ve švédštině a ideálně i v angličtině, nicméně soudím, že je klíčové si o obsahu seriálů s dětmi poté povídat, abychom dosáhli skutečně hodnotné výuky.

Žáci se mohou vzdělávat i ve svém mateřském jazyce; podle výzkumů dokonalé ovládnutí mateřštiny zvyšuje jejich schopnost naučit se švédsky. Tyto hodiny probíhají odpoledne po běžném vyučování. Během prvních čtyř let ve Švédsku je dětem nabízena týdenní konzultace vedená učitelem, který ovládá jak švédštinu, tak mateřštinu dítěte. Žáci, kteří mluví stejnou řečí, na ně mohou chodit spolu, v takovém případě jsou pak hodiny víckrát do týdne. Toto jim poskytuje možnost nechat si přeložit texty a přijmout pomoc se slovíčky vztahujícími se k daným předmětům (např. matematice nebo fyzice). Učitelé zodpovídající za tyto konzultace žákům také pomáhají připravit prezentace o jejich rodných zemích, které děti přednesou zbytku třídy.

Rodilí mluvčí jiného jazyka než švédštiny mohou chodit do hodin *Švédštiny jako druhého jazyka* (SVA) místo *Švédštiny*. V osnovách jsou to dva oddělené předměty, i když požadavky pro jednotlivé ročníky jsou prakticky stejné: v hodinách SVA není třeba znát zbylé severogermánské jazyky, ale jinak je hodnocení velmi podobné. Co SVA odlišuje je metoda výuky: děti se učí, jak důraz a struktura ve větě nebo přízvuk ve slově mění význam dané věty nebo slova, dále studují švédskou gramatiku a strategie pro mluvení a psaní s omezenou slovní zásobou.

Důraz na rozvoj jazykové oblasti pomáhá všem dětem, bez ohledu na jejich rodnou řeč, tedy i rodilým Švédům. Je velmi důležité mezi žáky udržovat příjemnou atmosféru, v níž všichni spolupracují a navzájem se respektují bez ohledu na pohlaví, původ, náboženství a názory. Švédské děti se musí naučit respektovat cizí náboženství a tradice. Děti přistěhovalců se musí naučit respektovat švédské zákony a zvyky. Pro některé je těžké pochopit svobodu vyznání, rovnost pohlaví, právo na odlišnou sexuální orientaci anebo třeba i to, že se každý musí naučit plavat a chodit do hodin sexuální výchovy. Zákon, stejně jako osnovy, ale platí pro všechny. Ve škole musí všichni spolupracovat – spolupráce je klíč k vzájemnému porozumění. Když se dětem dostane pevného základu ve FBG, jsou schopné pokračovat a úspěšně se rozvíjet v běžných hodinách. Je nesčetně příkladů ambiciózních dětí imigrantů, které se dostaly na různé vysoké školy a pokračovaly do všech možných pracovních i společenských pozic.

I have been working as a teacher in Sweden for over 30 years. Although my background is completely Swedish, I grew up in the south of Sweden where a very different accent is spoken from the one in Katrineholm. As such, certain students can have a hard time understanding me. On more than one occasion, I have been asked by a newly immigrated student which country I am from. My classes have always partly consisted of students who did not grow up with Swedish as their first language. The lowest number was three and at one point everybody in my class except for one had a first language that was not Swedish. At the moment, I teach a fifth-grade class (11- and 12-year-olds) which consists of 25 students, seven of whom have a different first language than Swedish. In addition, there are several students who have one immigrated parent. For instance, one girl's father is from Iran, but nobody thinks of her as anything but Swedish. Nyhemsskolan is a school for grades 1-6, meaning the students go there until the year they turn 13. We have almost 500 students, 30-40% of whom have a first language which is not Swedish. In the most recent years, these students have mainly come from Somalia and Syria.

The newly arrived students move from Bryggan to Förberedelsegruppen (FBG), which is best translated as *the preparatory group*. The students are allowed a maximum of two years in FBG, where there are fewer students per teacher. During that time, they receive individual, fundamental training in letter sounds and reading as well as basic mathematics. Before moving from Bryggan to FBG, a student and their legal guardians meet with a teacher from FBG. They are told about the rules and routines regarding different situations at the school. For instance, they are informed about schedules, homework, placement in the classroom and lunch room, our expectations concerning changing and showering after P.E. and cooperation with other students regardless of background or gender. They are also informed about how communication between the school and the pupils' families is carried out, and we urge them to contact and ask the teacher about uncertainties.

A lot of the teaching in FBG is visuals-focused. The teachers use pictures, gestures and computer programs with pictures in combination with simplified text and explanatory words. For a new student, a lot of the exercises are based around copying words and texts, matching words to objects and pictures, and writing simple sentences to pictures, such as *I see a car* or *I see a boat*. This is both done on computers and handwritten. Daily, the students listen to books, read aloud, converse about texts and pictures, describe pictures in writing and practice hand writing, which also improves vocabulary and spelling. They are also asked to read texts aloud in front of the class. The focus is around enunciation and maintaining eye contact with the audience.

Some of the topics that are brought up in FBG are Swedish animals and plants, natural cycles and food chains, and allemansrätten (*Freedom to roam*), which is the right the general public has to access certain land, even if it is privately owned. Other important topics are Swedish traditions and customs that seem obvious to Swedish children, such as the way in which we celebrate Christmas, birthdays and the summer solstice. On the eve of the summer solstice, we sing and dance around a leaf-clad pole called a maypole. One of the dances involves jumping around the pole like a frog, which can only strike an outsider as bizarre.

In addition to the FBG lessons, new students are also placed in a regular class and participate in some of its lessons. In most cases, these are practical subjects such as art and P.E. but not necessarily. Over time, FBG students will join the regular students for more subjects, this is determined individually for each student. The FBG teachers have a few set goals to guide each student towards. The students should *have the courage to speak, converse, be able to write a simple text, be able to read simple text, have an interest for books, have a sufficient understanding of speech, master different strategies in aspects of mathematics, have an improved vocabulary and have a general curiosity about the world.*

Upon leaving FBG, the students already know their classmates from participating in a few of their classes and from recess. The use of mobile phones is not allowed during the school day and physical activity is encouraged during recess. Sometimes, optional games are organized by teachers. When teaching the entire class, it is difficult to provide individual training for each student, although the demands in the Curriculum for the compulsory school are high: *All teaching should be adjusted according to the needs of each pupil.*

We try to work in a way that is language developing, which is something that all students need, including those with Swedish as their first language and those who perform the best. Three guideposts for language developing education are:

- to teach through context
- to encourage the active use of language
- to offer linguistic support.

Teaching through context

When introducing a new topic, it is beneficial create a link between that topic and the students' everyday lives or the things they already know well. Numbers in decimal form can be connected to certain sports (e.g. long jump), fractions to sharing biscuits and soft drinks, arithmetic to buying and selling items, etc. When learning about geography we can compare our own town to other towns and cities and Sweden to other countries, for example the immigrated students'

native countries. When reading about history we compare what people used to eat to what we eat today, how children used to play, which chores children used to have etc. In civics, we discussed one instance where someone set fire to one of the swings on the school yard. How much does a new one cost? If caught, what punishment would the culprit receive?

One way of comparing is to use Venn diagrams. For example, the students can show what people used to eat during the Middle Ages, what we eat today and what both eras have in common. Another effective way to show context are educational school trips. For example, I have taken my class to a water treatment plant, a recycling centre, an ambulance station, a lumber mill and to our local newspaper. I also take them on walks through the town and I show them things that we can later discuss and write about.

When we once went for a walk with my current class, we saw the construction of a new retirement home which looked like it would ruin their sledging hill. The students wrote letters to the editor of the local newspaper and they were assured that they would be able to keep the hill. From this, they learned about how the local government makes decisions and how it can affect them.

Encouraging the active use of language

The objective is to engage the students to actively listen, speak, read and write. One framework that we utilize is called the circle model, which consists of four steps:

Step 1 is to build knowledge about the topic. I hold lectures, we look at pictures and films, and gather knowledge. Relevant words and concepts are explained.

Step 2 is to look at previously written texts for inspiration. What have previous authors who have written about, for instance the Czech Republic, brought up?

Step 3 is to write a text together as a group.

Step 4 is to have the students write texts of their own and then we go back to step 1.

Another model is called EPA, which can be crudely translated to OPA. This is something that I use daily. First, the students reflect on a topic or write down information on their *own*. I then have them converse in *pairs* and after that *all* of us discuss the topic as a group. This can be used in all subjects and I switch up the pairs frequently, forcing them to cooperate with several different people. They are not allowed to choose the pairs themselves, I either draw them randomly or have them rotate.

One example of OPA is having the students watch a 15-minute news broadcast for children on their iPads and ask them to write down a few things that they found important. Then they discuss what they have written down in pairs and rotate so that each student has spoken with 3-5 others.

Finally, everybody mentions something that has been discussed and we continue the conversation as a group.

In mathematics, I have them describe something, e.g. the measurements of a table, in several different ways: in regular Swedish, using mathematical words, using mathematical symbols and by making a drawing. I give them a piece of paper with three or four different sections and start the exercise by filling one of them with something like: *One sixth of a cake is less than a third*. Then the students describe the same thing with an inequality symbol and with a drawing. Another example would be *We add the terms 5 and 8 and receive the sum of 13*. The students are asked to describe the same thing using everyday language, with a picture and with mathematical symbols. The problem itself is not supposed to be difficult, the students should be able to express it in different ways.

Offering linguistic support

It is important to determine which words and concepts might need explaining before reading a certain text. For this, the Smart Board and iPads are fantastic tools. A few applications are also available, where the students can receive information in their mother tongue. One program contains short cartoons in different school subjects with complementary questions. I encourage the students to watch the cartoons in their mother tongue, in Swedish and preferably in English. However, my assessment is that we also need to talk about the content afterwards in order to achieve reliable and efficient learning.

The students are also offered to be trained in their mother tongue. Research suggests that mastering their mother tongue enhances their ability to learn Swedish. These classes are held in the afternoon, after regular classes. During their first four years in Sweden, students are offered weekly tuition by a teacher who knows both the student's native language and Swedish. People who speak the same language can go together and, in that case, there will be more sessions. This gives them an opportunity to have texts translated and to receive help with subject-specific vocabulary in, for example, mathematics and physics. The teachers responsible for these sessions will also usually help students prepare so that they can speak to their classmates about their native countries.

Students who have a native language which is not Swedish have the opportunity to take *Swedish as a second language (SVA)*, instead of *Swedish*. These are two different subjects in the curriculum, although the requirements for different grades are almost the same. In SVA knowledge about the other Nordic languages is not required, but apart from that, the grading is quite similar. However, the actual teaching is different in the two classes. For example, students

are taught about how the meaning of a word or sentence can be different depending on stress (emphasis) and sentence structure. They are taught Swedish grammar and also strategies for speaking and writing with a limited vocabulary.

Through focusing on language development, we are able to help students regardless of their mother tongue, including native Swedish speakers. It is of great importance to maintain a good atmosphere between the students, where everyone cooperates and respects each other regardless of gender, background, religion and opinions. Swedish children must learn to respect foreign religions and traditions. Immigrated children must learn to respect Swedish habits and laws. For some, it can be difficult to understand freedom of religion, gender equality, the right to have different sexual orientations, that everyone must learn to swim and that everyone must receive sexual education. But the law, as well as the curriculum, applies to everyone. In school, all students have to cooperate, this is essential when it comes to understanding everyone. If the students receive a good foundation in FBG, they are able to continue to develop well in full class. There are countless examples of ambitious immigrated students who have moved on to different universities and gotten positions at all levels in society and at companies.

VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM NA DRUHÉM STUPNI ŠVÉDSKÉ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Torgny Jeppson

Moji studenti: Z = zájmy, M = mateřština

Mohamed: Z = fotbal, politika, M = somálština

Abdifatah: Z = fotbal, politika, M = somálština

Abdi Yonis: Z = fotbal, M = somálština

Isak: Z = počítače, film, M = švédština

Lucas: Z = zvířata, M = švédština

Abdiqani: Z = tanec, M = somálština

Casper: Z = letadla, M = švédština

Anton: Z = motory, M = švédština

Alva: Z = sport, feminismus, M = švédština

Ragad: Z = cestování, M = irácká arabština

Alice: Z = skauting, M = švédština

Emil: Z = fotbal, M = švédština

Niko: Z = hokej, M = finština

Oliwer: Z = drony, počítače, M = švédština

Sebastian: Z = počítače, M = švédština

Ruby: Z = počítače a počítačové hry, M = vietnamština

Adam: Z = počítače a počítačové hry, M = švédština

Rasmus: Z = leháro, M = švédština

Lina: Z = čtení, malba, M = švédština

Rukija: Z = tanec, M = romština

Asma: Z = přátelé, M = syrská arabština

Nefail: Z = fotbal, M = romština, srbština

Albin: Z = divadlo, M = romština, srbština

Linnea: Z = koně, M = švédština

Fanny: Z = stolní tenis, M = švédština.

Tolik různých původů, tolik identit. Rád bych, abyste měli během poslechu mé krátké prezentace obrázek deváté A na mysli.

Jazyk: Jazyk při vytváření identity bezpochyby hraje roli. Ujasnit si, kdo jsem, je těžké, i když se musíte potýkat jen s jedním jazykem. Naši studenti, kterým v hlavě tančí dva nebo i více jazyků, musí čelit výzvám, které škola musí brát v potaz, když jim organizuje tu část jejich životů, kterou ve škole stráví. Švédština a švédské zvyky mohou být v rozporu s jazyky a zvyky jejich rodných zemí.

Mateřština: Ze všeho nejdřív je třeba udržet a rozvíjet mateřský jazyk žáka. Ten pro něj takřka vždy bude tím jazykem, ve kterém se mu budou nejpřirozeněji řešit třeba rodinné záležitosti a pocity.

Kultura, demokracie, rovnost: Jeden z mých arabských kolegů (a naši somálští a kurdští učitelé s ním zcela souhlasí) poukazuje na to, že kromě zvládnutí švédštiny jako druhého jazyka je pro začlenění do švédské společnosti klíčové porozumět těmto třem slovům. Není nezbytně nutné si osvojit švédskou kulturu, i když znalost a porozumění zvláštnímu chování Švédů napomáhá integraci. Nicméně demokratické hodnoty a rovnost mezi muži a ženami se MUSÍ učit ve školách a žáci je MUSÍ chápat.

Konzultace při studiu: Jak už zmínili moji kolegové, toto je skvělý způsob, jak žáku pomoci rozvíjet jak jeho mateřštinu, tak jeho švédštinu, tak předměty, které se učí.

Je v tom problém? Překvápko – ano, je!

- Politické problémy vznikají, když lidé viní imigranty ze všech možných problémů, které švédská společnost má. Žáci cizího původu to samozřejmě vnímají a reagují na to. Někteří žáci mi říkají: „*Musíme se chovat desetkrát líp než naši švédští kamarádi, abychom byli přijímáni.*”
- Kulturní problémy se objevují, když se změní struktura rodiny a otec najednou už není absolutní šéf: děti se učí švédsky o mnoho rychleji než on, žena začne chodit do práce a stará hierarchie přestala existovat. Pro pubertáka na gymplu je to velmi složitá situace. Jeden můj student mi nedávno řekl: „*Já už nevím, komu věřit – otcí, učitelí, kamarádům, imámovi?*”
- Ekonomické problémy – no pochopitelně. Rodiče se švédsky neučí tak rychle a najít práci je najednou obrovská potíž. Opakuji: vedle porozumění kulturním rozdílům opravdu záleží na jazyce (tedy na švédštině).

- Náboženské problémy MOHOU vyvstat jako výsledek všeho již zmíněného – nesebejistí náctiletí se rozhlížejí okolo sebe a hledají prostředí, v němž by někam patřili a cítili se doma, a chtějí odpověď na to, jak mají nahlížet sami na sebe.

Identita: My ve škole máme následující úkol. Dejte mladým z celého světa, kteří přišli z jakéhokoli důvodu do Švédska, aby se vyhnuli válkám a nespravedlnosti, identitu. Je to velmi, velmi těžká práce, ale někdo to udělat musí. BUDE TO TRVAT – to musíme pochopit –, ale je to ten jediný způsob. Musíme být trpěliví a spojit se jako národ. Když se na to podívám z egoistického hlediska: neděláme dost dětí, takže musíme přijmout imigraci, abychom pokračovali jako prosperující země.

My students: I =interest, M=mother tongue

Mohamed: I=football, politics, M=Somali

Abdifatah: I=football, politics, M=Somali

Abdi Yonis: I=football, M=Somali

Isak: I=computers, film, M=Swedish

Lucas: I=animals, M=Swedish

Abdiqani: I=Dancing, M=Somali

Casper: I=Aircraft, M=Swedish

Anton: I=Engines, M=Swedish

Alva: I=sports, feminism, M=Swedish

Ragad: I=traveling, M=Arabic (Iraq)

Alice: I=scouting, M=Swedish

Emil: I=football, M=Swedish

Nik: I=Icehockey, M=Finnish

Oliwer: I=drooners, computers, M=Swedish

Sebastian: I=computers, M=Swedish

Ruby: I=computers, gaming, M=Vietnamese

Adam: I=computers, gaming, M=Swedish

Rasmus: I=chilling, M=Swedish

Lina: I=reading, painting, M=Swedish

Rukija: I=dancing, M=Romani

Asma: I=friends, M=Arabic (Syria)

Nefail: I=football, M=Romani, Serbian

Albin: I=theatre, M=Romani, Serbian

Linnea: I=horses, M=Swedish

Fanny: I=table tennis, M=Swedish.

So different backgrounds, so many identities. I want you to keep this picture of 9A in mind when listening to my brief presentation.

Language: Language no doubt plays a role when creating an identity. This is hard when you have one language to struggle with. Our students with two or more languages dancing in their brains face challenges which school has to take into account when planning these teenagers' lives at school. The Swedish language and habits might collide with those of their mother tongue and native country.

Mother tongue: First of all it is necessary to maintain and develop the students' mother tongue. It will almost always be their first language in which they handle e.g. family relations and feelings most naturally.

Culture, democracy, equality: One of my Arabic colleagues strictly points out (And the Somali and Kurdish teachers eagerly agree) that alongside with learning Swedish as a second language, understanding of the above is essential when adapting to the Swedish society. Not necessarily must one embrace Swedish culture, although knowledge and understanding of Swedes' strange behavior helps integration. When it comes to democratic values and equality between men and women **MUST** this be taught at school and understood by students.

Study guidance: As my colleagues already mentioned, this is a great means of developing both the students' mother tongue as well as the Swedish language and the actual subject studied.

Are there problems? Surprise! There are problems!

- Political problems arise when people blame immigrants for all sorts of problems in Swedish society. Students with foreign background of course feel this and react. *We must behave ten times better than our Swedish friends to get accepted*, some of my students say.
- Cultural problems occur e.g. when family structures change and the father of the family no longer is the *boss*. (His son or daughter learns Swedish much faster, his wife starts working and

the hierarchy of the old times no longer exists.) For the teenager in junior high school this is very hard to handle. *I don't know who to trust any longer – my father, my teacher, my friends or the imam*, one of my students pointed out not long ago.

- Economical problems – of course. As parents do not learn Swedish very quickly, it becomes difficult to get a job. Again – Besides understanding the cultural patterns, language (Swedish) really matters.
- Religious problems MIGHT come as a result of the above – when unsecure teenagers look around and seek answers to how they are looked upon and where to find a context in which to belong and feel accepted.

Identity: Our mission at school is this. Give the youth from all around the globe who have (for whatever reason) come to Sweden to avoid war and injustice an identity. This is a very, very tough job – but someone has to do it. IT WILL TAKE TIME, we have to understand that, but it is the only way. We have to have patience and try to unite as one nation. Looking upon this from an egoistic point of view: we don't produce enough children ourselves, so we have to accept immigration to survive as a prosperous country.

ZKUŠENOSTI SE VZDĚLÁVÁNÍM DĚTÍ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM V ČESKÉ ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Eva Smažíková

Vzdělávání žáků s odlišným mateřským jazykem má v českém vzdělávacím systému mnohá úskalí a z mého pohledu ředitelky základní školy stále nedostatečnou systémovou podporu. V českém školství máme z dlouhodobého hlediska se vzděláváním žáků s OMJ poměrně malé zkušenosti. V současné době se počty žáků s OMJ v českých školách poměrně rychle zvyšují. Školy nejsou dostatečně připravené poskytovat kvalitní systémovou výuku žákům s OMJ. Vzdělávací systém na současnou situaci vzdělávání cizinců reaguje sice v rámci inkluze, toto vzdělávání je zakotveno v legislativě, ale plošná absence systému vzdělávání žáků s OMJ, jako je tomu například ve skandinávských zemích, je viditelná. Školy tápou, vyučují žáky s OMJ metodou pokus/omyl. Málokterá škola má určeného koordinátora pro žáky s OMJ. Chybí učitelé českého jazyka jako druhého jazyka. Naopak z toho pramení jakási neochota, možná obava se vzdělávání žáků s OMJ intenzivně ve školách věnovat.

Postoj školy k žákovi s OMJ, který přijde do školy a neumí česky

Žák s OMJ je žák, u kterého nezáleží na občanství ani na místě narození, avšak záleží na tom, že český jazyk je jeho druhým jazykem. Patří sem:

- dítě, které se v ČR narodilo, ale rodiče cizinci jsou bez znalosti češtiny
- dítě, které do ČR právě přicestovalo a nemluví česky vůbec
- dítě, které v ČR již delší dobu pobývá, ale v rodině nemluví česky.

Když přijde dítě s OMJ do české školy, největším problémem je samozřejmě jazyková bariéra. Český jazyk se pro něj má stát jazykem vyučovacím, jehož neznalost má velký vliv na přístup k výuce, učivu, na jeho školní úspěšnost. Takový žák nejprve vůbec nerozumí ani běžné komunikaci s učitelem a se spolužáky. Základní domluva je stresující pro něj i pro pedagogy. Někteří žáci s OMJ mají tiché období, kdy nemluví vůbec s nikým. Zažívají kulturní šok. Problém je i v komunikaci s jejich rodiči, kteří český jazyk buď neumí vůbec, nebo jej ovládají velmi málo na to, aby porozuměli základním informacím a potřebám školy.

Další problém nastává, když se v rodině dítěte mluví mateřským jazykem a dítě se s českým jazykem dostává do styku pouze ve škole. S úkoly ani s učením mu nemá doma kdo pomoci. Když přijde žák s OMJ do naší školy, přijímáme ho na základě platné legislativy v souladu s principy rovného přístupu ke vzdělávání (má tedy stejný přístup ke vzdělávání jako dítě

české). Má právo i na stravování či zájmové vzdělávání poskytované ve školském zařízení. Základní školu může navštěvovat, než dosáhne 17. roku věku.

Žáka se snažíme zařadit podle jeho věku a počtu ročníků, které absolvoval v předchozí škole. Maximálně ho zařazujeme o ročník níže, pokud vůbec neovládá český jazyk. Snažíme se od rodičů (popřípadě tlumočnicků či starších sourozenců, kteří česky rozumí) získat co nejvíce informací o daném dítěti. Pokud přijímáme dítě do první třídy, máme připravené formuláře v rodném jazyce, které jsme si nechali vyhotovit v rámci projektu *Žijeme na čtyřce společně*. Využíváme je především u vietnamských rodičů. V případě potřeby využíváme služeb tlumočnicků, kontaktujeme společnost META. Důležité informace rodičům předkládáme v jednoduché a srozumitelné podobě.

Protože se počet žáků s OMJ každý rok zvyšuje, máme v rámci školního poradenského pracoviště (ŠPP) kolegyni, speciální pedagožku, která se věnuje žákům s OMJ. Systém podpory žáků s OMJ máme zpracovaný i ve Školním vzdělávacím programu. Žákovi vypracováváme Plán pedagogické podpory nebo Individuální vzdělávací plán na základě doporučení pedagogicko – psychologické poradny. Na základě doporučení školského poradenského zařízení (pedagogicko – psychologické poradny) mohou být podle vyhlášky č. 27/2016 o vzdělávání žáků se SVP a žáků nadaných poskytována ještě další podpůrná opatření, žáci jsou pak zařazeni do stupně podpůrného opatření 1 – 3.

Nabízíme asistenta pedagoga, kroužek doučování pro cizince, který se zaměřuje na český jazyk. Rodičům doporučujeme možnosti výuky češtiny jako druhého jazyka mimo školu. Pedagogům zajišťujeme výukové materiály podle potřeby. Pedagogové využívají možnosti vzdělávání v rámci DVPP.

Členové ŠPP společně s třídním učitelem dbají na to, aby byl žák začleněn do kolektivu, aby členové pedagogického sboru respektovali kulturní a jazykové odlišnosti žáka a vysvětlovali je třídnímu kolektivu. Intenzivně monitorujeme docházku žáka a ve chvíli, kdy je absence častá, ihned reagujeme a řešíme to. Spolupracujeme se subjekty zabývajícími se žáky s OMJ. Přesto si velká část pedagogů ve škole v prvním okamžiku není jistá, jak zapojit žáka s OMJ do výuky svého předmětu. Jak ho motivovat, jak mu poskytnout co nejlepší podporu ve výuce i v adaptaci na všechno nové. Naštěstí využívají vrozený cit, který je vede k výsledkům, a ví, na koho se obrátit pro podporu a pomoc.

S jakými problémy se nejčastěji potýkáme:

- omezená slovní zásoba, žák sice mluví česky, ale významu slov buď vůbec nerozumí, nebo velmi omezeně

- rodič nezná školskou legislativu ani principy českého školství (má problémy s omlouváním žáka, s plněním domácích úkolů, dodržováním pravidel školy)
- pozor na složité informace – rodičům je potřeba dát stručné jasné informace, ověřit si, zda porozuměli – velmi často nerozumí, ale odkývají, že ano
- neochota se učit český jazyk, demotivace – někdy způsobená i nedostatečným zájmem pedagoga o dítě
- nízká aktivita žáka v hodině kvůli jazykové bariéře
- žák nemá čas se učit – stará se o mladší sourozence, demotivace ze strany rodiny, která nemá vztah ke vzdělávání
- žák byl zvyklý na jiné výukové metody a způsob hodnocení
- u pedagogů nedostatečná znalost metod a forem práce s žáky s OMJ.

Inspirace ve Švédsku

Po stáži ve švédských školách, kterou jsem měla možnost absolvovat v květnu 2018, jsem si v jejich vyrovnávacích třídách pro žáky s OMJ jen představovala, jak by to bylo skvělé mít ve škole takovou třídu s pedagogem, který ví, jak na to, má k ruce asistenty pedagoga, psychology, několik dalších osob, které mu s výukou pomáhají, propracovaný systém vzdělávání žáků s OMJ, který podporuje celý pedagogický sbor. Rychlá adaptace žáků na nové – cizí prostředí, intenzivní studium druhého jazyka, systémová podpora, to vše by jistě celé vzdělávání žáků s OMJ urychlilo i v ČR a motivovalo jak žáky s OMJ, tak pedagogy.

The Czech school system makes it quite difficult to educate children with a different native language, and from my perspective as a headmistress, the systemic support we receive is insufficient. We don't have a lot of experience, either. Recently, the numbers of DNL children in Czech schools have been rising significantly, and the schools are not ready to give these children quality education.

Although Czech law has made inclusion in education obligatory as a reaction to our situation, it's obvious that there's a lack of the systemic organization of educating DNL children that can be seen in Scandinavian countries. The schools struggle, the teachers work using trial and error. Very few schools have coordinators for foreign children. We're lacking teachers of Czech as a second language. On the contrary: we're reluctant, almost as if we were afraid to really deal with foreign children.

The school's approach to a child with a different native language that arrives to school with no Czech skills

A pupil with a different native language is a child who has Czech as a second language, regardless of citizenship and place of birth. This category includes:

- children born in the Czech Republic to foreign parents who speak no Czech
- children who have just arrived to the Czech Republic and speak no Czech
- children who have been living in the Czech Republic for some time, but don't speak Czech at home.

Obviously, the language barrier is the biggest problem for a DNL child that has arrived to a Czech school. Czech is supposed to be the language the classes are given in – not speaking Czech affects the child's attitude towards school and the school results. In the beginning, the child isn't even capable of day-to-day conversation with the teachers and other children. Basic communication becomes stressful. Some DNL children go through a silent period, not talking to anybody at all. They're having a culture shock. Communicating with the parents is also problematic as they often either don't speak Czech at all or don't have enough knowledge to understand the information they receive from the school.

Another problem arises when the child only speaks Czech in school. There's nobody at home who could help with homework or studying. When DNL children arrive to our school, we accept them on the basis of Czech law, which demands equal treatment in education, meaning that we treat them the same way as we treat Czech children. They have the right to eat in the school canteen and join hobby clubs. They can attend primary schools until they reach 17 years of age.

We place the pupil into a class appropriate to his/her age and the classes he/she has attended in previous schools. At most, we place him/her into a class that's one year lower in case he/she doesn't speak Czech at all. We try to gain as much information about the child as possible from the parents (if need be, from interpreters or siblings that do speak Czech). We had special forms in different languages made (thanks to the *Žijeme na čtyřce společně* project), and we now use them when accepting a child into the 1st year. We mostly use them with Vietnamese parents. We also contact the META company in cases where an interpreter is needed, and we provide important information in a way that's easily comprehensible.

Since the numbers of DNL children rise every year, we have a special teacher in the school counselling centre that only works with foreign children. The support of foreigners is also incorporated into the Educational programme of the school. Based on the recommendation of the Pedagogical – Psychological Counselling Centre, we create either a Plan of Educational

Support of an Individual Educational Plan. The Centre can also recommend additional support, based on the regulation n° 27/2016. We offer a teaching assistant and tutoring that concentrates on teaching Czech language. We recommend classes of Czech as a second language to the parents. We provide teachers with the materials they need. Teachers can also educate themselves using the Teachers' Further Education system.

The School Counselling Centre and the class teacher pay special attention to integrating the child into the class and we make sure that all teaching staff understand and respect cultural and linguistic differences of the pupil. We keep an eye on the pupil's attendance and react immediately when the absences become too frequent. We also collaborate with people that specialize in children with a different native language.

Nevertheless, a large portion of the teaching staff doesn't know how to involve foreign children in the classes. How to motivate them and how to support them both in their education and their adaptation to a new life. Luckily, they're led by intuition, and they know who they can ask for help when they need to.

Our most common problems:

- limited vocabulary: the pupil does speak Czech but has limited understanding of the words' meaning
- the parents don't know Czech law or the rules of Czech schooling (excusing absences, helping the child with homeworks, keeping the school's rules)
- we have to give the parents clear instructions, inform them in a comprehensible way and make sure they got the message – they often nod and say they understood everything even though they didn't
- reluctance to learn Czech, lack of motivation (sometimes caused by the teacher not taking enough care of the child)
- the language barrier causing the child not to participate in class
- the child doesn't have time to study (because he/she has to take care of younger siblings, isn't motivated by the family...)
- the child is used to different teaching methods and different style of assessment
- the teachers lack knowledge about the methods of teaching foreign children.

Swedish Inspiration

When I visited Sweden in May 2018, I was just standing in their special preparatory classes for foreign children and imagining how great would it be to have such a class, with teachers, assistants and psychologists that know what they're doing, with many people responsible for helping the child with studying, an elaborate system of teaching foreign children that is endorsed by the entire staff. Quick adaptation to the new, foreign environment, an intensive course of the language, systemic support – all this would surely speed up the education of foreign children in the Czech Republic and motivate both the children and the teachers.

PŘENOS DOBRÉ PRAXE: ŠVÉDSKÁ PŘÍPRAVNÁ TŘÍDA V ČESKÉ ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Iveta Řezníčková

V naší základní škole každým rokem téměř geometrickou řadou přibývá žáků – cizinců, žáků s odlišným mateřským jazykem (OMJ). Ve školním roce 2018/2019 jsme dosáhli počtu téměř dvou set žáků s OMJ, což byla bezmála třetina žáků naší školy. Je zřejmé, že nelze položit rovnítko mezi termíny žák – cizinec a absolutní neznalost českého jazyka. Stoupá však i počet dětí, které se do školy dostanou skutečně s nulovou znalostí nejen českého jazyka, ale velice často i s absolutní neznalostí písma – latinky. Pro tyto děti je velmi problematické začlenit se do vzdělávacího procesu běžné základní školy a často se stávají skupinou žáků ohrožených školním neúspěchem, přestože ve své rodné zemi tyto děti dosahovaly velmi dobrých studijních výsledků.

Naše škola se již několik let věnuje žákům s OMJ díky Emergentnímu projektu Ministerstva vnitra ČR. Každoročně v odpoledních či ranních hodinách probíhá na prvním i druhém stupni doučování českého jazyka pro žáky – cizince zaměřené na rozšiřování jejich slovní zásoby a prohloubení znalosti české gramatiky s cílem pomoci těmto žákům začlenit se do třídního kolektivu a překonat jazykovou bariéru. U žáků druhého stupně je cílem doučování také pomoc při absolvování přijímacích zkoušek na české střední školy. Ve školním roce 2018/2019 se výuky v rámci projektu MV ČR účastnilo cca padesát žáků z druhých až devátých tříd. Na doučování docházeli žáci nejrůznějších národností, mezi kterými byli nejvíce zastoupeni žáci vietnamské a ukrajinské národnosti. Žáci jsou pro potřeby doučování rozděleni do skupin podle navštěvovaného ročníku, případně podle úrovně znalosti českého jazyka.

V roce 2018 jsme posílili péči o žáky s OMJ na prvním stupni s pomocí pilotního projektu Magistrátu hl. m. Prahy Systémová podpora výuky českého jazyka jako cizího jazyka. Žáci prvních tříd s odlišným mateřským jazykem docházeli na výuku českého jazyka pravidelně v odpoledních hodinách. Výuky se účastnilo 35 žáků, kteří absolvovali jednu až dvě hodiny týdně, podle svých schopností v českém jazyce. Tato výuka probíhala v malých skupinách po třech až pěti žácích, byla přístupná žákům s OMJ z celé Městské části Praha 14 a navštěvoval ji jeden chlapec čínské národnosti z jiné základní školy.

V rámci rozvojového programu MŠMT Podpora vzdělávání cizinců ve školách jsme v roce 2019 rozšířili výuku českého jazyka jako cizího jazyka také pro děti s OMJ v povinném předškolním vzdělávání, které docházejí do přípravné třídy. Děti byly rozděleny do dvou skupin. Výuka probíhala s využitím mnoha materiálů dvakrát týdně. Nicméně – stále se jedná

o odpolední hodiny, tedy po vyučování, většinou jednou až dvakrát týdně, což je nedostačující. Navíc někteří rodiče žáků s OMJ v odpoledních hodinách posílají své děti do škol, kde vyučovacím jazykem je jejich mateřský jazyk, a tudíž tyto děti na hodiny českého jazyka nedochází.

Díky projektu *Odlišnost inspiruje II – zahraniční stáže* jsem měla možnost poznat, jak funguje výuka žáků s OMJ ve Švédsku. Aplikovat v podmínkách české školy princip švédské přípravné třídy pro žáky s OMJ by znamenalo velký posun v péči o žáky s neznalostí českého jazyka. Intenzivní výuka českého jazyka by umožnila lepší začlenění žáků s OMJ do české školy a zjednodušila možnosti dalšího vzdělávání těchto žáků, a tím podpořila jejich lepší uplatnění na trhu práce. Při plánování založení přípravné třídy v české škole jsme se ovšem setkali s mnoha problémy.

Finance

Na prvním místě to byly finance. Jak financovat přípravnou třídu, aby to co nejméně zasáhlo do rozpočtu školy? Jak jsem již zmiňovala, počátkem roku 2019 byl zahájen rozvojový program MŠMT Podpora vzdělávání cizinců ve školách, který umožňoval získat finance na plat pedagogického zaměstnance ve výši 33 930,- Kč, což by ideu přípravné třídy velmi přiblížilo naší realitě. Bohužel, z důvodu narušení provozu školy (úvazky, rozvrh) nebylo možné zahájit náš plán v průběhu roku (rozhodnutí o přidělení finanční dotace přišlo až v březnu). Proto jsme se rozhodli, že budeme pracovat s dětmi na stejném principu jako doposud. Výuka probíhala v odpoledních hodinách jednou až dvakrát týdně a paní učitelky, které český jazyk vyučovaly, dostaly finanční odměnu podle odučených a vykázaných hodin.

Prostory

Aby mohla taková třída fungovat během dopoledního vyučování pro všechny žáky s OMJ, kteří budou intenzivní výuku českého jazyka potřebovat, potřebujeme prostory. Vzhledem k vysoké naplněnosti kapacity školy se neustále potýkáme s prostorovými problémy i při zajištění běžné výuky. Pokud výuka probíhala v odpoledních hodinách, bylo možné využít jakoukoliv kmenovou třídu. Ale naše představa byla zajistit *odbornou učebnu*, speciálně připravenou pro výuku českého jazyka pro cizince, tedy takovou, která bude náležitě vybavena potřebnými pomůckami, ve které bude možné každou věc polepit papírkem s napsaným českým pojmenováním a ve které budou připravené motivační nástěnky. Nakonec se podařilo najít nevyužitý prostor mezi učebnami, který bude výborně vyhovovat.

Personální zajištění

Nevýhodou většiny těchto projektů je fakt, že jsou koncipovány a připraveny pro kalendářní rok, nikoliv pro školní rok. Tady nastal zásadní problém s personálním zajištěním. Pokud využijeme financování z projektů, je velmi náročné sehnat kvalifikované zaměstnance, když jim nemůžeme nabídnout trvalé a dlouhodobější zaměstnání (jsme limitováni dobou trvání projektu). Pokud bychom chtěli využít naše stálé, kvalifikované a zkušené kolegyně, které mají s výukou žáků s OMJ zkušenosti, je tu opět problém. Můžeme jim sice v průběhu roku snížit úvazek, ale je to možné vzhledem k zajištění chodu školy? Kolegyni, která je velmi aktivní v oblasti vzdělávání žáků s OMJ, myšlenka přípravné třídy nadchla a byla ochotná snížit svůj pracovní úvazek ve škole na minimum, aby se mohla věnovat výuce v naší přípravné třídě.

Hlavní náplní práce učitele v přípravné třídě je diagnostika dětí počáteční i průběžná, definování konkrétních cílů výuky s přihlédnutím k jejich individuálním potřebám a požadavkům učiva v kmenové běžné třídě, tvorba učebního plánu, příprava učebních materiálů přizpůsobených jednotlivým žákům, hodnocení žáků a v neposlední řadě komunikace s ostatními vyučujícími. Jednou z nejdůležitějších kompetencí tohoto učitele je také komunikace s rodiči.

Žáci

Pro zařazení žáků do přípravné třídy a pro lepší diagnostiku znalosti českého jazyka by bylo vhodné zajistit spolupráci odborníka specializovaného na výuku českého jazyka jako cizího jazyka, který by připravil testování těchto dětí. Vzhledem k tomu, že se nám takového specialistu nepodařilo zajistit, budou o zařazení do této třídy rozhodovat vyučující českého jazyka ve spolupráci se zákonnými zástupci žáka. K testování znalostí českého jazyka využijeme metodické materiály MŠMT a konkrétní diagnostické testy obecně prospěšné společnosti META. K dalšímu zhodnocení a posouzení znalosti českého jazyka mohou být použity i volně dostupné materiály na webových stránkách www.inkluzivniskola.cz.

Přípravná třída

Za využití metodiky a znalostí získaných ve Švédsku jsme připravili podobný program pro žáky s OMJ v naší základní škole. Zásadní bude sestavit rozvrh přípravné třídy pro jednotlivé žáky. Musíme si uvědomit, že do této třídy budou docházet žáci z různých tříd prvního i druhého stupně. Rádi bychom dodrželi tato pravidla:

- 1) Je potřeba, aby každý žák měl alespoň jednu hodinu z každého předmětu za týden (např. jeden přírodopis ze dvou, jednu fyziku ze dvou atp.), a to proto, aby neztratil kontakt s obsahem učiva, znal učitele a mohl být klasifikován.
 - 2) Dalším pravidlem je zachování několika hodin matematiky, ve kterých se může zapojit. Nepřítomnost na těchto hodinách by mohla znamenat velké nedostatky v učivu a v souvislostech, žák by ztrácel návaznost.
 - 3) Jak již bylo zmíněno, není potřeba opouštět kmenovou třídu na výchovy. Naopak, přítomnost v těchto hodinách je, vzhledem k možnosti zapojit se do aktivit v těchto hodinách, velmi vhodná pro dobrou socializaci žáka do kolektivu třídy.
 - 4) Velmi dobré je mít český jazyk pro cizince v přípravné třídě místo běžných hodin českého jazyka v kmenové třídě. Sestavit správný rozvrh tak, aby nenarušoval chod třídy a aby byl přínosný pro jednotlivé žáky, nebude tolik komplikované na prvním stupni. Ve třídách prvního stupně je poměrně vysoká hodinová dotace na výuku českého jazyka a ostatních předmětů není příliš mnoho. Navíc ve třídě většinou učí jedna paní učitelka/pan učitel, který si může rozvrh upravovat podle potřeby. Na druhém stupni se ale budeme potýkat s mnohými překážkami. Mnoho předmětů, mnoho vyučujících. Přesto máme možnosti, jak výuku zajistit.
- 1) Dle metodického pokynu MŠMT je možné žáky s OMJ v odůvodněných případech na základě žádosti zákonných zástupců uvolnit z výuky druhého cizího jazyka. Jedná se o tři hodiny týdně v osmém a tři hodiny týdně v devátém ročníku, které bychom mohli využít k výuce českého jazyka pro cizince v přípravné třídě.
 - 2) Také vyhláška 27/2016Sb. umožňuje jako jedno z podpůrných opatření nabídnout žákům výuku českého jazyka jako cizího jazyka, ale je nutné doporučení Pedagogicko – psychologické poradny a z praxe vím, že je těžké zajistit, aby rodiče žáka s OMJ navštívili poradenské pracoviště a my tak získali potřebné doporučení.
 - 3) Dále nám §52 odst. 2 a 3 školského zákona umožňuje žáka s OMJ z důvodu nedostatku podkladů z některého předmětu na konci pololetí nehodnotit a stanovit náhradní termín hodnocení, případně nehodnotit ani v náhradním termínu. Tak bychom celé pololetí mohli využít k výuce českého jazyka pro cizince v přípravné třídě místo hodiny českého jazyka v kmenové třídě. Je ale třeba si uvědomit, že pokud nebude žák hodnocen na konci druhého pololetí ani v náhradním termínu, musí opakovat ročník, což není pro žáky s OMJ dobré řešení. Výše popsaný model přípravné třídy pro žáky s OMJ by měl fungovat pro žáky s nulovou znalostí českého jazyka. V září 2019 jsme měli nejméně tři takové děti na prvním stupni (z Číny a Ukrajiny) a dvě na druhém stupni (z Ukrajiny). U žáků s částečnou znalostí OMJ se frekvence výuky českého jazyka pro cizince bude snižovat na přibližně jednu až dvě hodiny denně dle

potřeby. Každé cca dva měsíce bychom chtěli udělat jakési zhodnocení a na základě jeho výsledku rozhodnout o dalším postupu.

Díky panu školníkovi, který připravil prostory, díky paní učitelce, která se rozhodla do toho jít, díky podpoře zřizovatele a díky výzvě č. 49 v rámci Operačního programu Praha – pól růstu *Začleňování a podpora žáků s odlišným mateřským jazykem*, která finančně zajišťuje výuku českého jazyka pro cizince formou 80 hodinových intenzivních jazykových kurzů češtiny jako druhého jazyka pro ZŠ, a z něžž můžeme čerpat od ledna 2020 do 31. prosince 2021, jsme se rozhodli, že takovou třídu ve škole zřídíme, a to od září 2019. Jak se nám vše podaří, to ukáže čas.

The number of pupils with a different native language (DNL) at our school has been increasing every year. In the academic year 2018/2019, we almost reached 200 DNL pupils (which is nearly a third of all pupils). Obviously a foreign pupil does not equal a pupil that doesn't know Czech. However, there's more and more children arriving to schools with no knowledge of the Czech language and even with no knowledge of the Latin alphabet. These children find it very difficult to become integrated into the learning process and they often fail their classes even though they used to perform at the top of their class in their home countries.

Our school takes care of DNL pupils thanks to the Emergent project of the Ministry of Interior of the Czech Republic. Every year, there are courses of Czech for foreigners that take place in the morning or the afternoon and that are aimed at extending vocabulary and deepening the knowledge of Czech grammar. Older children are also helped with their preparation for high school entrance exams. About 50 pupils of the ages of 7-15 attended these courses during the year 2018/2019. These children were of varied nationalities, the majority of them was Vietnamese and Ukrainian. Pupils are divided into groups according to their age or Czech levels.

In 2018, we started a pilot project called „*Systemic Support of Teaching Czech as a Second Language*“. The project is backed up by the Prague City Hall. First-year students took afternoon classes of Czech once or twice a week depending on the level they were at. Altogether, 35 pupils attended the course (including one Chinese boy that goes to a different primary school than ours), although in class they were divided into groups of 3-5. The course was available to all DNL pupils of the Prague 14 district.

The Ministry of Education project called „*School Education for Foreigners*“ allowed us to extend our Czech for Foreigners classes in 2019; thanks to this we were able to give classes to pre-school DNL children. The kids were divided into 2 groups and the classes took place twice

a week. However, it's still afternoon classes we're talking about. They take place after the regular classes once or twice a week, which is unsatisfactory. Also, many foreign parents send their children to special schools where they're taught in their native language during the afternoon, meaning that these children don't attend the Czech language classes.

Thanks to the „*Difference is Inspiring*“ project I was able to learn about the Swedish approach to educating DNL pupils. It would be a big step forward to apply the Swedish concept of preparatory classes to the Czech environment. An intensive course of Czech would help children integrate and make their further education (and their employment) significantly easier. However, we faced many problems when trying to establish a preparatory class in a Czech school.

Money

Most of all, the money. How to finance a preparatory class without affecting the school budget? The aforementioned „*School Education for Foreigners*“ project (which was launched at the beginning of 2019) allowed us to provide the teachers with a salary of CZK 33.930, which made our goal very realistic. Unfortunately, we were unable to carry out our plan during the year, as we only received the grant in March and we would be forced to disrupt the school's timetable. Therefore we decided to carry on the way we have been so far: the Czech for Foreigners classes took place in the afternoon once or twice a week and the teachers were paid according to the number of the classes they had taught.

Space

We need space in order to be able to give DNL children the Czech classes they need in the morning. But we have constant problems with organization of *regular* classes due to the school's limitations. When the classes took place in the afternoon, we could use almost any classroom, but we wanted a *specialised* classroom, customized for teaching foreign children Czech; one that would be equipped with all the necessary tools and motivational notice boards; a class in which every object would have a label with its name in Czech on it. At last we found an unutilized space in between that classrooms that will suit our requirements perfectly.

Personnel

The Ministry-funded projects have one flaw: they're designed for the calendar year, not the academic one. This makes finding the necessary staff very difficult. If we use the project funds, it's very hard to find qualified teachers since we can't offer them a permanent job (as the project

runs for a limited period of time). We could use our full-time teachers that are both qualified and experienced, but this brings more problems. Will we be able to run the school even if we change their contract to part-time? One of our teachers got so enthusiastic about the idea of a preparatory class that she agreed to lower her work load to a bare minimum in order to devote her time to teaching in our preparatory class.

The main task of a preparatory class teacher is to continuously diagnose children, to define their individual goals based on their needs and the demands of the regular class, to create the curriculum, to prepare study materials for every pupil, to assess the children and to communicate with other teachers. One of the most important tasks of this teacher is also the communication with the parents.

Pupils

It would be great to have a specialist on teaching Czech as a foreign language who would examine the DNL children's language levels and send them to the preparatory class. Given that we were unable to find anyone, this will be done by the Czech language teachers along with the pupil's parents. We will use the Ministry's materials and the META diagnostic tests to examine the children's language skills, and we might also use the materials available at www.inkluzivniskola.cz for further assessments.

The preparatory class

With the help of the methodology and experience we gained in Sweden, we prepared a programme for DNL pupils that is similar to the Swedish one. It's crucial to create a timetable for every pupil. We have to realize that there will be children of all ages in this class. We'd like to keep the following rules:

- 5) Each pupil has to attend at least one class of every subject per week (e.g., 1 out of 2 Biology classes, 1 out of 2 Physics classes, etc.) in order to be classified and not to lose touch with any subjects.
- 6) Each pupil has to attend several Math classes. Missing out on math classes would make the child fall behind very quickly and lose coherence.
- 7) There's no need to miss P.E., Music and Art classes. On the contrary, it's very convenient for the children to attend them with the whole class, since it's very easy to take part in them and socialize with the rest of the kids.
- 8) The child should attend Czech for Foreigners in the preparatory class instead of regular Czech Language classes. It's not too complicated to create a timetable that doesn't disrupt the

functioning of the class for younger children, as they have to attend a lot of Czech Language classes and they don't have many other subjects. Also there's usually only one teacher per class; the class teacher can adapt the timetable as he or she likes. However, this is very complicated with older children. Many subjects, many teachers. But we still have ways to organize the classes:

A) The Ministry of Education allows us to excuse DNL pupils from 2nd Foreign Language classes based on a parents' request. This means that we have 3 hours per week available for classes of Czech for Foreigners for children that are in 8th and 9th grade.

B) The 27/2016Sb ordinance allows us to offer the pupils classes of Czech for Foreigners. However, for this we need a reference from the Pedagogical and Psychological Counselling Centre, and I know from experience that it's hard to convince the child's parents to visit this centre.

C) §52, subsections 2 and 3 of the Education Law allows us not to give a DNL pupil the final assessment and set an alternative assessment date. This would allow the pupil to skip a whole half-year of regular Czech Language classes and attend the preparatory class instead. However, this also means that the pupil would have to repeat the course, which is not a good solution for DNL children.

The preparatory class programme is aimed at children with no knowledge of Czech. In September 2019, 3 first school children (from China and Ukraine) and 2 lower secondary school children (from Ukraine) started attending our school. Children that have some Czech skills will attend 1 or 2 classes of Czech for Foreigners per week depending on their needs. We will make an assessment every 2 months and use it to decide what to do next.

We decided to go for it and establish a preparatory class in our school starting in September 2019 – thanks to our janitor (who prepared the space in which the classes will take place), thanks to the teacher who takes care of the classes, thanks to the establisher's support and thanks to the grant appeal n°49 called „Integration and Support of Children with a Different Native Language“ made by the Operational Programme Prague – Growth Pole, which funds 80 hour-long courses of Czech for Foreigners that we will be able to use from January 2020 to the end of 2021. Only time will tell if we'll be successful.

PODPORA DĚTÍ S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM A DĚTÍ-CIZINCŮ V ČESKÉM VZDĚLÁVACÍM SYSTÉMU

Jana Nováková

Národní institut pro další vzdělávání, který zde reprezentuji, je organizace přímo řízená Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Jeho pracoviště se nacházejí ve všech krajských městech České republiky, Na každém pracovišti působí koordinátoři, kteří jsou připraveni řešit konkrétní situace z pedagogické praxe. Koordinátoři zajišťují organizaci vzdělávacích aktivit dané problematiky a poskytují centralizovanou podporu pedagogickým pracovníkům. Krajská centra podpory dětí/žáků-cizinců poskytují aktuální a průběžnou vzdělávací, poradenskou, metodickou a informační činnost, nabízejí a realizují vzdělávací programy a spolupracují s odbory školství krajských úřadů a neziskovými organizacemi.

NIDV úzce spolupracuje s odborníky a organizacemi, které se v daném kraji zabývají problematikou začleňování cizinců a je schopen zprostředkovat potřebné kontakty. Informace o podpoře pedagogů pracujících s dětmi/žáky-cizinci, najdete na webových stránkách <http://cizinci.nidv.cz>. Jsou zde ke stažení podpůrné výukové, metodické a interaktivní materiály použitelné ve výuce, výukové soubory, pracovní listy, audia a videa, odkazy na příslušnou legislativu a mimo jiné také přehled vzdělávacích programů, které NIDV k této problematice aktuálně nabízí.

Pedagogická veřejnost může svoje dotazy směřovat telefonicky nebo e-mailem na krajského koordinátora nejbližšího pracoviště NIDV, ale nabízíme i možnost využít webového formuláře na stránkách <http://cizinci.nidv.cz> pod odkazem *e-poradenství*. Dotaz je předáván odbornému poradci a odpověď je tazateli zasílána do pěti pracovních dní od přijetí dotazu.

Aktivitami pro podporu ulehčení adaptace dítěte/žáka-cizince jsou:

1. adaptační koordinátoři – pedagogičtí pracovníci školy, které pro tuto práci vybere ředitel školy a NIDV poskytne metodickou podporu a finanční prostředky na zaplacení jeho práce v rozsahu 50 hodin za první čtyři týdny pobytu žáka-cizince v českém školním prostředí. Cílem této aktivity je podpora nově přichozího dítěte, které se ocitá ve zcela novém prostředí, s jazykovou a mnohdy i sociální bariérou. Adaptační koordinátoři pomáhají dětem s adaptací na české školní prostředí a se začleňováním do třídního kolektivu i při překonávání tzv. kulturního šoku a nežádoucích stereotypů. Zároveň se částečně nebo kompletně podílí na výuce základů českého jazyka v prvních čtyřech týdnech pobytu dítěte ve škole.
2. tlumočnické a překladatelské služby – pro snadné dorozumění mezi školou a rodiči/zákonným zástupcem žáka lze využít tlumočnické služby financované a zprostředkované

NIDV (adaptace na nové prostředí, důležitá jednání, pohovory) a také připravit dokumenty o školní docházce v překladu do rodného jazyka rodiny. Na webu najdete například základní informace pro rodiče prvňáčků a o zápisu do základní školy, žádost o uvolnění z vyučování, informované souhlasy, informace o školní družině či školním stravování v angličtině, arabštině, mongolštině, rumunštině, ruštině, španělštině, ukrajinštině, vietnamštině a dalších jazycích.

3. e-learning – pedagogové mají možnost získat ucelené vědomosti o problematice výuky českého jazyka jako druhého jazyka – lze se přihlásit přes webové rozhraní.

4. vzdělávací programy – nabídka je určena ke zvyšování kompetencí pedagogů, kteří se s dětmi/žáky cizinci setkávají při výuce. Náplň vzdělávacích programů cílí například na hodnocení a klasifikaci žáků-cizinců na základních školách z předmětů povinné školní docházky, pro učitelky mateřských škol máme vzdělávání v efektivní výuce české výslovnosti za použití jednoduchých pomůcek, her, písniček...

Cílem činnosti NIDV je podpora práce vyučujících s dětmi/žáky-cizinci – s důvěrou se na nás obračejte.

I represent the National Institute for Further Education, which is an organization managed by the Ministry of Education of the Czech Republic. There's an office of our institute in the capital of every region and every office is run by coordinators that are ready to deal with specific teaching-related situations. The coordinators also organize trainings and other educational activities and provide centralized support to teachers. The regional centres of foreign children's support provide information, schooling, counselling and methodological help, they offer educational programmes and work with school departments of the regions' offices and NPOs. The NIFE works with experts and organizations that engage in the integration of foreigners in a specific region (and are, therefore, able to provide all necessary contacts). You can find all information about the support of teachers who work with foreign children at <http://cizinci.nidv.cz>. You can also find interactive, methodological and teaching materials that you can use in classes, educational documents, task sheets, audios and videos, legal information and an overview of educational programmes offered by the NIFE.

Teachers can contact a coordinator at the closest NIFE centre via phone or e-mail, but there's also an internet form available at <http://cizinci.nidv.cz> under *online counselling*. The question will be passed to a specialized counsellor that sends back an answer within 5 business days.

Our activities designated to facilitate the integration of foreign children are the following:

1. Adaptation coordinators: the headmaster picks a member of the teaching staff who will take care of the newly arrived pupils during their first 4 weeks at the school. The NIFE provides this

teacher with methodological assistance and the finances to pay for up to 50 hours of work. The goal of this activity is to support the child that is suddenly placed into a completely new environment with a language barrier (and often a social one, too). The adaptation coordinators help the children adapt to the Czech school, become a part of the class and surpass any culture shocks and stereotypes. At the same time, the coordinator takes care (partially or completely) of teaching the child Czech during the first 4 weeks.

2. Any translation or interpretation (while the pupil is adapting to the environment or during important interviews) can be arranged by the NIFE in order to ensure easy communication between the school and the family. We can also translate any documents into the family's native language. You can find information for first-years' parents and documents such as excuse papers, informed consent, information about afterschool childcare or school canteens in English, Arabic, Mongolian, Romanian, Russian, Spanish, Ukrainian, Vietnamese and other languages. 55 min

3. Online learning: teachers can educate themselves about the issues of teaching Czech as a second language. They can log in through an interface.

4. Educational programmes: these are designated to increase the teachers' ability to deal with foreign children in classes. The programmes are aimed at assessing foreign pupils in primary schools, effective ways to teach Czech pronunciation while using simple tools, games or songs for pre-school teachers etc.

The NIFE's goal is to support teachers and foreign children. Feel free to contact us anytime.

VÝUKA ČEŠTINY JAKO DRUHÉHO JAZYKA

Dana Havlíková

Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, z. s., (dále jen AUČČJ) je odborná zájmová organizace učitelů češtiny jako cizího či druhého jazyka na všech stupních a typech škol i mimoškolních vzdělávacích zařízeních. V současné době sdružuje více než 200 aktivních členů – učitelů češtiny jako cizího či druhého jazyka ze všech regionů České republiky i ze zahraničí. Členové AUČČJ se pravidelně čtyřikrát do roka již po dobu šestnácti let setkávají a tato setkání pro ně často představují jedinečnou možnost, jak se seznámit s novými poznatky v oboru, jak sdílet své zkušenosti s kolegy a jak se dále odborně vzdělávat a rozvíjet v oboru.

AUČČJ vytváří funkční platformu pro výměnu zkušeností a přístupů k výuce češtiny jako cizího jazyka mezi lektory, metodiky a odborníky z akademické sféry. Učitelům češtiny AUČČJ poskytuje didakticko-metodický rámec oboru, informace o nejnovějších poznacích i publikacích v oblasti češtiny pro cizince a možnost dále se specializovat na vybrané aspekty oboru. O stále rostoucím významu AUČČJ a jejím uznání odbornou veřejností svědčí nejen široká členská základna, ale také stále propracovanější způsob metodické i didaktické podpory pro členy, a to jak v prezenční formě, tak prostřednictvím možností internetu. AUČČJ pravidelně prezentuje nové poznatky z oboru na svých webových stránkách a na sociálních sítích. Členové AUČČJ mají možnost vstoupit do interního on-line prostředí, ve kterém naleznou velké množství materiálů pro další vzdělávání.

Jak již bylo zmíněno výše, přímou cílovou skupinou činnosti AUČČJ jsou mj. učitelé češtiny jako cizího jazyka na MŠ, ZŠ a SŠ (veřejných i soukromých), a to jak v České republice, tak i v zahraničí, a lektori, kteří vyučují děti-cizince v různých typech kurzů. V rámci čtyř ročních setkání bývá proškoleny cca 180 učitelů. Nepřímou, koncovou cílovou skupinou jsou klienti učící se česky (včetně dětí), kteří pocházejí převážně ze třetích zemí, a dále příslušníci národnostních menšin. Zde se počítá s cca 1 000 nepřímo podpořenými osobami.

V roce 2018 se již tradičně realizovala celkem čtyři celodenní metodická setkání členů AUČČJ, která byla podpořena z prostředků dotačního programu MŠMT a která se zaměřovala na didaktické postupy při výuce jednotlivých řečových dovedností. Obdobně činnost AUČČJ pokračuje i v roce 2019, tentokrát se setkání členů věnují specifikům různých jazykových skupin. V poslední době se profiluje jako klíčové téma především výuka dětí-cizinců a jejich začleňování do výukového procesu, a tím potažmo do české společnosti. Každé setkání otevírá hlavní přednáška, následují doprovodné referáty a řada workshopů. AUČČJ také podporuje prezentace prací studentů a absolventů bakalářských a magisterských programů na VŠ, které se

týkají výuky češtiny jako cizího jazyka, a umožňuje jim navázat kontakt s učiteli, kteří jsou již v praxi. V roce 2018 bylo rovněž připraveno 13. číslo Sborníku AUČCJ, ve kterém jsou publikovány příspěvky a metodické materiály k výuce češtiny pro cizince ze setkání uskutečněných v daném roce.

V letech 2013 až 2016 AUČCJ vydala tři metodické příručky pro děti předškolního, mladšího a staršího školního věku¹, do kterých přispěla řada odborníků i učitelů z praxe. V roce 2017 pak vznikla metodika *Specifické poruchy učení a čeština jako druhý/cizí jazyk. Příručka pro lektorky a lektory*². V roce 2018 byla publikována příručka zaměřená na metodická i organizační specifika výuky osob s doplňkovou ochranou či azylantů³. Mezi tyto osoby patří jak dospělí, tak děti. V roce 2019 vznikne prakticky zaměřený soubor pracovních listů s metodickým návodem, které bude možné využít jako vhodný doplněk k výuce češtiny jako cizího jazyka pro dospělé i děti.

AUČCJ se kromě výše zmíněných činností také angažuje v celé řadě projektů podporujících integraci cizinců v ČR. Již od r. 2011 (s přestávkou v letech 2016 – 2017) jako partner MŠMT a Ministerstva vnitra ČR realizuje kurzy českého jazyka v rámci Státního integračního programu (dále jen SIP), to znamená, že je poskytovatelem výuky českého jazyka pro azylanty a osoby s mezinárodní doplňkovou ochranou. Kromě vlastního zajištění kurzů AUČCJ podporuje lektory kurzů také metodicky, tj. poskytuje jim školení, metodické materiály, supervize v lekcích a individuální konzultace.

Na základě zájmu oslovených azylantů a osob s mezinárodní doplňkovou ochranou probíhaly v r. 2018 kurzy SIP v Brně, Břeclavi, Březové nad Svitavou, Frýdku-Místku, Havířově, Hlinsku, Hradci Králové, Chrudimi, Jablonci nad Nisou, Jablonném nad Orlicí, Jaroměři, Jihlavě, Kladně, Kroměříží, Maršovicích, Mladé Boleslavi, Novém Městě na Moravě, Novém

¹ *Začínáme učit češtinu pro děti-cizince – předškolní věk. Příručka pro lektorky a lektory* [online]. Doleží, L. (ed.). AUČCJ, 2015. ISBN 978-80-260-7506-6. [cit. 2019-08-21] Dostupné z: <http://www.auccj.cz/metodicke-materialy/zaciname-ucit-cestinu-pro-deti-cizince-%E2%80%93-predskolni-vek-a307>

Začínáme učit češtinu pro děti-cizince – mladší školní věk. Příručka pro lektorky a lektory [online]. Doleží, L. (ed.). AUČCJ, 2014. ISBN 978-80-260-5587-7. [cit. 2019-08-21] Dostupné z: <http://www.auccj.cz/metodicke-materialy/zaciname-ucit-cestinu-pro-deti-cizince-%E2%80%93-mladsi-skolni-vek-a305>

Začínáme učit češtinu pro náctileté cizince – 2. stupeň ZŠ a SŠ. Příručka pro lektorky a lektory [online]. Doleží, L. (ed.). AUČCJ, 2016. ISBN 978-80-270-1054-7. [cit. 2019-08-21] Dostupné z: <http://www.auccj.cz/metodicke-materialy/zaciname-ucit-cestinu-pro-nactilete-cizince-2-stupen-zs-a-ss-a488>

² *Specifické poruchy učení a čeština jako druhý/cizí jazyk. Příručka pro lektorky a lektory* [online]. Doleží, L. (ed.). AUČCJ, 2017. ISBN 978-80-270-3186-3. [cit. 2019-08-21] Dostupné z: <http://www.auccj.cz/metodicke-materialy/specificke-poruchy-uceni-a-cestina-jako-druh%C3%BD%91-jazyk-prirucka-pro-lektorky-a-lektory-a546>

³ Havlíková, D. – Ošmera, R.: *Výuka azylantů a osob s mezinárodní doplňkovou ochranou. Zkušenosti z let 2011–2015.* [online]. AUČCJ, 2019. ISBN 978-80-270-5472-5. [cit. 2019-08-21] Dostupné z: <http://www.auccj.cz/metodicke-materialy/vyuka-azylantu-a-osob-s-mezinarodni-doplňkovou-ochranou-%E2%80%93-zkusenosti-z-let-2011%E2%80%932015-a626>

Jičíně, Olomouci, Pardubicích, Plzni, Poděbradech, Praze, Předlicích, Rajhradě, Rakovníku, Rokycanech, Rychnově nad Kněžnou, Strakonících, Teplicích, Ústí nad Labem, Vacenovicích, Velkých Bílovicích, Vysokém Mýtě a dalších obcích. Při rozřazování účastníků do kurzů byly zohledňovány jejich individuální vzdělávací potřeby, mj. pokročilost, mateřský jazyk účastníka, ale také např. individuální přání účastníků ve vztahu k organizaci a obsahu výuky. S pečlivým důrazem na individuální vzdělávací potřeby azylantů byly také připraveny kurzy pro děti. Bylo realizováno 27 kurzů pro děti, do kterých chodilo celkem 38 dětí. Nejvíce dětí bylo ze Sýrie, dále z Ukrajiny, Iráku, Afganistánu, Číny, Kosova, Kuby, Myanmaru, Ruska, Somálska, Libye a Ugandy.

Od r. 2017 je AUČCJ partnerem Magistrátu hl. města Prahy v projektu Systémová podpora výuky ČJ jako cizího jazyka. V celkem 22 pražských základních školách (ZŠ Albrechtická, ZŠ Angel, ZŠ Fryčovická, ZŠ Grafická, ZŠ Jižní, ZŠ Loučanská, ZŠ Lyčkovo náměstí, ZŠ Marjánka, ZŠ náměstí Curieových, ZŠ Pošepného, ZŠ Ratibořická, ZŠ Resslerova, ZŠ Rychnovská, ZŠ Slavětínská, ZŠ Socháňova, ZŠ Špitálská, ZŠ Trávníčkova, ZŠ U Obory, ZŠ U Vršovického nádraží, ZŠ Uhříněves, ZŠ Veronské náměstí, ZŠ Vybíralova) AUČCJ realizovala či realizuje supervizní část projektu, tzn. supervize ve vyučovacích hodinách a semináře pro pedagogy.

Již od r. 2015 AUČCJ nabízí školení pro učitele češtiny jako cizího jazyka, která se konají v Praze a v Brně. Cyklus školení pro začínající učitele češtiny jako cizího jazyka realizovaný v Praze se zaměřuje na obecnou problematiku, brněnský Cyklus školení pro učitele češtiny na ZŠ a SŠ se zabývá především specifiky výuky dětí a mládeže.

AUČCJ zastává názor, že předpokladem úspěšné migrační politiky není pouze kvalitní systém kontroly osob, ale rovněž schopnost jejich vhodné a účelné integrace do majoritní české společnosti, a to jak pomocí právních a dalších poraden, tak vzděláváním v sociokulturních reáliích a komunikačních a jazykových dovednostech. Na uspokojení těchto společenských potřeb se AUČCJ, která je nejvýznamnější odborně zájmovou organizací sdružující učitele specializující se na výuku češtiny pro cizince, dlouhodobě snaží cílit.

The Teachers of Czech as a Foreign Language Association (TCFLA) is an organization that unites over 200 teachers who come from all regions of the Czech Republic as well as other countries and who teach Czech as a foreign or second language at all types of schools and other educational institutions. For 16 years now, the members of the TCFLA have been meeting

regularly four times a year in order to learn about the news regarding their field, to share their experience with their colleagues and to educate themselves and grow professionally.

The TCFLA creates a platform for sharing experience and different approaches to teaching Czech as a foreign language for teachers, methodologists and academicians. The association provides teachers with methodology, information regarding the newest knowledge and publications about the topic and an opportunity to specialize in different branches of the field. Both the importance and the recognition of the TCFLA has been increasing lately. This is apparent not only because of our growing numbers but also due to the methodological support provided to the members (both in person and online), which gets more and more sophisticated. The TCFLA publishes new information on their website and on social media. Members can also enter an internal online space in which they can find a lot of educational materials.

As I mentioned earlier, pre-school, primary and secondary (both public and private) school teachers of Czech as a foreign language (both in the Czech Republic and abroad) are the target of the TCFLA's activities. About 180 teachers receive training during the 4 meetings of the year. The clients who study Czech (including children) are also an indirect target group. They mostly come from other countries, but they're also members of ethnical minorities. This way we indirectly help about 1.000 people.

In 2018, four day-long meetings of members of the TCFLA took place. The meetings were supported by the Ministry of Education and they concerned different approaches when teaching various speaking skills. Our activities of 2019 are very similar, only this time the meetings concern mostly the particularities of different language groups. Lately, it's become apparent that teaching children and integrating them into the education process (and into Czech society) is a topic that plays a major role. Every meeting is initiated by the main talk. Then, supporting presentations and many workshops take place. The TCFLA also supports presentations of university students that concern teaching Czech as a second language, and this way the association helps them get in touch with teachers who already work in this area. In 2018, we published the 13th issue of the TCFLA Anthology that includes entries and methodological materials from the meetings that took place during that year.

In the years 2013-2016, the TCFLA published three methodological handbooks for teaching pre-school and school children² that many experts and experienced teachers contributed to. In

² *Začínáme učit češtinu pro děti-cizince – předškolní věk. Příručka pro lektorky a lektory* [online]. Doleží, L. (ed.). AUČJ, 2015. ISBN 978-80-260-7506-6. [cit. 2019-08-21] Dostupné z: <http://www.aucj.cz/metodicke-materialy/zaciname-ucit-cestinu-pro-deti-cizince-%E2%80%93-predskolni-vek-a307>

2017, we published *Czech as a foreign/second language and learning disability. A teachers' guide*.² In 2018, we published a handbook focused on the particularities of teaching asylum seekers or persons under subsidiary protection³. This includes adults as well as children. In 2019, we will publish a compilation of task sheets with methodical instructions that will make a convenient complement to adults' and children's classes.

The TCFLA also takes part in many projects that support the integration of immigrants in the Czech Republic. Since 2011 (with a break during the years 2016-2017), we've been acting as a partner of the Ministry of Education and the Ministry of Interior in the State Integration Programme (SIP), which means that we've been giving courses of Czech to asylum seekers and persons under international subsidiary protection. Apart from arranging the courses, we also provide methodic support to the teachers: we give them training, methodic materials, supervision during the lessons and individual consultations.

Based on the demand of the asylum seekers and persons under subsidiary protection we had contacted, SIP courses took place in Brno, Břeclav, Březová nad Svitavou, Frýdek Místek, Havířov, Hlinsko, Hradec Králové, Chrudim, Jablonec nad Nisou, Jablonný nad Orlicí, Jaroměř, Jihlava, Kladno, Kroměříž, Maršovice, Mladá Boleslav, Nové Město na Moravě, Nový Jičín, Olomouc, Pardubice, Plzeň, Poděbrady, Prague, Předlice, Rajhrad, Rakovník, Rokycany, Rychnov nad Kněžnou, Strakonice, Teplice, Ústí nad Labem, Vacenovice, Velké Bílovice, Vysoké Mýto and other towns during 2018. When placing the learners into groups, we considered their individual learning needs (such as their level or native language, as well as their individual wishes regarding the lessons' organization and contents). We also created children's courses with regard to their individual needs. In total, we organized 27 courses attended by 38 children. The majority of them came from Syria but there were also children from Ukraine, Iraq, Afghanistan, China, Kosovo, Cuba, Myanmar, Russia, Somalia, Libya and Uganda.

Začínáme učit češtinu pro děti-cizince – mladší školní věk. Příručka pro lektorky a lektory [online]. Doleží, L. (ed.). AUČCJ, 2014. ISBN 978-80-260-5587-7. [cit. 2019-08-21] Dostupné z: <http://www.auccj.cz/metodicke-materialy/zaciname-ucit-cestinu-pro-deti-cizince-%E2%80%91-mladsi-skolni-vek-a305>

Začínáme učit češtinu pro náctileté cizince – 2. stupeň ZŠ a SŠ. Příručka pro lektorky a lektory [online]. Doleží, L. (ed.). AUČCJ, 2016. ISBN 978-80-270-1054-7. [cit. 2019-08-21] Dostupné z: <http://www.auccj.cz/metodicke-materialy/zaciname-ucit-cestinu-pro-nactilete-cizince-2-stupen-zs-a-ss-a488>

² *Specifické poruchy učení a čeština jako druhý/cizí jazyk. Příručka pro lektorky a lektory* [online]. Doleží, L. (ed.). AUČCJ, 2017. ISBN 978-80-270-3186-3. [cit. 2019-08-21] Dostupné z: [http://www.auccj.cz/metodicke-materialy/specificke-poruchy-uceni-a-cestina-jako-druhy-%CC%81-jazyk-prirucka-pro-lektorky-a-lektory-a546](http://www.auccj.cz/metodicke-materialy/specificke-poruchy-uceni-a-cestina-jako-druhy-jazyk-prirucka-pro-lektorky-a-lektory-a546)

³ Havlíková, D. – Ošmera, R.: *Výuka azylantů a osob s mezinárodní doplňkovou ochranou. Zkušenosti z let 2011–2015*. [online]. AUČCJ, 2019. ISBN 978-80-270-5472-5. [cit. 2019-08-21] Dostupné z: <http://www.auccj.cz/metodicke-materialy/vyuka-azylantu-a-osob-s-mezinarodni-doplňkovou-ochranou-%E2%80%92-zkusenosti-z-let-2011-%E2%80%93-2015-a626>

Since 2017, the TCFLA has been maintaining partnership with the Municipality of Prague, cooperating on the *Systemic support of teaching Czech as a Foreign Language* project. The TCFLA has been arranging the supervision of classes and teachers' courses in 22 Prague primary schools (ZŠ Albrechtická, ZŠ Angel, ZŠ Fryčovická, ZŠ Grafická, ZŠ Jižní, ZŠ Loučanská, ZŠ Lyčkovo nám., ZŠ Marjánka, ZŠ nám. Curieových, ZŠ Pošepného, ZŠ Ratibořická, ZŠ Resslerova, ZŠ Rychnovská, ZŠ Slavětínská, ZŠ Socháňova, ZŠ Špitálská, ZŠ Trávníčkova, ZŠ U Obory, ZŠ U Vršovického nádraží, ZŠ Uhříněves, ZŠ Veronské náměstí, ZŠ Vybíralova).

Since 2015, the TCFLA provides teachers of Czech as a foreign language with courses that take place in Prague and in Brno. The Prague course, designated for beginning teachers, concerns the general issues of the topic. The Brno course, designated for primary and secondary school teachers of Czech, mainly concerns the particularities of teaching children and youngsters.

The TCFLA believes that a well worked-out system of person checking is only one part of a successful migration policy, the other being the ability to integrate immigrants effectively and appropriately into Czech society, providing them with legal and other counselling and with schooling on socio-cultural facts and communication and language skills. The TCFLA, the most important organization that unites teachers of Czech for foreigners, has been aiming to satisfy these needs of our society.

INTEGRACE DÍTĚTE S ODLIŠNÝM MATEŘSKÝM JAZYKEM POHLEDEM RODIČE

Jarmila Kocourková

Každé zobecnění je ošemetné, tak budu raději mluvit za sebe a svoji rodinu. Žiju ve Švédsku dvacet let. Občas budu citovat ze svých deníkových záznamů, které jsem si dříve psala a kterým jsem po mnoha letech dala i knižní podobu, zatím jen pro mne a pár přátel. Ta kniha se jmenuje *Jen si tak trochu umřít*. Proč? Prostě proto, že když se přestěhujete do jiné země, kde se musíte dorozumívat jiným jazykem než mateřským a kde si hledáte novou práci a nové přátele, je to jako byste udělali na počítači *delete*. To, čeho jste dosud dosáhli, neplatí. Jste jako *tabula rasa* – nepopsaná deska, což může být situace značně frustrující. Začnete od píky pracovat na svém novém životě a víte, že odteď už domů budete jezdit jen na návštěvu, pokud vám to okolnosti a finanční situace dovolí. V prvních letech emigrace se ve vás rozkošatí cosi, co můžeme snad nazývat vlastenectvím, ale ve skutečnosti je to nekritická touha po domově, jak jsem si to tehdy zaznamenala ve svých zápiscích:

„Nevím, jak řeší pocity trýznivého osamění ostatní zajatci vlastního nitra. My jsme si hlavně v prvních letech žili ve svém rodinném světě, který jsme zaplňovali citem a výsostně českými rekvizitami. Všichni jsme propadli Becherovce, kterou jsme uctívali jako lék na bolavý žaludek i na bolavou duši. Dokonce i starší dcera Zpěvuška ji chodila tajně upíjet, jen její čerstvě narozená malinká sestřička Beruška odolala. Oplatky jsme vozili z Karlových Varů ve velkém a pak se dohadovali, kdo je smí dojíst. V cizině platí zákon nepostačitelnosti: Ať si přivezeš sebevíc zásob, stejně nebudou stačit...

Ladovy kalendáře jsme kupovali po dvou, aby nám vystačily. Když rok uplynul, nikdy jsme je nevyhazovali, ale pečlivě jsme je ukládali. Když k nám později začaly chodit švédské návštěvy, prošly povinně školením o geniálním českém malíři Josefu Ladovi včetně praktických ukázek. Pro tento případ vždy visel na zdi nějaký Ladův kalendář. Měl navíc tu výhodu, že ukazoval tradice českého roku. Největší pozornost upoutávaly české Velikonoce s pomlázkou, kdy se naše švédské kolegyně spravedlivě pohoršovaly nad tím, že muži vyplácejí ženy pomlázkou. Všem se naopak libila oslava Mikuláše, ve Švédsku zcela neznámá. Zajímavé debaty jsme vedli nad obrázkem našeho zeleného, poněkud obstarožního vodníka s fajfkou, neboť jeho švédský kolega je zobrazován vždy nahý a krásný. Komenský by z nás měl radost, jak jsme dokázali vše názorně vysvětlit, snad by nás i pochválil za naše vlastenecké citění, které pod nápirem švédskosti vykvetlo a rozkošatělo se do netušených rozměrů.”

Přistěhovala jsem se do Švédska v roce 1998 za svým mužem, který tam už tehdy žil sedmnáctým rokem. On prožil úskalí emigrace, chudobu, bydlení v ubytovnách plných alkoholiků. Po večerech umýval nádobí v restauraci a po nocích roznášel noviny, aby ve dne mohl studovat medicínu na univerzitě Karolinska ve Stockholmu. Jeho motivace byla silná – byla to touha po svobodě. Někteří migranti mají motivaci ještě silnější – chtějí si zachránit holý život. Možná i proto je vždy ta první generace pokorná a vděčná. Můj muž byl také vděčný švédskému sociálnímu systému, který mu umožnil vystudovat. O tom se ještě později zmíním. Švédsko vždy vnímal pozitivně, jako zemi, která mu v těžké chvíli pomohla. To ovšem neznamená, že by se nikdy nesetkal s předsudky Švédů vůči cizincům. Například když rozesílal žádosti o přijetí do pracovního poměru, vnímal citlivě, že mu je jeho nešvédské jméno přítěží. Ale v běžném životě se mu to stávalo velmi zřídka.

Já jsem vstoupila do jeho života, právě když se etabloval jako nově nastupující primář v psychiatrické léčebně Karsudden v Katrineholmu. Mám-li být upřímná, stěhovala jsem se za ním do Švédska velmi neochotně. Musela jsem odejít od práce učitelky na střední škole, kterou jsem milovala. Musela jsem odejít z Karlových Varů, kde jsem měla rodiče i přátele. Motivací k tomuto odvážnému kroku byl jen a pouze můj muž. O své první cestě na sever jsem si tenkrát zapsala toto: *„Vyhlížela jsem švédské letiště s podvědomou představou zastavěného a obydleného prostoru, jak jsem to znala z domova... Pode mnou svištěl vítr a sněhové vločky tančily v divokém chaosu. Krajina připomínala sibiřskou tundru, olýsalé kopce střídaly neuspořádané chomáče stromů – a najednou jsme přistáli. Lekla jsem se, že jsme omylem přeletěli Švédsko a ocitli jsme se někde daleko za polárním kruhem! Pilotní navigace určitě selhala a já budu driftovat ke svému muži zpátky po ledové kře. Byl to jen první z dlouhé řady omylů, které mě potkaly na cestě za poznáváním švédské duše.*

Byla to chyba mého středoevropského úhlu pohledu, který jsem musela oded' mnohokrát přenastavovat na jiné hodnoty. Jako bych v tu chvíli, kdy jsem se natrvalo ocitla v jiné zemi, tak trochu umřela a znovu se narodila ve stejném těle, ale s úplně jinou, reinkarnovanou duší. Moje bývalé hodnoty se zborily jako domeček z karet, místo nich se ale objevily hodnoty nové, dosud nepoznané. Také doktorka filosofie zmizela a místo ní se vynořila nejdřív frekventantka kurzu švédštiny pro cizince, posléze studentka téhož, historie a náboženských směrů na gymnáziu. Nový člověk bez minulosti. Žádné plus nebo mínus. Spousta věcí byla prostě jinak.”

Vše, co jsem v tom nelehkém roce jedna prožívala, jsem ihned zobecňovala. Stačilo, aby se na mě cizí lidé usmáli a pozdravili strohým švédským *hej*, a už byli Švédi milí, laskaví, vstřícní a dokonce i hezcí. Stačilo, aby se na mě někdo krivě podíval nebo si odsedl, což je ve Švédsku celkem běžným projevem a většinou se tím nemíní nic zlého, vždyť země je prostorná a místa

je dost, hned byli Švédi odtažití, nepříjemní, nekomunikativní a hlavně nepochopitelní. Chci tím říct, jak málo stačí přistěhovalcům v jejich nových domovech, aby se cítili lépe. Mnohdy je to úsměv, pochopení pro jejich jazykové nedostatky nebo pár vlídných slov.

Dovolte mi jednu malou odbočku, která se týká spíše švédské etikety, jež se v tomto bodě od naší dost odlišuje. *Směj se přiměřeně*, řekne malá Mia Mumínkovi (švédsky *lagom*), když se jí směje. *Počasi je přiměřené*, říkají staří lidé a s uspokojením si mnou ruce, že je všechno tak akorát. *Máme ted' přiměřeně velký dům*, konstatují manželé, když jim děti odejdou a oni se přestěhují do menšího. Tohle slůvko je švédským zaklínadlem pro děje, věci i stavy, vše má vymezené místo, jen nevyskočit z vyjetých kolejí. Jde to tak daleko, že je dokonce špatné, když je to příliš dobré, slýchávám, že to musí být tak akorát. Ve švédské společnosti, tak jak ji vnímám já očima přistěhovalce, platí několik hlavních zásad: přiměřenost, rovnoprávnost a transparentnost.

Klíčem k pochopení cizí země je její jazyk. To jsem si uvědomila hned po svém příjezdu. Hledala jsem nějaký kurz švédštiny ve večerních hodinách, kdy mohl můj muž převzít starost o naši malou dcerku. V Katrineholmu však existoval pouze jeden: pro somálské a eritrejské ženy, z nichž některé neuměly ani číst a psát, takzvaná škola *V podkroví*. A tak jsem se ve čtyřiceti letech znovu ocitla na druhé straně katedry. Na výuku jsem se těšila. I když se nakonec ukázalo, že moje spolužačky raději pily kávu, chroupaly sušenky a mluvily různými africkými jazyky, až na ně učitelka Sanna volala: *Švédsky! Mluvte švédsky!*, mně to chuť do učení nevzalo. Jen se v mém případě tato cesta neukázala jako příliš efektivní. Když jsem tuto část textu četla své mladší, dnes již dvacetileté dceři, podotkla, že její somálské spolužačky byly všechny velmi šikovné a v ničem si nezapadly se svými švédskými kolegyněmi a že moje vyprávění vyznívá nekorektně. To bych opravdu nechtěla. Jen popisuji své tehdejší zážitky. I já jsem později, v průběhu svého čtrnáct let trvajících výměnného projektu narazila na spoustu šikovných cizinek a cizinců. Mnoho z nich se – i zásluhou švédského školského systému – velmi dobře integrovalo. Stejně jako já.

Pak jsem přisedlala na večerní kurz němčiny pro začátečníky, kam spolu se mnou docházelo sedm nefalšovaných Švédů. Když jsme mluvili švédsky, moc jsem tomu tehdy nerozuměla, když jsme přehodili výhybku na němčinu, tak zase nerozuměli mí švédští spolužáci. Bylo to 1:1. Z tohoto období jsem si zapsala: „*Chci se přiblížit pomocí jazyka, který jakž takž ovládám, krkolonné švédštině, nasát její melodii a konečně začít rozpoznávat v rychlém toku řeči jednotlivá slova. Uvědomila jsem si, že pobývat ve společnosti Švédů je pro cizince privilegium. I proto se my, přistěhovalci, vesele učíme v naší pestrobarevné komunitě chyby od sebe navzájem, přestože i naším dorozumívacím jazykem je švédština, lépe řečeno její nevlastní bratr*

paskvil. S úpornou snahou vyšperkováváme jazyk země tří korunek vlastní melodií a originální výslovností hlásek. Ze švédské finštiny se dokonce stal i uznávaný dialekt. My ostatní se musíme spokojit s přízvukem. Nemáme totiž nastavená mluvidla na švédštinu. Zkuste říct například tak běžné slovo jako je sjuksköterska (zdravotní sestra) a nezlomit si přitom jazyk.”

Když mladší dcerka poněkud povyroستla, začaly jsme spolu docházet do ABF (Arbetarnas bildningsförbund, v překladu *Vzdělávací spolek pro pracující*) do dopoledního kurzu švédštiny pro pokročilejší začátečníky. Druhou alternativou by bylo navštěvovat kurzy Švédštiny pro cizince – SFI, Svenska för invandrare. V budově ABF jsem se snažila zdokonalit své základy švédštiny, zatímco si moje tříletá dcerka kreslila a při tom se jaksi mimoděk učila nový jazyk se mnou. Moji spolužáci byli jedineční, směsice národností byla pestrá jako babiččin květovaný kašmírový šátek. Většina z nás měla práci buď na částečný úvazek, na chvílku nebo vůbec ne. Každý s sebou vláčel svoji kulturu a svoje zvyky. Byli jsme dospělí lidé, ale ve švédštině většina z nás žvatlala jako malé děti. Jen pro vaši představu uvedu alespoň některé z národností, které jsem tam potkala: mexického učitele španělštiny Martina, tureckou maminku Yasmin, kurdského právníka Juana, pro kterého bylo výhrou získat ve Švédsku místo skladníka, íránské manžele, on inženýr, ona učitelka, ruskou studentku Viktoriu z Petrohradu, německou bioložku Lenu, bulharského prodavače, chilského kytaristu, kanadskou studentku, eritrejskou maminku a mnoho Finů a Vietnamců. To je jen neúplný výčet národností v mých kurzech. My všichni jsme se stali, aniž jsme si to nějak zvlášť uvědomovali, součástí švédského multikulturního světa.

Přízvuk máme my, kteří jsme přišli do Švédska jako dospělí, skoro všichni. Slované vyslovují samohlásky příliš otevřeně. Afričané vkládají často samohlásky mezi souhlásky i tam, kam nepatří. Finové do všeho strkají svoji podmanivou melodii jako sůl do jídla. Byli jsme všichni na jedné lodi. Ta loď se občas poněkud kymácela, jak usilovně jsme se všichni snažili, ale vedla z ní jen jedna propustka, a to bylo úspěšné zvládnutí testu *Švédštiny A* pro cizince. Teprve potom jsme mohli vykročit směle za dalším vzděláváním k zářným zítřkům. Doporučila bych každému, komu připadá, že se přistěhovalci neučí dostatečně rychle a intenzivně novému jazyku, aby se dobrovolně podrobil podobné zkoušce píle, vytrvalosti a odolnosti za okolností, kdy není kam utéct. Věřte mi, že pak je najednou vše mnohem srozumitelnější. Moje paměť připomínala tehdy víc než cokoliv jiného cedník s velkými oky, kterými propadlo vše podstatné. Naštěstí jsem na to nebyla sama, kurzy byly přeplněné cizinci toužícími se naučit plynně švédsky, pokud možno za týden nebo za dva. Po zvládnutí onoho vstupního testu švédštiny pro cizince jsem se vrhla rovnou na gymnázium pro dospělé, tzv. Komvux, o kterém bych chtěla říct pár slov.

Komvux (Kommunal vuxenutbildning – Vzdělávání dospělých) je základní a středoškolské vzdělávání pro dospělé, které je postaveno na dobrovolném základu. Tedy už žádný systém povinné školní výuky, jen dospělí lidé, kteří si chtějí doplnit vzdělání. Máte špatnou známku z nějakého předmětu na gymnáziu, která je překážkou vašemu dalšímu studiu? Nebo si váš zaměstnavatel přeje, abyste v daném předmětu měli jinou známku než jste původně získali na studiích? Pak si můžete tento kurz absolvovat znovu a známku si vylepšit. Nebo si prostě jen chcete doplnit znalosti? Tak se do toho pusťte. Na tomto systému se mi líbí, že pomáhá odstranit překážky, které se mohly vytvořit v mládí špatnou rodinnou situací nebo i studentskou nerozvážností, každý tak dostane v životě ještě další šance, které může využít.

Poučky o rovnosti snad v žádné jiné zemi nevzali tak doslova jako ve Švédsku. Neúprosné vybírání daní vytvořilo podmínky pro vznik unikátního systému celoživotního vzdělávání pro všechny. Ten systém se jmenuje CSN a po pečlivém prověření vámi uvedených údajů, zvážení všech okolností a nepřetržité komunikaci se švédským daňovým úřadem přispěje žadateli na studium, a to od šestnácti do padesáti sedmi let. Systém CSN má zvláštní příspěvky i pro hendikepované. V době gymnaziálních studií přispívá CSN téměř automaticky, ovšem pečlivě sleduje docházku a výsledky studenta. Příspěvek není nárokový, CSN ho může odebrat. Například ve školním roce 2018/19 byl 8,7% žáků odebrán (jednalo se celkem o 29 600 studentů³).

Výše příspěvku pro dospělé se liší podle intenzity studia, můžete studovat na padesát procent, na sedmdesát pět procent nebo na celý úvazek. Můžete studovat i méně intenzivně, ale pak nic nedostanete. Smíte studovat jen omezenou dobu, která je vypočtena tak, aby vystudovali i ti méně schopní, ale už ne flákači a lenoši. Příspěvek je nevratný a může být – bez půjčky – i několik tisíc za měsíc. Existují složitá pravidla pro jeho navrácení při nesplnění podmínek, například přestanete-li bez udání důvodu docházet do školy a plnit zadané úkoly. Jako vše, i tento systém se dá zneužít, ale troufám si říct, že díky němu mají švédští studenti všech věkových kategorií ulehčenou situaci. Unikátní systém CSN jim také poskytuje spoustu slev, například na vlak nebo na nákup počítačů, na koupi mobilních telefonů nebo na nákup knih. V případě potřeby si můžete vzít i výhodnou půjčku, kterou splácíte z platu poté, co získáte zaměstnání. Díky této půjčce vystudoval i můj muž, v dalších letech ji pak CSN splácel, až ji do posledního øre splatil.

³ <https://www.csn.se/om-csn/press/pressmeddelanden/2019-07-09-rekordmanga-elever-far-studiebidraget-indraget-pa-grund-av-skolk.html>

Po několik let jsem byla věrnou studentkou, podporovanou CSN, zdokonalovala jsem se ve švédštině, nahlédla do švédské výuky historie a dějin náboženství a posílila své základy angličtiny. Moje mladší dcera studuje dnes na vysoké škole a tento systém také vděčně využívá. Když informuje své kamarádky v cizině, že jí švédský stát přispívá na studia, nemohou tomu uvěřit, neboť ony si musí platit, aby mohly studovat. Švédská organizace CSN je – pokud vím – i v evropském kontextu raritou.

Integrace dítěte pohledem matky

Tehdy dávno, když byly mladší dcerce čtyři roky, začala chodit na patnáct hodin týdně do školky Sörgården. Naše komuna nabízela tuto možnost zdarma, aby si na školku mohly zvyknout i děti, které byly dosud doma. Pro dcerku nebylo jednoduché zvyknout si na nový režim, měla strach mluvit švédsky, přestože docela rozuměla. Paní učitelky ve školce si s tím nevěděly rady. Byla tam tehdy jedním z mála nešvédských dětí na oddělení. Nutno dodat, že většina dětí byla ve školce už od jednoho roku, což nám situaci nijak neusnadňovalo. Dokonce to na nás vrhalo jakési špatné světlo.

Ven se chodilo za každého počasí, přesně podle hesla: neexistuje špatné počasí, jen špatné oblečení. Děti venku pobíhaly svobodně po velké zahradě, lezly na vysoké balvany, aniž by je někdo nějak zvlášť hlídal. Když jsem dcerku vyzvedávala, celkem pravidelně jsem ji sundávala ze stromu. Teprve mnohem později jsem si uvědomila, že jsem prožívala běžný kulturní šok, jako každý, kdo se rozhodne žít v zahraničí. Později, když jsem už vedla výměnný českošvédský projekt, mimo jiné i s učitelkami mateřských školek v Katrineholmu, Kyselce nebo v Karlových Varech, jsme si tyhle věci vysvětlily. V Čechách máme dokonce zákon na to, že když je venku méně než -10 stupňů, nemělo by se s dětmi chodit ven. Ve Švédsku, když bylo ráno -25 stupňů a já volala do školky a ptala se, zda půjdou ven, paní učitelka se smála, prý určitě půjdou, protože to už bude jen -20. My v Čechách máme poměrně přísná pravidla na pohyb dětí venku, protože je chceme příliš chránit. Švédí tohle nijak zvlášť neřeší a mně to – viděno dnešními očima – už připadá příjemně svobodné. Děti se tak naučí pohybovat samostatně v přírodě. Prostě jiný kraj, jiný mrav.

To jsem ovšem před patnácti lety nevěděla. Vnímala jsem pouze to, že jsme se ocitli na druhé straně, byli jsme neznámí přistěhovalci a měli jsme – asi částečně odůvodněný – pocit, že se s námi podle toho jedná. Ten pocit outsidera mi pak na dlouhou dobu zůstal. Při přechodu dcerky do předškolní třídy měla učitelka vyplnit dotazník, který se jmenoval *Co všechno už umím?*. Paní učitelka to pochopila přesně naopak: pečlivě vyplnila, co vše dcerka neumí. Tenhle příběh má dobrý konec: zásluhou paní učitelky Tine, která dcerku přebírala v přípravné školkové třídě,

došlo k přepsání tohoto písemného dokumentu, který pak s dcerkou putoval po celou dobu povinné školní docházky v jejím portfoliu.

Na škole Sjöholm se situace změnila. Opět jsem se přesvědčila, že ve všech životních situacích je nejdůležitější, na jakého člověka narazíte. Propracovaný systém přijímání cizinců je jedna věc a učitel s neochvějnými demokratickými názory věc druhá. Díky empatické paní učitelce Tine se dcerka vzpamatovala a začala ve švédštině normálně komunikovat. Dokonce si tehdy našla i svou první kamarádku a my jsme měli skoro vyhráno. A já si zapsala do svého deníku: *„Mým lakmusovým papírkem je mladší dcerka. Ač má oba rodiče Čechy, je narozená ve Švédsku, má tu většinu svých kamarádek a od čtyř let je součástí švédského výchovného, později též vzdělávacího systému. Do školy se většinou těší, neboť ji má okořeněnou množstvím zájmových a pohybových aktivit. V pondělí cestují po Švédsku. Vyberou si nějaké švédské město, například Söderköping, vyprávějí si o jeho zvlátnostech – bez ulpívání na zbytečných detailech – a pak tam „jako“ jedou, tedy jdou u nás kolem jezera Lundsjö trasu asi dva kilometry dlouhou, kdy na konci dostanou zmrzlinu jako symbol toho, že toto město je známé svou výbornou zmrzlinou... V úterý je tělocvik, ve středu plavání, ve čtvrtek dílny a příprava nového filmu, v pátek masáž a skupinový rozhovor. Při masáži se děti vzájemně masírují v oblasti ramen a zad, nejdřív utvoří kruh sedících obkročmo na židlich, nad ně se postaví jejich spolužáci a masírují je při relaxační hudbě tak, že vždy na povel se vnější kruh pootočí o jedno místo tak, aby každý masíroval každého (tento moment je ve Švédsku mimořádně důležitý), pak se vnitřní kruh vymění s vnějším a nyní masírují ti, co byli předtím masírováni.“*

Od šesté třídy přestoupila mladší dcerka na školu Nyhem (zapojenou i do projektu *Odlíšnost inspiruje II – zahraniční stáže*), kde byla velmi spokojená. Tato škola byla typická větším množstvím přistěhovalců, ale její pedagogové většinou uměli zvládat konflikty vycházející z kulturních odlišností. Pak následovalo místní gymnázium, kde byla situace obdobná. Existuje však jedna věc, kterou naše rodina nikdy nestrávila. A to bylo, že učitel (a to včetně těch gymnaziálních) vždy určoval, s kým bude žák sedět a v jaké skupině bude pracovat. A skupiny se pravidelně obměňovaly. Nikdy jsme nepochopili význam tohoto opatření a rebelsky jsme dodnes přesvědčení, že bere žákům pocit jistoty, který ve škole velmi potřebují.

Úplně první zkušenosti se švédským školstvím získala před dvaceti lety naše starší dcerka, když hned po přestěhování ve svých patnácti letech začala docházet na hudební obor katrineholmského gymnázia (Duveholmsgymnasiet), kde měla tehdy individuální program, protože se současně učila švédsky. Zároveň pokračovala v Čechách na osmiletém gymnáziu. V jejím případě jsme utrpěli největší kulturní šok. Bylo to tehdy dáno jednak naší naprostou

neznalostí poměrů a přesvědčením, že český model je nejlepší. Všechno, co tomuto modelu neodpovídalo, nás znejistovalo. Posuďte sami:

- nelíbilo se nám, že gymnázium zahrnovalo také všechny učňovské obory (kuchaři, tesaři, zedníci atd), jeho výjimečnost se vytratila
- autorita učitele nám nepřipadala příliš silná, žáci nebyli zvyklí pomáhat učitelům s pomůckami, nevstávali při jeho příchodu, tykali mu a oslovovali ho jménem
- jako příklad zbytečné uvolněnosti jsme vnímali i to, že na zdejší gymnázium nezvonilo, takže bylo někdy těžké posoudit, zda je přestávka, nebo probíhá vyučování
- známky se nikdy nesdělovaly nahlas, ani před ostatními žáky, ani na rodičovských schůzkách, a tak v podstatě nikdo nevěděl, jaké známky mají ostatní; zcela odpadla motivace *ukázat před ostatními, že to umím*; o tom, že dcera měla nejlepší test v matematice v kurzu B, jsme se dozvěděli od třídní učitelky jaksi pokoutně, bylo to naše společné tajemství
- postrádali jsme maturitní zkoušku na závěr studia, místo toho v průběhu celého školního roku píšou žáci tzv. národní zkoušky, především ve třech hlavních předmětech: angličtině, švédštině a matematice
- za obědy žáci ve Švédsku neplatili; pochybovali jsme, že si toho studenti váží
- nezažili jsme příliš často, že by dceru pochválili, podpořili nebo jinak motivovali; byli jsme přesvědčení, že chybí podpora nadaných, pilných a cílevědomých.

Dnes, po dvaceti letech ve Švédsku, oceňuji na středním školství zejména, že:

- většina populace (určitě přes 90 procent) má ukončené gymnaziální vzdělání, což vede k větší míře solidarity než různými skupinami, které by se jinak – nejen v době studií – vůbec nepotkaly
- autorita učitele je většinou přirozená, není příliš zvykem si ji nějak násilně vynucovat; tykání ulehčuje komunikaci a odstraňuje zbytečné formality ve vztazích mezi studenty a učiteli
- když nezvoní, tak je o to větší důraz kladen na žákovu zodpovědnost přijít včas
- to, že žák nezná výsledky ostatních, odstraňuje důvody k posměchu; pro mnoho žáků se studijními problémy se jedná o zásadní zlepšení kvality jejich života, totéž platí i o neexistenci ústního zkoušení u tabule
- národní zkoušky skládané postupně v různých časových obdobích jsou rozhodně pro studenty lépe zvládnutelné, než když je musí všechny skládat v jednom dni
- je skvělé, že žáci za obědy neplatí, mnozí rodiče by s tím asi měli problém.

Zůstala nám jediná výhrada: stále si myslíme, že chybí kontinuální podpora talentovaných, chytrých a pilných studentů. I takto se mohou vyvíjet názory přistěhovalců. To, co nám kdysi vadilo, jsme z velké části akceptovali a přijali za své. Získali jsme druhý domov. Naše rodina je dnes šťastná, že může žít ve svobodné demokratické zemi, kde je každý občan stejně důležitý, kde se pěstuje umění diskuse a kde se pořád ještě cení slušné a korektní jednání. I to je výsledkem promyšleného švédského školského systému a jeho multikulturních hodnot.

Generalisation is always tricky, so I'll speak for myself and for my family. I've been living in Sweden for the past 20 years. I'm going to be quoting a diary that I used to keep. Recently I edited this diary into a book (so far only for myself and for a few friends) which I called "Let's just die a little". Why? Because moving to a new country where you can only speak a language that isn't your own and where you go looking for a new job and new friends is like pressing "delete" on your computer. All you've ever achieved becomes nothing. You're a *tabula rasa*, a blank slate, and it's very frustrating. You start building your life from scratch and you know that from now on, you'll only ever go home as a visitor (if your financial situation allows it at all). The first years of exile make you develop something you might call patriotism, but it's really just a blind desire to go home. This is what I've written down:

"I don't know how others (other prisoners of their own souls) deal with the excruciating loneliness. What we used to do during the first years is lock ourselves up in our little world filled with Czech objects. We all became addicted to Becherovka, we worshipped it like a medicine for an achy stomach and an achy heart. Even Songster sipped it in secret, only the new born Ladybug resisted its charms.⁴ We brought home kilos and kilos of the Karlovy Vary waffles and then argued about who was to eat them. The law of deficiency applied perfectly: no matter how much we brought to Sweden, it was never enough...

We would buy two pieces of the Lada calendars for each year. When the year was over, we wouldn't throw them away but carefully store them. Our Swedish friends all had to go through a lecture on Josef Lada, a genius painter from the Czech Republic, when they started visiting our home. There was always a Lada calendar on the wall. It also showed the traditions of the Czech year, which was its great advantage. The Czech Easter was what attracted most attention (our Swedish girlfriends were rightfully offended by the fact that men spank women so that they would stay young). Everyone was enchanted by the celebrations of St Nicholas Day, which isn't a thing in Sweden. We also had long and interesting debates about our version of the water

⁴ Songster and Ladybug are nicknames for Jarmila's daughters.

goblin, a green old man with a pipe, as the Swedish version is always depicted young, handsome and naked.”

I came to Sweden in 1998 because of my husband, who had been living in Sweden for the past 17 years. He had lived through the hardships of exile, poverty, staying at lodging houses full of alcoholics. He spent his evenings washing dishes in restaurants, and his nights delivering newspapers, all to be able to study medicine at the Karolinska University in Stockholm. He was very motivated by his desire to be free. Some immigrants are motivated by the even stronger desire to survive, why is probably why the first generation of immigrants tends to be humble and grateful. And my husband was very grateful to the Swedish social system, as it had allowed him to finish his studies. I will talk about that later. He always saw Sweden as the country that had helped him out when he was down. That doesn't mean he never faced any prejudice – he could sense that his un-Swedish name was doing him harm when looking for a job. But in day-to-day situations, he rarely faced discrimination.

I entered his life when he was establishing himself as a doctor in the Karsudden psychiatric hospital in Katrineholm. If I'm being honest, I moved to Sweden with great reluctance. I had to give up my job, which I loved (I used to be a high school teacher). I had to leave all my friends and family in Karlovy Vary. My husband was the only reason I did it. When I first arrived to Sweden, I wrote down:

”I looked out for the airport, imagining the built-up area I knew from home... underneath me, the wind was blowing and the snowflakes danced in chaos. The countryside looked like the Siberian tundra, bald hills followed by randomly placed groups of trees – and suddenly, touch-down. I thought we'd flown over Sweden and landed somewhere far behind the polar circle! Surely, the satellite had broken, and now I'd have to drift back to my husband on an ice floe. It was merely the first of the many culture shocks that I was yet to experience.

It was all my Central European point of view that was at fault, and since then I had to reset all my mentality. It was as though the moment I permanently moved to a foreign country, I died a little, and then I was born again in the same body but with a completely different soul. My past values disappeared and were replaced by others. The doctor of philosophy is gone, here comes a student of a ”Swedish for Foreigners” course, then a high school student of Swedish, history and religion. A new person with no past. Almost everything changed.”

I'd make a rule out of everything that would happen to me. Whenever somebody smiled at me and greeted me with the curt Swedish ”hej”, Swedes became kind, helpful and attractive people. Whenever someone gave me a dirty look or moved away from me (which is very common and generally means absolutely nothing – the Earth is large and there's enough space for everyone),

Swedes immediately became reserved, unpleasant, untalkative and most of all, incomprehensible.

By all this I want to point out how easy it is to make an immigrant feel better: a smile, a kind word, a bit of understanding of the language barrier is just enough.

Allow me to digress a little. When it comes to *lagom*, moderation, there's a significant difference between Swedish etiquette and the Czech one. "Laugh adequately", says Mia to Moomin ("*skratta lagom*" in Swedish). "The weather is adequate", the old people say as they rub their hands, happy that everything is all right. "We have an adequate house now," say the parents after moving into a smaller house because their children had left home.

This word is a magic spell for all actions, objects and situations, everything is supposed to remain in balance. It's even a bad thing when something is too good – it has to be adequately, moderately good: just good enough, the Swedes will say.

The Swedish society (as I, an immigrant, see it) has three main principles: moderation, equality and transparency.

Language is the key to understand a country. I realised that the minute I set foot in Sweden. I looked for a Swedish course that would take place in the evening, so that my husband could take over and look after our daughter while I was in school. But in Katrineholm there was only one course like that: "The Attic School", which was aimed at (often illiterate) women from Somalia and Eritrea. So, at the age of 40, I went back to school. I looked forward to the classes. And the fact that my peers would rather drink coffee, eat biscuits and talk several African languages at once (to the point where Sanna, the teacher, had to shout at them: "Swedish! Speak Swedish!") didn't stop me. It's just that this way of learning proved to be absolutely ineffective. When I showed this text to my younger daughter (who is now 20 years old), she said that her Somali peers were all very apt, and that my narrative sounds very incorrect. I'd hate to sound prejudiced – this is simply my experience. I sure have met many smart and hard-working foreigners later on, and many of them became very well-integrated into Swedish society. Just like I did.

Then I started attending a course of German for beginners, along with seven real Swedes. When we spoke Swedish, I couldn't understand much; when we spoke German, it was my Swedish peers who had trouble. We were even. Here's what I wrote about those classes:

"I'm trying to use a language that I know quite well as a tool to acquaint myself with Swedish, to get the hang of its melody and to finally start distinguishing separate words in the flow of unintelligible sounds Swedes make when they talk. I realised that it's a privilege for a foreigner to spend time with Swedes. That is also why we, immigrants, only catch each other's mistakes

*when speaking Swedish (or rather something we would like to call Swedish). We decorate Swedish with our own melody and new ways to pronounce its phones. The Swedish-Finnish even became a dialect. The rest of us have to settle for simply having an accent. Our speech organs simply weren't made to speak Swedish. Try and say a perfectly common word such as *sjuksköterska*, a nurse, without breaking your tongue."*

When my younger daughter got a bit older, we started to attend an ABF (*Arbetarnas bildningsförbund*, The Workers' Education Center) morning course of Intermediate Swedish. My other option was to attend the SFI (*Svenska för invandrare*, Swedish for Foreigners). In ABF, my three-year-old daughter would spend the morning drawing and unwittingly acquiring the language with me as I was trying to improve.

My peers were unique and our nationalities diverse. Most of us worked half-time, part-time or not at all. We all dragged our cultures and habits behind us. We were adults, but we babbled Swedish like little children do. Martín the Mexican Spanish teacher, Yasmin the Turkish mother, Juan the Kurdish lawyer who was happy to get a job as a warehouse keeper in Sweden, the Iranian couple (he was an engineer, she was a teacher), Viktoria the Russian student, Lena the German biologist, the Bulgarian shop assistant, the Chilean guitarist, the Canadian student, the Eritrean mother and many people from Finland and Vietnam – that's just a small part of the people I met in the courses. Without realising, we all became a part of the Swedish multicultural world.

Nearly all of us who came to Sweden as adults have an accent. Slavs have an overly open pronunciation of the vowels. Africans often put vowels where there aren't supposed to be any. Finns seem to be physically incapable of suppressing the melody of their own language. We were all on the same page and there was only one way to flip that page: to pass the *Swedish for foreigners A* test. Only then could we carry on in our education.

To anyone who thinks that immigrants are too slow in their language learning: try to do it yourself. It is a test of your diligence, persistence and endurance – a test that you have to take in a situation of no escape. Try to do something similar and you'll understand immediately. My memory became a sieve, and I wasn't alone. The courses were full of foreigners who all had the same desire: to become fluent in Swedish, and if possible, to do so in a week or two.

After passing that Swedish test, I went on to *Komvux*, the adult high school, which is also something I'd like to talk about.

Komvux (*Kommunal vuxenutbildning* – Adult Education) is a system of elementary and secondary education for adults. It's completely voluntary – the people who attend it are simply adults that want to improve their education. Is there a bad high school grade keeping you from

continuing your studies? Does your employer want you to have better grades? You can go through the courses and improve your final high school assessment. Do you just want to broaden your knowledge? Go right ahead.

What I like about this system is that it helps remove any barriers that have been created in your youth, whether it be because of your family situation or your own rashness. This way everyone gets another chance in life.

No other country has taken all the directives about equality as literally as Sweden. The impeccable tax collection has given ground for creating the CSN, a unique system of lifelong learning available to everyone. The system gives study allowances to people from 16 to 57 years of age – after carefully assessing the person’s data, considering their situation and communicating with the tax office. The CSN also has a special allowance system for handicapped people. The allowance for high-school students is almost automatic, but the CSN keeps a close eye on the student’s school results, and they can stop paying the allowance. For example: in the school year 2018/2019, 8.7% of the students (a total of 29 600 pupils) stopped receiving their allowance (<https://www.csn.se/om-csn/press/pressmeddelanden/2019-07-09-rekordmanga-elever-far-studiebidraget-indraget-pa-grund-av-skolk.html>).

The study allowance for adults varies according to how much you study – you can do 50%, 75% or full-time. You can obviously study less than that, but then you won’t get any money. You can only study for a limited time (this period was calculated to allow the less gifted to finish their studies but not to cater for the lazy and the idlers). The allowance is non-returnable and it can be as high as a couple thousand Swedish krona per month. There are very complicated rules regarding giving it back, which is something you have to do if you don’t meet the conditions (attend the classes, do the tasks...). Just like any other, this system can be abused, but I dare say that it makes the situation of Swedish students of all age groups is significantly easier. The CSN also provides students with a variety of discounts (for train tickets, computers, mobile phones, books...). If you need to, you can also take out a low-interest loan that you pay off when you get a job. My husband was actually able to study thanks to this loan, and then proceeded to repay it until it was paid off to the last öre.

For several years, I was a CSN-supported student. I brushed up my Swedish, became acquainted with Swedish history and religion classes and improved my English. My youngest daughter is now at a university and receives the allowance as well. Whenever she tells her friends who live abroad that the State gives her money to study, they can’t believe it, as they actually have to pay to study. As far as I’m concerned, the CSN is, within Europe, an absolute rarity.

A parent's perspective on Swedish pre-school and elementary education

When my youngest daughter was four, she started to attend the Sörgården pre-school for 15 hours a week. In our commune, the pre-school was free in order to enable the children who had previously only stayed at home to get used to attending. It wasn't easy for my daughter. She was too shy to speak Swedish even though she understood it quite well, and the teachers were at a loss. She was one of the very few foreign children in there. It should be noted that the majority of children had been attending pre-school since they were one year old, which made the situation no easier, and it even made *us* seem slightly odd.

Following the mantra "there's no bad weather, only bad clothing", they'd take the kids out come rain or shine. The children would run around freely, climb high rocks without any special supervision. It was quite common that I'd have to take my daughter down from a tree when I was picking her up. It was only later that I realised that I had been going through a regular culture shock – just like anyone else who decides to live abroad.

We discussed these things with pre-school teachers from both Katrineholm and Kyselka or Karlovy Vary later on, when I was leading the Czech-Swedish exchange project. In the Czech Republic, there's a law that prohibits taking the children out when it's any colder than minus 10°C. In Sweden, I'd call the pre-school and ask whether they were taking the kids out (it was minus 25 degrees), and the teacher would laugh and say: "we definitely will, by the time we go out it'll only be minus 20." Czech schools also have quite strict rules regarding the children's stay on the outside, as we want to protect them too much. The Swedish aren't really bothered by this, and nowadays, I find it useful. This way, kids learn how to move in nature. So many countries, so many customs.

But I didn't know that 15 years ago. I only felt that we'd become the strange immigrants and that we were being treated as such (and at times, I probably did have a reason to feel that way). This feeling of being an outsider stuck with me for a long time. When my daughter was going to her preparatory class for elementary school, her pre-school teacher was supposed to fill out a form that asked about the child's abilities. The teacher carefully wrote down everything my daughter *couldn't* do. Fortunately, this document (which formed part of her assessment portfolio throughout elementary school) was rewritten thanks to Tine, the preparatory class teacher that took over my daughter's studies.

The Sjöholm school changed everything. I found out that in any situation, the person you're dealing with can make all the difference. There's a complicated system of accepting immigrants and then there's a teacher with an unwaveringly democratic attitude. Thanks to Tine, my

daughter pulled herself together, started being at ease speaking Swedish and even found her first friend. And I wrote in my diary:

"My daughter is my litmus paper. Though both her parents are Czech, she's born in Sweden, most of her friends are Swedish and she's been taken care of by the Swedish education system since she was four. She mostly likes school, since the classes are spiced up with all sorts of fun activities. On Mondays, they "travel" around Sweden. They pick a Swedish town, for example Söderköping, and they talk about it (without unnecessary details). Then they go on a trip "visiting" the town – meaning they go on a walk to the Lundsjö lake, which is about 2 kilometres away, and at the end, they get ice cream, as Söderköping is known for its excellent ice cream... On Tuesdays, there's P.E., on Wednesdays, they go swimming, on Thursdays, they have a craft class and make films, on Fridays, they a group chat with a massage. Half of the kids sit in a circle and the other half stand above them and give them a shoulder massage, then they all move to the child next so that everyone gets to massage everyone (this is very important). Then, the two halves switch places, and the masseurs become the massaged ones.

When my daughter was in 6th grade, she moved to the Nyhem school (which also took part in the Odlišnost inspiruje project) and she was very happy there. There was a lot of immigrants in this school but the teachers knew how to deal with cultural differences and the conflicts that stem from them. Then she went on to a high school where the situation was similar to Nyhem. There is one thing our family never accepted, though, and that thing is the fact that in Sweden, the teacher always decides who sits with who and who works with who, and switches these pairs and group regularly. We never understood the meaning of this and to this day, we're convinced that it robs the pupils of a sense of safety that they very much need in school.

We gained our first experience with the Swedish education system when our oldest daughter, who was 15 at the time, started studying music at the Katrineholm high school Duveholmsgymnasiet. She had a special education programme because at the same time, she was studying Swedish and continued to study at her Czech high school.

Her position was what provided us with the biggest culture shock we ever experienced. It was a shock we suffered mostly because of our complete ignorance of Swedish culture, and also because we were absolutely convinced that when it came to education, the Czech way was the best way. Judge for yourself:

- We didn't like the fact that the high school included all apprentice subjects (for future cooks, carpenters, bricklayers...) which eliminated the extraordinariness of academic education.

- The teacher didn't seem to have a lot of authority. The pupils didn't help with teaching aids, they didn't stand up when the teachers entered the class, they called them by their names....
- There was no school bell, meaning that sometimes it was hard to tell class time from break.
- The grades were never said out loud – neither in front of other pupils nor during parents' meetings. Nobody knew how others were doing and so there was no competitiveness between the kids. We were told that our daughter was at the top of her class in math in private, and it was almost like a secret between us, our daughter and the teacher.
- There were no final exams at the end of high school. Instead, the pupils sit the "national exams" (mostly in English, Swedish and math) throughout the school year.
- School lunches were free. We doubted the pupils appreciated that.
- My daughter rarely received any praise or other form of motivation from the teachers. We were convinced that there was a lack of support for the talented, the hard-working and the goal-directed.
- After 20 years in Sweden, this is what I appreciate about the Swedish education system:
- Over 90% of the population has a high school degree. This leads to a high level of solidarity between groups that wouldn't have met at all if it wasn't for school.
- The teacher's authority usually comes naturally and doesn't need to be reinforced. The less-formal approach also makes communication easier.
- The lack of a bell makes the pupils more aware of their responsibility to be on time.
- The fact that the children don't know about others' results prevents them from laughing at each other because of grades. This makes the life of many troubled students easier. The same applies for the fact that in Sweden, there's no oral exams.
- The continuous examination is a whole lot more doable than a single exam that requires you to know everything you've ever learned.
- It's great that the lunches are free. Many parents would probably have trouble paying for them.

We have one objection left: we still think that smart, hard-working and talented children should be continually supported. So this is how the opinions of an immigrant evolve in time. We accepted and embraced pretty much everything we used to hate. We gained a second home. My family is happy to live in a free, democratic country where everyone is equally important, where

the art of discussion is cultivated and where decent behaviour is still appreciated. And all of those things are a result of the Swedish education system and its multicultural values.

Autoři a autorky

ZUZANA LABUDOVÁ – ředitelka obecně prospěšné společnosti Osvětová beseda

TINE HALLBERG – učitelka Mateřské školy Nyhem v Katrineholmu

PAULIN AXTELIUS PALM – speciální pedagožka integračního centra Bryggan

RUNE ENGSTRÖM – učitel prvního stupně Základní školy Nyhem v Katrineholmu

TORGNY JEPPSON – učitel druhého stupně Základní školy Södra v Katrineholmu

EVA SMAŽÍKOVÁ – ředitelka Základní školy Ohradní v Praze 4

IVETA ŘEZNÍČKOVÁ – zástupkyně ředitele Základní školy Vybíralova v Praze 9

JANA NOVÁKOVÁ – metodička Národního institutu pro další vzdělávání

DANA HAVLÍKOVÁ – vedoucí metodička Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka

JARMILA KOCOURKOVÁ – středoškolská učitelka z Karlových Varů žijící ve Švédsku